

Marte Bjaaland

«Hvis du skal prøve noe rusmiddel, så ville jeg vel kanskje gått for hasj, da..»

En kvalitativ undersøkelse av ungdoms holdninger til cannabisbruk

Universitetet i Sørøst-Norge
Fakultet for helse- og sosialvitenskap
Institutt for helse-, sosial- og velferdsfag
Postboks 235
3603 Kongsberg

<http://www.usn.no>

© 2019 Marte Bjaaland

Denne avhandlingen representerer 45 studiepoeng

Sammendrag

Dette er en masteroppgave som har undersøkt hvordan man kan forstå ungdoms holdninger til cannabisbruk. En rekke avisartikler og rapporter har skrevet om at cannabisbruk blir stadig mer vanlig blant ungdom, og at ungdommers aksept for cannabis øker – det er i ferd med å normaliseres blant ungdommen (Muller & Ames, 2018). Det ble derfor brukt to problemstillinger – en hovedproblemstilling og en delproblemstilling. Førstnevnte er følgende: *hvordan kan vi forstå ungdoms holdninger til cannabis?* For å også favne om temaet om ungdoms økende aksept for cannabisbruk ble delproblemstillingen *hvordan kan vi forstå ungdoms økte aksept for cannabisbruk?* For å undersøke dette ble det gjennomført kvalitative intervjuer med elever fra en videregående skole i Telemark. Det ble anvendt et tilgjengelighetsutvalg, hvor informantene ble rekruttert gjennom deres kontaktlærer. Utvalget bestod av fire jenter og en gutt i alderen 17-19 år. Intervjuene varte gjennomsnittlig i 25 minutter, og ble gjennomført på skolen de gikk på. Analysen av det empiriske datamaterialet ble gjort ved anvendelse av sosiologene Pierre Bourdieu og Anthony Giddens sine synteser om samfunnet, samt den foreliggende forskningen om temaet.

Undersøkelsens resultater viste at informantene har sterke, negative holdninger til cannabisbruk. Fire av de fem informantene stilte seg dog positive til medisinsk bruk av cannabis. Alle fem var imot legalisering av cannabis. Resultatene tyder på at årsakene til deres negative holdninger til cannabisbruk kan forklares av en sammensetning av deres kunnskap, betydningen av jevnaldergrupper, samtaler om temaet med venner og familie og deres holdninger, egen identitet og fremtidsplaner. Videre tyder resultatene på at det er for lite undervisning om rusmiddelbruk i skolen, og denne type kunnskapsformidling var noe alle informantene savnet og kunne ønske det var mer av.

Med hensyn til delproblemstillingen anses internettbaserte medier som betydelige bidragsytere i den økte aksepten av cannabisbruk. For eksempel fremstiller TV-serier og dokumentarer ofte cannabisbruk på en positiv og dagligdags måte, hvilket bidrar til en legitim og attraktiv forståelse. I det postmoderne samfunnet eksponeres vi for informasjon hele tiden, og den uendelige tilgangen på informasjon på internett gjør det vanskelig å selektere ut den riktige informasjonen.

Abstract

This master's thesis investigates how to understand adolescents' attitudes towards cannabis use. Numerous newspaper articles and reports have expressed their worries about the fact that cannabis use is becoming more and more common amongst Norwegian adolescents, and that they are developing a greater acceptance for it. It is being postulated that cannabis use is becoming normalized among the youth (Muller & Ames, 2018). Based on this, there was developed two topic questions – one main topic question and one additional side topic question. The main topic question is as follows: *how can we understand youth attitudes towards cannabis?* The side topic question was developed with the purpose of also embracing the issue of the developing acceptance of cannabis use. The approach for this study was to perform qualitative interviews of students from a local high school in Telemark, Norway. The study's informers were recruited on the basis of an availability selection, and through their contact teacher. The final selection was four girls and one boy in the ages of 17-19 years old. The interviews lasted for about 25 minutes and were conducted at the informers' high school. The analysis of the empirical data material was performed using the sociologists Pierre Bourdieu and Anthony Giddens' synthesis of society, as well as the existing research literature on the theme.

The results of the data collection showed that the informers have strongly negative attitudes towards cannabis use. Four of the five informers were however in favor of medical use of cannabis. All of the five informers were against legalization of cannabis. Summarized, the results suggest that the reasons for their negative attitudes towards cannabis use can be explained by a composition of their knowledge, the importance of their peer groups, conversations about the subject with friends and family as well as their attitudes, the informers' identities and their future plans. Furthermore, the results suggest that there is much too little education about substance abuse and illicit substances in general, and the informers expressed that they want and need more education about this subject.

Regarding the side topic question, internet-based media such as TV-shows, documentaries, different types of articles and so on, is considered as significant

contributors to the developing acceptance of cannabis use. The mentioned examples are known for presenting cannabis use in a positive and casual way, which contributes to making it legitimate and attractive for those who are exposed to it. In the post-modern society we are continuously exposed for information, and we have endless access to information through the internet. This makes it challenging to select the right information.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	3
Abstract	4
Innholdsfortegnelse	6
Forord.....	9
1 Innledning.....	10
1.1 Problemstilling	11
1.1.1 Forforståelse og begrunnelse for valg av tema	12
1.1.2 Oppgavens struktur	13
2 Kunnskap om feltet.....	15
2.1 Cannabis.....	15
2.2 Cannabis som medisin	17
2.3 Avsluttende kommentarer	19
2.4 Moderne oppvekst og en ny ungdomstid	20
2.4.1 Paradigmeskiftet og synet på barns utvikling	20
2.4.2 Ungdomstid i den postmoderne verden.....	22
2.4.3 Ungdomstiden som en kvalifiseringsperiode.....	22
2.4.4 Individualisering	23
2.4.5 Ungdomskultur	24
2.5 Inntoget av cannabis i Norge og bruk blant unge.....	25
2.5.1 Fra 60-tallet til 2008	25
2.6 Ungdata og Ung i Telemark.....	28
2.7 Endring i kontrollpolitikk	29
2.8 Avsluttende kommentarer	30
3 Holdningsdannelse	31
3.1 Theory of Reasoned Action	32
3.2 Avsluttende kommentarer	33
4 Forskning på tema	34
4.1 Litteratursøk	34
4.2 Britiske studier om ungdom og holdninger til rusmidler.....	36
4.3 Nordisk studie om holdninger til cannabis	37
4.4 Dansk studie om normalisering av cannabisbruk blant unge.....	37

4.5	Oppfatning av skaderisiko forbundet med rusmidler blant norske og britiske studenter	39
4.6	Avsluttende kommentarer	39
5	Teoretisk rammeverk	41
5.1.1	Aktør/struktur-problemet	42
5.2	Bourdieu's sosioanalyse	42
5.2.1	Sosiale rom og kapital	43
5.2.2	Habitus	44
5.3	Giddens strukturasjonsteori.....	45
5.3.1	Modell for handling	46
5.3.2	Modernitetens dynamikk og det refleksive selvet	46
5.4	Avsluttende kommentarer	47
6	Metode.....	49
6.1	Metodologisk tilnærming.....	49
6.2	Valg av metode.....	50
6.2.1	Det kvalitative forskningsintervju som metode.....	50
6.2.2	Rekruttering av informanter	53
6.2.3	Intervjuguide	54
6.2.4	Datainnsamling	55
6.3	Analyse	58
6.4	Etiske hensyn.....	60
6.4.1	Tillatelse til igangsettelse av prosjektet.....	61
6.4.2	Ivaretagelse av informantene	61
6.5	Forskningens kvalitet.....	63
6.5.1	Reliabilitet	63
6.5.2	Transparens og validitet.....	64
6.5.3	Generaliserbarhet	64
6.6	Styrker og svakheter ved metoden.....	65
6.6.1	Utvalget	66
6.6.2	Mangel på notater.....	67
6.6.3	Andre begrensninger.....	68
6.7	Avsluttende kommentarer	68

7	Presentasjon av empiri	69
7.1	Identitet	69
7.2	Kunnskap.....	73
7.2.1	Sammenlikning av rusmidler	73
7.2.2	Informasjonsseleksjon	74
7.2.3	Hvem er cannabisrøykerne?.....	75
7.2.4	Legalisering	76
7.3	Oppfattet holdning blant jevnaldrende	78
7.4	Avsluttende kommentarer	79
8	Diskusjon.....	80
8.1	Drøfting av årsaker til informantenes holdninger	80
8.1.1	Sosialisering og identitet	80
8.2	Kunnskapens rolle i holdninger	85
8.2.1	Savnet av undervisning om rusmidler.....	85
8.2.2	Internettets muligheter og begrensninger	88
8.2.3	Oppfattede skadevirkninger	90
8.2.4	Medisinsk bruk	91
8.3	Økende aksept med økt alder	92
8.4	Drøfting av de anvendte teoriene	93
8.5	Kritisk refleksjoner rundt egen utførelse	93
8.6	Avsluttende kommentarer	94
9	Oppsummering	96
10	Litteraturliste	98
	Vedlegg 1: tilbakemelding fra NSD	106
	Vedlegg 2: informasjonsskriv og samtykkeskjema	108

Forord

Jeg vil rette en stor takk til mine fem informanter som takket ja til å delta i dette prosjektet. Dere lot meg få tilgang til deres private tanker og ikke minst dyrebare tid. Å la meg basere et helt prosjekt på deres meddelelser setter jeg enorm pris på. Videre vil jeg takke min veileder, Kjersti Røsvik, for uerstattelig hjelp gjennom denne prosessen. Du var bestandig der for meg når jeg trengte veiledning og en ekstra dytt. Til sist vil jeg takke mine nærmeste – familie, kjæreste og venner for støtte og oppmuntring i perioder der det har vært tungt. Det er ingen hemmelighet at å skrive en masteroppgave har vært en berg- og dalbane, en erfaring jeg likevel er takknemlig for. Uten alle de jeg har nevnt, vet jeg ikke om jeg hadde fått det til.

Tusen takk!

Porsgrunn, 24. mai 2020

Marte Bjaaland

1 Innledning

I desember 2019 mottok regjeringen et forslag til ny rusreform (NOU 2019:26, 2019). Forslaget innebærer i korte trekk en endring i den juridiske tilnærmingen til bruk og besittelse av illegale rusmidler, hvor det foreslås at konsekvenser for slike lovovertrедelser skal endres fra straff til hjelp. Det vil medføre at man vil bli pålagt å følge opp helserettede tiltak, og der dette ikke etterfølges vil ytterligere sanksjoner gis. Dette innebærer med andre ord at bruk og salg av rusmidler kan ende opp med å avkriminaliseres, hvilket kan medføre både positive og negative konsekvenser. Det er ikke bare forslaget om en ny rusreform som preger politikken, men flere politiske partier fremmer i tillegg legalisering av cannabis. Gjennom utdeling av flyers og buttons med slagordet «Legalize it» og et bilde av en joint på skoler i Norge, har Unge Venstre sannsynligvis fått store deler av befolkningen sin oppmerksomhet med sitt liberale syn på narkotikapolitikken (Unge Venstre, 2019). Også Fremskrittpartiets Ungdom publiserte en artikkel med overskriften «10 gode grunner til å legalisere cannabis» (A. Simonsen, 2016). I en undersøkelse foretatt i 2015, viste det seg også at 51 prosent av norske respondenter var for legalisering av medisinsk cannabis (Sznitman, Bretteville-Jensen & Sznitman, 2015). Denne forholdsvise nye holdningen til cannabis – sammenliknet med hvordan stoffet ble ansett på 1960-tallet, brer seg utover kun det politiske aspektet. Avisartikler, forskningsartikler og studier tar stadig for seg hvordan cannabis tilsynelatende har blitt normalisert blant ungdom.

Cannabis har altså vært et fokusområde de siste årene, særlig med hensyn til ungdom og deres bruk av og syn på stoffet. I en artikkel fra NRK sier for eksempel en ungdom at hasj har blitt mer normalisert og blir ansett som kult (Ditlefsen, 2019). Tilfellet viser seg også i politiets trendrapport fra Kristiansand i 2019, hvor det står at det er et kjent fenomen at cannabis er lett tilgjengelig for ungdom, uavhengig av bosted og miljø – i tillegg til at ungdommen selv forteller at det er mer og mer vanlig å bruke. Det viser seg i tillegg at flere unge har inntrykk av at bruk av rusmiddelet er lovlig (Kristiansand Kommune & Politiet, 2019). Parker, Aldridge og Measham (1998) har til og med uttalt i sin bok om normalisering av rusmidler at rekreasjonelt cannabisbruk er blitt helt normalt i ungdomskulturer. En forskningsomtale publisert av Folkehelseinstituttet (FHI) understreker at den sosiale aksepten for cannabisbruk er i stadig økning (Muller &

Ames, 2018). De aller fleste ungdom som prøver eller har et noe regelmessig bruk av cannabis eller andre narkotiske stoffer, lar dog dette gjenvære i ungdomstiden og tar det ikke med seg videre i voksenlivet (Øia & Fauske, 2010). I tillegg er det en relativt liten prosent av den totale ungdomsbefolkningen som gjør noen av delene (Bakken, 2019). Likevel kan det sies å være bekymringsverdig at ungdomstiden for mange preges av utprøving av rusmidler, hvor cannabis er et vanlig, første trinn i veien mot bruk av illegale rusmidler – i tillegg til at bruk av én type rusmiddel gjør noe med tilbøyeligheten til å prøve andre rusmidler (Fauske & Øia, 2003; Pedersen, 1998).

Cannabis er det mest brukte illegale rusmiddelet i Norge (Folkehelseinstituttet, 2018), og i 2017 var andelen cannabispasienter til behandling i spesialisthelsetjenesten tjue prosent. Pasienter innlagt for cannabisbehandling utgjorde også den nest største gruppen i rusbehandling. Fra 2010 til 2017 har antallet cannabispasienter økt med 44 prosent. Dette er en markant økning på kort tid, og sier noe om økningen av bruken samt tilgjengeligheten for stoffet. I tillegg dominerte cannabispasienter fordelingen av de som mottok rusbehandling for første gang, både i Norge og Europa (Folkehelseinstituttet, 2018; Sirius, 2015). Dette er årsaker til at man bør fokusere på opplysning og forebygging av cannabisbruk, og ikke minst begrense den økende aksepten for rusmiddelet.

1.1 Problemstilling

Denne masteroppgaven dreier seg altså om ungdom og deres holdninger til cannabis. Som jeg eksemplifiserte i de forrige avsnittene, kan det virke til at det er skjedd en holdningsendring vedrørende dette. Å studere en endring i holdning ville vært meget interessant, men også et langt mer omfattende og utfordrende prosjekt enn hva en masteroppgave gir rom for, og derfor søker undersøkelsen å kun studere holdningen i seg selv. Problemstillingen lyder dermed slik:

Hvordan kan vi forstå ungdoms holdninger til cannabisbruk?

I tillegg vil oppgaven handle om å øke innsikten i følgende delproblemstilling: *hvordan kan vi forstå ungdoms økte aksept av cannabisbruk?* Valget om å bruke en

delproblemstilling i tillegg til hovedproblemstillingen er som følge av samfunnsaktualiteten jeg presenterte i de foregående avsnittene. Delproblemstillingen vil i hovedsak drøftes i diskusjonskapittelet.

Formålet med masteroppgaven er å bidra til økt kvalitet i det forebyggende arbeidet med barn og unge som i dag gjøres i forbindelse med cannabisbruk- og holdninger. For å gjøre dette ønsket jeg å snakke med ungdom personlig, og det empiriske materialet er derfor innhentet gjennom fem kvalitative intervjuer med elever på en videregående skole i Telemark. Intervjuene redegjøres for i sin helhet gjennom analyse og resultater senere i teksten. Da jeg planla dette prosjektet, var det i den hensikt at intervjuene ville være oppgavens hovedbestanddel. I etterkant ble det tydelig for meg at intervjuenes resultater alene ikke ville være tilstrekkelig for å oppnå en tilfredsstillende oppgave både med hensyn til det å belyse temaet, samt fremstilling av nyansene dette innebærer. Jeg har derfor valgt å gi forskning, forebygging og teori større plass i oppgaven enn hva som ville vært hensiktsmessig dersom hovedfokuset ville vært de kvalitative intervjuene. Forhåpentligvis vil alt dette samlet gi en økt forståelse for hvordan en kan forstå en økende aksept for cannabis blant ungdom i Norge. Aller først vil begrunnelsen for valg av tema legges frem. Deretter vil cannabis, ungdom og oppvekst samt holdningsdannelse redegjøres for å danne et faktisk bakteppe før presentasjon av innhentet datamateriale.

1.1.1 Forforståelse og begrunnelse for valg av tema

Interessen min for temaet er trolig et blandet resultat av at jeg jobber i en rusbehandlingsklinikk, og at jeg i lang tid har hatt en interesse for barn og ungdom og hvordan både deres generelle utvikling og utvikling av psykiske vansker og lidelser foregår. Det var derfor vanskelig å velge ett tema å skrive masteroppgave om, men etter et såkalt «masterskisseverksted» på universitetet hvor det av en SLT-koordinator ble uttrykt ønske om at noen skulle skrive om ungdom og deres holdninger til cannabis, valgte jeg til slutt det. Jeg har i likhet med mediene vært av den oppfatning av at ungdom blir stadig mer åpne for å bruke cannabis, og hatt inntrykk av at det er blitt en normal del av den «tradisjonelle» ungdomsfesting. Dette har jeg dog forsøkt å ikke la

påvirke gjennomførelsen av undersøkelsen og oppgaven nevneverdig, og har gått inn i dette med et åpent og nysgjerrig sinn.

1.1.2 Oppgavens struktur

Resten av oppgavens kapitler er fordelt slik: kapittel 2 omhandler kunnskap om feltet, og består hovedsakelig om redegjørelser av cannabis og oppvekst i den postmoderne epoken vi i dag befinner oss i. Deretter vil kapittel 3 gjøre greie for hvordan holdninger dannes og herunder en modell for holdning og handlinger. Eksisterende forskningslitteratur om temaet vil presenteres i kapittel 4, før kapittel 5 innbefatter det sosiologisk-teoretiske rammeverket som skal anvendes i tolkningen av datamaterialet. Her vil relevante elementer ved sosiologene Bourdieu og Giddens sine teorier fremstilles. Valg av forskningsmetode og utførelse vil redegjøres for i kapittel 6, med kritiske refleksjoner rundt utførelsen og etiske betraktninger. Kapittelet inneholder også beskrivelser av analyseprosessen. Påfølgende vil kapittel 7 presentere det empiriske datamaterialet, før dette vil fortolkes og drøftes i lys av utvalgt teori og forskning i kapittel 8. Deretter vil siste kapittel (9) forsøke å sammenfatte en oversiktlig oppsummering av oppgaven. Oppgavens vedlegg er plassert etter litteraturlisten.

Begreper som rekreasjonsbruk og medisinsk bruk er anvendt gjentatte ganger gjennom oppgaven. Rekreasjonsbruk sikter til jevnlig bruk av cannabis, uten nevneverdige konsekvenser. Rekreasjonsbruk klassifiseres ikke som problematisk bruk, hvilket innebærer at brukeren har fått «helsemessige, sosiale og/eller økonomiske problemer» (Bretteville-Jensen & Skretting, 2019, s. 190). Medisinsk bruk vil i denne teksten referere til når motivasjonen for bruk er å forbedre eller lindre helsetilstand, uavhengig om det er legalt eller illegalt – ettersom informantene bruker begrepet tilsynelatende uten å vurdere om det er legalt eller ikke. I redegjørelsen for selve rusmiddelet cannabis, vil flere varianter og tilhørende begreper fremlegges. Etter redegjørelsen vil imidlertid begrepet cannabis brukes som et samlebegrep, både med den hensikt å gjøre oppgaven mer leservennlig og for å avgrense begrepsbruk slik at oppgaven ikke blir mer komplisert enn nødvendig. Cannabisbegrepet vil derfor omfavne både hasj, marihuana, cannabisolje og de ytterligere cannabisproduktene som vil presenteres i redegjørelsen for dette. Alle fenomener må ifølge Grønmo (2016) forstås ut ifra en helhet, og derfor

inneholder oppgaven redegjørelse av både stoffet cannabis, hvilken tid vi lever i, hva som skaper holdninger, forskning på feltet og en teoretisk forståelse av datamaterialet som er blitt utledet

2 Kunnskap om feltet

Dette kapitlet vil dreie seg om å redegjøre for faktakunnskaper og bakgrunnsforståelsen av temaet. Slik kunnskap anses som et nødvendig bakteppe å ha for å forstå hvordan ungdom tilnærmer seg stoffet. Derfor vil det påfølgende delkapitlet gjøre rede for cannabis som rusmiddel og innebærer både faktaopplysninger og hvilke konsekvenser bruken kan føre til. Deretter vil cannabis som medisin gjøres greie for, ettersom at dette også er et av temaene som omtales i intervjuene.

2.1 Cannabis

Cannabis utvinnes fra plantene *Cannabis sativa* eller *Cannabis indica*, hvilket brukes for å fremstille hasj og marihuana. Cannabisplanter og produkter har blitt brukt i over 3000 år, både i ritualer og medisinsk behandling. Rusen cannabis gir kommer av produktenes innhold av delta-9-tetrahydrocannabinol (THC), hvilket er et naturlig cannabinoid som befinner seg i cannabisplantene. Plantene inneholder over 120 ulike cannabinoider, men det er THC som gir ruseffekten. Cannabinoidet cannabidiol (CBD) er en annen kjent kjemisk forbindelse som man finner i plantene, men som ikke gir ruseffekt. CBD har en dempende effekt på negative effekter ved cannabisinntak, slik som for eksempel angst og psykotiske symptomer. THC-innholdet varierer imidlertid mellom plantene, og avhenger av genetikk, vekstvilkår, kjønn på planten og de ulike delene av planten. Hunnplanten produserer mest THC, og er derfor de som benyttes i produksjon av hasj og marihuana. Ved blomstring, produserer hunnplanten cannabisharpiks, en seig væske som inneholder det høyeste nivået av THC planten kan produsere. Det skal nevnes at dette gjelder dyrkede cannabisplanter, og den viltvoksende planten har et lavt THC-innhold (Bachs & Havig, 2019).

Det er når cannabisplanten dyrkes og høstes systematisk under intensive, tilrettelagte omgivelser at planten kan utvikle en produksjon av høyere THC-innhold. Det er dette som har gjort at cannabisen som er på markedet i dag har et benevnelsesverdig høyere THC-innhold enn de naturlige, viltvoksende plantene. Det er imidlertid flere typer cannabisprodukter på markedet enn kun hasj og marihuana – cannabisoljer og

ekstrakter, spiselige cannabisprodukter og sinsemilla – en type marihuana av ubefruktede hunnplanter med et høyt THC-innhold. Et høyere THC-innhold i cannabisprodukter enn tidligere fører til at det trengs mindre produkt per dose, og det kan også føre til at brukere får i seg høyere doser enn ønsket (Bachs & Havig, 2019). Når det skrives om cannabis i denne oppgaven, brukes dette som en fellesbetegnelse på hasj og marihuana.

Inntak av cannabis gjøres som regel gjennom røyking, der den vanligste fremgangsmåten er å blande cannabis med tobakk og rulle det sammen i en joint. Det kan også røykes på andre måter. Andre metoder er inntak gjennom spising, drikking og vaporisering. Vaporisering refererer til å inhalere dampen fra oppvarmet cannabis, for eksempel gjennom en elektronisk sigarett. Ved røyking eller vaporisering vil man raskt kjenne ruseffekten, og effekten når toppen få minutter etter inntak. Effekten vil så vare i noen få timer, avhengig av dose og brukerens toleranse. Ruseffekten gir som oftest en følelse av avslappelse, sløvhets og eufori. Inntak vil også svekke hukommelsen, gi økt impulsivitet, planlegging av atferd og vansker med å utføre flere handlinger samtidig. Reaksjonsevnen svekkes også, i tillegg til at tidsperspektivet endres. THC og lignende cannabinoider er svakt hallusinogene, hvilket påvirker sanseinntrykkene. I noen tilfeller kan dette i kombinasjon med endringer i oppmerksomheten føre til psykotiske tanker. Det kan ytterligere føre til psykotiske episoder, som ofte medfører agitasjon, angst og forvirring. Risikoen for psykoseepisoder som følge av cannabisinntak øker desto høyere THC-innhold. Fysiske reaksjoner etter et rusinntak er vanligvis kvalme og oppkast. Andre akutte effekter er økt hjerterytme, senket blodtrykk og et økt behov for oksygen i hjertemuskelen. I tillegg kan det oppstå forstyrrelser i hjerterytme, hjerteinfarkt og hjerneslag som følge av et inntak av cannabis. Vanligvis er symptomene forbigående og moderate (Bachs & Havig, 2019).

Utover de nevnte akutte virkningene kan bruk av cannabis medføre skader etter bruk over lengre tid. Cannabisbrukere får oftere kronisk bronkitt, astma og andre luftveislager. Personer med en sårbarhet for utvikling av schizofreni vil øke risikoen for en slik utvikling betraktelig ved bruk av cannabis. Det har også vært omdiskutert om hvorvidt cannabis er avhengighetsskapende eller ikke. Det har imidlertid blitt klart at

man kan bli avhengig av stoffet, både fysisk i form av abstinenser og toleranseutvikling, i tillegg til psykologisk avhengighet i form av å prioritere cannabisbruk fremfor andre aktiviteter, større bruksmengder, økt bruksfrekvens og ikke minst russetet som oppstår i etterkant av ruslutt. Jo tidligere man debuterer med bruken, desto større er også risikoen for å bli avhengig. Videre har bruk av cannabis både en umiddelbar og langvarig effekt på kognitive funksjoner, som hukommelse, problemløsning, oppmerksomhet og resonnering. Særlig blant unge viser forskning at cannabisbruk medfører nedsatt kognitiv funksjonsevne, og innebærer høy risiko for en ikke-reversibel nedsettelse av IQ med åtte til ti poeng. Alt tatt i betraktning, gir likevel cannabisbruk mindre grad av helsetap enn andre illegale rusmidler, og sammenliknet med alkohol og tobakk fører cannabisbruk i en betydelig mindre grad til tap av leveår i en befolkning (Bramness & Rossow, 2019).

Når det kommer til konsekvenser av cannabisbruk for det sosiale liv, er eksempelvis lavere utdanning, svekkede skoleprestasjoner og frafall faktorer som ofte sees hos cannabisbrukere. De tenderer også til å falle utenfor arbeidslivet. Samfunnsutgiftene knyttet til cannabisbruk kan inkludere behandlingsutgifter, tap av arbeidskraft, utgifter for helseskader knyttet til bruk. I Norge i dag har tverrfaglig spesialisert behandling (TSB) en døgnoppholdspris på ca. 3000 kr til 5000 kr (Helfo, 2020).

2.2 Cannabis som medisin

Å kun gjøre rede for de skadelige virkningene cannabis kan gi, ville skapt en skjevfordeling i forståelsen av en stadig mer normalisert, aksepterende holdning til rusmiddelet. Derfor vil dette kapittelet forsøke å vise den andre siden av spekteret, nemlig hvordan det argumenteres for at cannabis kan brukes som medisin og de helsebringende effekter det kan gi. For det er ikke et nytt fenomen dette med medisinsk bruk av cannabis – stoffet har blitt benyttet i over 5000 år på medisinsk vis (Bramness, 2019). Den medisinske bruken minket imidlertid mot slutten av 1800-tallet og starten av 1900-tallet. Det hevdes at årsakene til det var nye legemidlers inntog, som hadde bedre smertestillende effekt. Senere på 1900-tallet ble bruk av cannabis forbudt, særlig på bakgrunn av at det var ønsket å bruke rene medisinske stoffer, og cannabis inneholder mangfoldige komponenter og virkestoffer.

For at det skal kunne kategoriseres som et medisinsk bruk, bør det ifølge Bramness (2019) inkludere følgende kriterier: cannabisproduktene må brukes innenfor helsevesenet, hvilket bør innebære at det foreligger evidensbasert forskning på slik bruk. Videre må for eksempel produktene godkjennes av Statens legemiddelverk, slik at dosering og innhold er sikret og gjennomgått. Til sist må produktet følgelig foreskrives av lege. Det vil med andre ord si at bruk på eget initiativ, selv om dette er med formål om smertelindring, vil det klassifiseres som rekreasjonsbruk og er fortsatt illegalt. Produktene som inngår i medisinsk cannabis er cannabisplanten, cannabisekstrakter og syntetiske cannabinoider. Et eksempel på cannabisekstrakt er legemiddelet Sativex, hvilket er en munnspray som i mange land, inkludert Norge, hovedsakelig brukes for multippel sklerose (MS) og andre smertetilstander. Ellers er CBD-oljer og dråper andre typer cannabisekstrakter, som blant annet selges i Sverige. Bramness (2019) nevner også det syntetisk fremstilte THC-produktet Marinol, som er det mest brukte syntetiske produktet for medisinsk bruk i dag. De vanligste produktene for medisinsk bruk er cannabisplanteprodukter og cannabisekstrakter. Som andre medisiner, kan også cannabis medføre bivirkninger. Ved regulert, medisinsk bruk vil ikke risikoene være de samme som ved rekreasjons- eller problembruk likt det som ble redegjort for i avsnittene over. Likevel bør medisinsk bruk av cannabis ikke inntas som røyk for å skåne luftveiene. Cannabis kan gi hjertebank. I tillegg innebærer høye doser cannabis en risiko for å bryte trafikkloven i henhold til kjøring i påvirket tilstand (Bramness, 2019).

Cannabisplanten inneholder som tidligere nevnt en rekke ulike cannabinoider. Disse påvirker forskjellige reseptorer i hjernen, og gir dermed ved bruk. Både THC- og CBD-cannabinoidene påvirker for eksempel de samme reseptorene, men med ulik virkning. THC vil gi en kraftigere effekt på sentralnervesystemet enn CBD, som heller gir en mildere og mer balansert virkning, samtidig som det har en effekt på de immundepende reseptorene. Så langt er det funnet evidens for at andre cannabinoider kun vil ha hovedsakelig immunologisk dpende effekt. Det er imidlertid gjort relativt lite forskning på medisinsk bruk av cannabis så langt, og flere av de studiene som er gjort er av utilfredsstillende kvalitet. I tillegg har det vist seg at studier der det ikke har blitt gjort noen funn av effekt, las være å publiseres. Dette skaper en

skjevfordeling og manglende nyansering av det virkelige bildet. Likevel er det en større enighet blant fagmiljøene om at cannabis har en såkalt moderat effekt for visse typer lidelser og tilstander. I behandling av symptomer for MS, har cannabis vist seg å ha en tilfredsstillende effekt på smerter og muskelkramper. Også for ukontrollert epilepsi hos barn har det vist en moderat effekt. Videre er det funnet evidens for at kvalme relatert til cellegiftbehandling i mange tilfeller lar seg behandles ved bruk av cannabis. Dette gjelder dog kun kvalme i forbindelse med cellegiftbehandling, og ikke andre typer kvalme. Med cannabis sin appetittvekkende effekt, har det også vært benyttet hos pasienter med AIDS i sluttstadiet som ofte sliter med vekttap, utmattelse og vansker med å få i seg ernæring. Noen oppga også at cannabisbrusen ga en følelse, med minimert angstfølelse og smertelindring. Til sist vises også en god dokumentert effekt for pasienter med grønn stær, men dette er samtidig en forbigående effekt slik at det ikke likevel er aktuelt å bruke cannabis som medisinsk behandling (Bramness, 2019).

Oppsummert er det altså noe bruk av medisinsk cannabis i Norge per dags dato, og dette er som regel i form av Sativex munnspray (Bramness, 2019). Tidligere måtte forskrivning av medisinsk cannabis søkes om til Helsedirektoratet, men dette er omgjort til at alle leger i Norge kan rekvirere dette uten å søke om tillatelse – så fremt legen har søkt om godkjenningfritak hos Statens legemiddelverk i forkant (Helsedirektoratet, 2017). For cannabisprodukter med THC-innhold på over 1%, kan spesialister i sykehus søke om godkjenningfritak for rekvirering til pasienter. Det er ikke utarbeidet noen kriterier for hvilke type pasienter som dette kan være aktuelt for (Statens legemiddelverk, 2016).

2.3 Avsluttende kommentarer

Innledningskapittelet har tatt sikte på å gi leser en oversikt over masteroppgavens innhold og struktur. Ved å henise til temaets samfunnsaktualitet, begrunnes valget av tema. Problemstillingen er blitt presentert, etterfulgt av en redegjørelse for cannabis. For å drøfte problemstillingen er det nødvendig med tilstrekkelig kunnskap om rusmiddelet, med dets mulige positive og negative effekter. Neste kapittel vil dreie seg om hvordan synet på barndom har endret seg, og hva som kjennetegner ungdomstiden i dag.

2.4 Moderne oppvekst og en ny ungdomstid

For å diskutere ungdoms holdninger til et objekt er det grunnleggende å gjøre greie for hva som kjennetegner barne- og ungdomstiden i dag. Derfor vil det påfølgende avsnittet redegjøre for de mest betydelige endringene paradigmeskiftet medførte, før neste delkapittel vil ta for seg kjennetegnene ved moderne ungdomstid.

2.4.1 Paradigmeskiftet og synet på barns utvikling

Å forstå ungdom innebærer også å forstå deres barndom. Som Hundeide (2017) skriver:

«for å forstå barns utvikling er det ikke nok å forstå barnet individuelt, en må også forstå dets sosiokulturelle landskap – de veier eller spor som er mulig for barnet i en gitt posisjon, og som kvalifiserer visse barn til å gå inn i visse spor, mens andre går inn på andre spor» (s. 285).

Dette sitatet gir en god beskrivelse av viktigheten av å se de ytre faktorene rundt barnet som påvirker dets utvikling og valg i livet, og ikke barnets personlige egenskaper alene som årsaksforklaring. Det vestlige samfunnet har gjennomgått en betydelig endring og utvikling – fra det tradisjonelle bondesamfunnet og frem til det moderne samfunnet vi i dag lever i (Hundeide, 2017). Dette har i så måte medført forandringer i oppvekst. På 1960-tallet oppstod et paradigmeskifte i synet på barn og dets utvikling. Begrepet paradigmeskifte beskriver når de rådende, grunnleggende antakelsene endrer seg fullstendig (Sommer, 2014, s. 23) De største endringene var følgende: der man tidligere forsøkte å konstruere få, generelle og universelle teorier om barns utvikling, er det nå utviklet en rekke teorier som heller tar sikte på å forklare ulike sider ved barns utvikling. Det er med andre ord ikke lenger en generell, universell forståelse av barns utvikling, men et større fokus på den individuelle utviklingen (Sommer, 2014). Videre ble sosialisering og særlig primærsosialiseringen ansett på en annen måte enn hva det gjør i dag. Før paradigmeskiftet var kjernefamilien betraktet som arenaen for primærsosialisering. Det vil si at barnet ble sett på som et «blankt ark» som måtte dannes og skapes til et sosialt fungerende menneske gjennom familien (Sommer, 2014). I det moderne samfunnet tillegges familien fortsatt det grunnleggende ansvaret i primærsosialiseringen, men også jevnaldrende og sosiale medier anerkjennes som

viktige bestanddeler i denne prosessen (Frønes, 2013). Den gamle forståelsen av primærsosialisering ga ikke rom for alle påvirkningene barn møter utenfor familien, slik som for eksempel i barnehagen og på skolen. Videre rådde et stort fokus på mor som viktigste betydning i barnets liv, et perspektiv som går århundrer tilbake i tid. Dette perspektivet ble utfordret i paradigmeskiftet, og far og andre omsorgspersoner har fått anerkjennelse for å være at minst like stor betydning for barnets utvikling (Sommer, 2014).

Barnet har dessuten gått fra å være ansett som sårbart og skrøpelig, til å være sterkere og mer motstandsdyktige enn det som ble antatt før paradigmeskiftet. Der man tidligere hadde fokus på utviklingskriser, risiko og beskyttelse av det sårbare barnet, er man nå mer opptatt av å trekke frem barnets ressurser og iboende evner. I den forbindelse har resiliens-begrepet blitt utviklet og anerkjent. Begrepet betegner en evne til å tåle et akutt, ytre stress i den forstand at et slikt tilfelle ikke vil gi barnet eller personen en vedvarende negativ konsekvens. Det betyr imidlertid ikke at barnet er fri for negative, helsemessige reaksjoner hele livet, men at én enkelt stressor ikke nødvendigvis vil føre til dette. Blir samme person utsatt for én eller flere stressorer senere i livet, er likevel risikoen til stede for at det vil utløses en fysisk eller psykisk konsekvens, eksempelvis i form av en lidelse, som følge av dette. Et barns grad av resiliens avhenger av blant annet personlighet, tilknytningsstil, kultur og ressurser (Sommer, 2014). Mye mer kunne vært skrevet om dette temaet, men anses ikke som hensiktsmessig for oppgaven da andre elementer betraktes som mer relevante.

Til sist er endringen fra å anse barnet som inkompetent og novise til perspektivet om at barnet er aktivt deltakende i egen utviklingsprosess. Før paradigmeskiftet eksisterte en felles antakelse om at barnet passivt formes av sine omgivelser, uten noen form for deltakelse fra sin side. Dette er gått bort ifra, og barnets kognitive, sosiale, emosjonelle og perseptuelle kompetanse anerkjennes i sammenheng med dets utvikling (Sommer, 2014). Utover perspektiver på barnets utvikling, har også selve synet på formålet med å få barn endret seg. I bondesamfunnet ble barn skapt som følge av behov for arbeidskraft og bidrag til familien – både i form av reproduksjon, arbeidskraft, alliansebygging og videreføring av arven (Cunningham, 1996). Familien er ikke lenger en

virksomhet for reproduksjon, men heller blitt et sted for relasjoner, kjærlighet og tilknytning (Eide, Qureshi, Rugkåsa & Vike, 2009). Påfølgende er barnet i dag i stor grad frigjort, og har muligheten til å selv avgjøre hvem det vil være og hva det vil gjøre (Frønes, 2013). Det er blitt autonomt (Eide et al., 2009). Denne autonomien har således en innvirkning på ungdomstiden, og vil gås nærmere inn på litt senere i teksten. Flere endringer har skjedd gjennom paradigmeskiftet og moderniseringen i Norge, men i henhold til oppgavens rammer valgte jeg å kort redegjøre for hovedpunktene. Neste avsnitt vil forsøke å beskrive hvordan ungdomstiden og samfunnet har endret seg de siste årene, og hvordan dette har vært med på å påvirke den moderne ungdomstiden slik at en bedre kan forstå hva som preger livet som ungdom i dag.

2.4.2 Ungdomstid i den postmoderne verden

I det følgende vil først endringen fra et tradisjonelt til et moderne samfunn redegjøres for. Dette er grunnleggende for å forstå hvilken tid informantene lever i. Oppfatningen av ungdom er dynamisk og endrer seg, likt som det meste, med nye vitenskaper og samtid. Fra 1700-tallet og langt ut i 1900-tallet vokste var det ingen ungdomstid i den forstand som vi er vant til i dag. På den tiden var overgangen fra barn til voksen relativt brå, hvor ungdom i bonde- og arbeidermiljøer gikk direkte i arbeid etter konfirmasjon. I dag er ungdomstiden i stor grad forlenget, og handler ikke lenger om disiplin og arbeidskraft for å bidra i familien og til samfunnet, men preges heller av ekspressivitet og selvrealisering (Gullestad, 1996; Aagre, 2014). Det er denne endringen i familiefunksjoner og samfunnet som har bidratt til å skape rommet mellom barndom og voksentid (Parsons, 1949, referert i Helland & Øia, 2000). Denne perioden i livet kjennetegnes ofte som en tid for løsrivelse, og sammen med de jevnaldrende foregår det meste av utforskning og meningsdannelse (Helland & Øia, 2000).

2.4.3 Ungdomstiden som en kvalifiseringsperiode

Et av kjennetegnene på dagens oppvekst er fokuset på kompetanse. Dette fokuset betegnes ofte med begrepet kompetansesamfunnet, som refererer til hvordan høyere utdanning og kompetanse tillegges stor vekt. Der man tidligere vanligvis fikk arbeid innenfor eller gjennom familien, krever nå flere og flere yrker høyere utdanning (Frønes, 2018). Som Frønes (2013) skriver, har dette gjort at ungdomstiden har blitt til

en kvalifiseringsperiode. Kompetansesamfunnet gjør at individets evne til å mestre skolen og konsekvensene av et eventuelt frafall vil ha betydelige konsekvenser for muligheten for adgang til yrkeslivet. Allerede i barnehagen er kompetanseutvikling i fokus, hvor barna læres ulike ferdigheter som forbereder dem på å passe inn i skolen. I kompetansesamfunnet anses sosialisering som utvikling av den nødvendige kompetanse som individet må ha tilegnet for å delta i samfunnet, og viktigst – yrkeslivet. Å ha en bachelorgrad anses nærmest som minstekrav for å være attraktiv på arbeidsmarkedet, noe som er en stor endring fra tidligere da grunnskole var tilstrekkelig (Frønes, 2018). Ungdomstiden kan oppleves som krevende for mange, i forsøket på å balansere kvalifisering for fremtiden samtidig som denne tiden er en fase der det sosiale livet settes høyt. Mange bruker en stor mengde tid på skolearbeid og kvalifiseringen for fremtiden, og er langt mer disiplinerte enn hva som kjennetegnet ungdomstiden før kompetansesamfunnet oppstod (Frønes, 2013).

2.4.4 Individualisering

I tillegg til fokuset på kompetanse, har også selve individet fått en større betydning enn tidligere. Tidligere var samfunnet preget av kollektivism og det var lite fokus på det enkelte individ. Samfunnet i dag kjennetegnes derimot av individualisering, hvilket vil si at mennesket anerkjennes som et individ med egne, verdier, handlingskrefter, meninger og valg. Individet er i større grad fritt til å utfolde seg selv, og dette på egne premisser – det er en aktør i eget liv (Frønes, 2013; Nordahl, 2010). Individualiseringen innebærer ifølge Woodman og Wyn (2015) to betydningsfulle faktorer. Den første er en endring i sosiale strukturer, og inkluderer både mer flytende kjønnsroller i arbeidsliv og familieliv og en svakere sammenheng mellom sosiale klasser og utdanning og arbeid. Den andre faktoren er at individene i langt større grad enn tidligere står ansvarlige for egen fremtid grunnet de svakere sosiale strukturene. Dette er grunnleggende å ha med seg i forståelsen av ungdomstiden i moderne tid. Helland og Øia (2000) understreker risikoen individualisering medfører, og kaller derfor samfunnet vårt for et risikosamfunn. I risikosamfunnet blir individet kontinuerlig konfrontert med mulige risikosituasjoner – risiko for miljøkatastrofer og krig, utdannings- og yrkesvalg, sosiale, teknologiske og vitenskapelige endringer. Alle disse faktorene skaper usikkerhet og risiko, og det å være overlatt til seg selv blant alt dette grunnet individualisering i en

allerede vanskelig tid som ungdomsperioden kan være forsterke risikoen ytterligere (Helland & Øia, 2000).

2.4.5 Ungdomskultur

Å være klar over hva oppvekst i kompetansesamfunnet og konsekvensene individualisering kan føre med seg er grunnleggende for å forstå hvilken tid ungdom lever i. I det følgende skal selve ungdomstiden og ungdom som en sosial kategori redegjøres for. Et sentralt begrep i denne sammenheng er ungdomskultur. Sammensatte kulturbegreper generelt er som regel komplekse og utfordrende å definere på en enkel måte, men begrepet kultur i seg selv refererer til en sosial praksis innenfor et samfunn eller et felt, som skaper mening for individene som er en del av det (Eide et al., 2009; Aagre, 2014). Det samme gjelder for ungdomskultur-begrepet, og en av årsakene til det er at det er vanskelig å komme frem til én enkelt definisjon som skal kunne gjelde på tvers av tidsepoker, samfunn og ikke minst gjelde for all ungdom. Aagre (2014) argumenterer derfor for en mer dynamisk forståelse av ungdomskultur, som ikke nødvendigvis er bundet til én bestemt væremåte eller interessefelt – men som varierer fra gruppe til gruppe og individets ulike interesser. Dersom man liker hip hop-musikk, behøver med andre ord ikke det å bestemme individets klesstil, omgangskrets og lovlighet. Det trenger heller ikke å bety at man ikke liker andre musikkjangere. Aagre (2014) skriver videre at for at noe skal kunne kalles for ungdomskultur, må det innebære at den kulturelle meningsskapingen må være felles med andre ungdom.

Ungdomskultur dreier seg som oftest om egne språklige uttryksformer, holdninger og smak. Sistnevnte omhandler særlig klesstil og musikk. Ikke minst preges ungdomskultur av det som er populært i samtiden – trender og popularitet har ofte en stor innflytelse på ungdom. Dessuten har teknologi og media som regel stor betydning i ungdomskulturer. Sosiale medier er for eksempel blitt en så stor del av barn og unges liv at de anerkjennes en plass i primærsosialiseringen. Det er delte meninger om dette, men Frønes (2013) peker på hvordan sosiale medier muliggjør en forlengelse av den sosiale interaksjonen gjennom tid og rom. For eksempel kan barn og unge fortsette kontakten med sine jevnaldrende etter skoletid, selv om de er i hvert sitt hjem. Teknologisk kompetanse er noe de fleste barn og ungdom innehar, hvilket gjør det

mulig å innhente all mulig slags informasjon via internett. Den endeløse tilgangen til informasjon kan også gjøre det vanskelig å skille mellom hvilken type informasjon som er riktig og ikke. Ikke minst muliggjør dette eksponering for andre menneskers meninger om temaer, både gjennom sosiale medier og nettaviser. Som Vedøy og Skretting (2009) skriver, er cannabis et tema som stadig omtales i media, på TV og på skolen, med ulike vinklinger. Hva gjør så dette med ungdoms holdningsdannelse når de for eksempel blir fortalt hva cannabis er og gjør i skoleundervisningen, for deretter å reise hjem og se på en TV-serie på Netflix der karakterene røyker en joint uten at dette problematiseres? Som Skjælaaen (2019, s. 29) skriver: «at guttene i *Skam* sitter i badekaret og røyker marihuana på fest, uten at det er noe drama rundt det, er en illustrasjon på at cannabis har fått en endret status i samfunnet». Slik eksponering for bruk og holdninger vil diskuteres senere i teksten.

Videre trekker Øia og Helland (2000) frem marginalitet som et kjennetegn på rollen som ungdom. Å være marginalisert vil si å befinne seg i ytterkanten av samfunnet eller på utsiden av majoritetskulturer, både på individ- og gruppenivå. På den ene siden blir marginalisering i ungdomstiden ansett som noe positivt i forbindelse med dannelse av ungdomskulturer, veien mot voksenlivet, utfoldelse av kreativitet og så videre. På den andre siden kan det føre til prosesser som fører til sosial utstøting og personlige vansker i form av kriminalitet, dårlig tilpasning i skolen, vold, rusbruk og psykiske helseplager (Helland & Øia, 2000). Grensen mellom «uskyldig» utprøving av rusmidler som eksempelvis cannabis og marginalitet kan derfor være diffus for ungdom.

Rusmiddelbruk blant unge motiveres også av markeringen av voksenstatus, samtidig som det anses som et ledd i å frigjøre seg fra autoritetspersoner og normer. Status og anerkjennelse blant jevnaldrende er ytterligere en motivasjonsfaktor (Mæland, 2010).

2.5 Inntoget av cannabis i Norge og bruk blant unge

2.5.1 Fra 60-tallet til 2008

Utover kunnskapen Ungdata-undersøkelsen gir, ses det også nødvendig å belyse hvordan cannabisbruken og holdningene har vært blant ungdom gjennom tidene slik at utviklingen over tid blir tydelig. Da cannabis kom til Norge på 60-tallet, ble rusmiddelet

først knyttet til alternative subkulturer som blant annet var opptatt av jazzmusikk (Bramness & Bretteville-Jensen, 2019). Kort tid senere ble cannabisbruk vanlig i hippiekulturen som utbredte seg senere på 60-tallet. Særlig i Slottsparken i Oslo dannet det seg en kultur med åpenlys hasjrøyking, et problem som fikk oppmerksomhet i både media og politikken. Dette gjaldt også ungdom som var en del av hippiekulturen på den tiden, og etter hvert spredte bruken seg utover kun Slottsparken (Bramness & Bretteville-Jensen, 2019; Vedøy & Skretting, 2009). Da det ble tydelig at cannabisbruken ikke bare foregikk i Slottsparken, ble man bekymret for denne utviklingen i forbindelse med ungdommen, og i 1968 startet Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning (SIFA) deres første årlige spørreundersøkelse for å kartlegge bruk og bruksutvikling (Vedøy & Skretting, 2009). Samtidig ble slike bekymringer også delt i norske medier, hvor også ungdommens aksepterende holdning til rusmiddelet var tema (NOU 2019:26, 2019).

På denne tiden var cannabis ansett som et svært farlig rusmiddel på lik linje med opiater og andre tunge stoffer, og det ble sett på som en inngangsport til andre rusmidler. Det ble dermed ført streng politikk mot stoffet, og offentlige myndigheter og samfunnet generelt delte perspektiv på rusmiddelet som meget farlig og forbudt. Ikke før i 1985 ble det første kjente forslaget om å regulere omsetningen av hasj gjennom apoteker, gjennom boken «den gode fiende» skrevet av Nils Christie. Dette ble argumentert for av forfatteren ved at kontrollomkostningene ved cannabisforbudet var uforholdsmessig store og at det var en høyere straffeandel for cannabis enn for andre rusmidler til tross for et lavere skadepotensiale. Det var imidlertid få som var positive til legalisering på den tiden, og dermed ble boken mottatt med blest ved utgivelse før den raskt ble avfeiet (Bramness & Bretteville-Jensen, 2019). På 80-tallet var det en stor andel unge i organisasjoner som tok opp kampen mot hasj, og organisasjonen «Ungdom mot narkotika» var blant annet aktive her. I en undersøkelse viste det seg samtidig at ca. 20% av ungdom mellom 15 og 21 år i Oslo oppga å ha prøvd cannabis. Bruken av rusmiddelet blant ungdom hadde økt over 50 prosent de siste ti år, og utbredelsen var i stadig vekst (Bramness & Bretteville-Jensen, 2019).

I årene som fulgte utviklet spredningen av liberale holdninger til cannabis seg, både blant sivile aktører og politikere. På 90-tallet var likevel de offentlige myndigheter og samfunnet enige om mål og virkemidler innen narkotikapolitikk og herunder cannabis, samtidig som cannabisbruken økte. Denne bruksutviklingen var med på å legge grunnlaget for å endre tilnærmingen til forebygging ved bruk av andre sanksjoner enn forbud og straff. I de påfølgende år stod flere og flere kjente personer frem med støtte til legalisering og kritikk av den daværende narkotikapolitikken, hvilket bidro til spørsmålet om legalisering av cannabis. Willy Pedersen, som i lang tid var en sterk motstander av cannabis, argumenterte i 2009 for legalisering av stoffet. Sammen med ham var også flere kjente navn tydelige på deres støtte til legalisering, blant annet Torvald Stoltenberg og Kofi Annan (Bramness & Bretteville-Jensen, 2019). Også NRK-programmet Folkeopplysningen dedikerte en hel episode om cannabis, hvor det legges stor vekt på hvordan rusmiddelets skadepotensiale ikke står i samsvar med kriminaliseringen (NRK, 2016).

Spørreundersøkelsen som ble nevnt tidligere startet i 1968 og gjaldt aller først ungdom i Oslo i alderen 15-20 år. Fra 1986 ble undersøkelsen utbredt for ungdom i den samme aldersgruppen over hele landet. Det var først SIFA som foretok disse undersøkelsene, før Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS) overtok etter at SIFA ble omorganisert og plassert innenfor SIRUS (NSD). Hva gjelder Oslo, så viser dataene at i 1968 hadde ca. seks prosent brukt cannabis noen gang, en prosentandel som steg til omkring 19 prosent på starten av 70-tallet. Dette var en relativt markant økning på kort tid. Prosentandelen holdt seg mer eller mindre jevn i årene som fulgte, før man fra begynnelsen av 90-tallet kunne se en økning som nådde en topp med nesten 30 prosent ved tusenårsskiftet. Deretter sank tallene igjen, og den samme tendensen viste seg på landsbasis. Hva gjelder kjønnsforskjeller så var disse minimale. Et annet aspekt spørreundersøkelsen kastet lys over var bosituasjon og cannabisbruk. Det viste seg at de som ikke bodde sammen med sine foreldre toppet statistikken for de som oppga å ha brukt cannabis noen gang. Deretter kom de som bodde med én forelder, og nederst i statistikken var de som bodde med begge foreldre. Videre viste det seg at cannabisbruken var høyere blant ungdom som hadde avsluttet skolegangen før gjennomført eksamen (Vedøy & Skretting, 2009).

Hva gjelder holdninger til cannabis var også dette et tema i undersøkelsen fra og med år 1986. Ungdommene besvarte spørsmål som omhandlet legalisering og hvorvidt de hadde ønsket å prøve rusmiddelet dersom risikoen for å bli straffet var fraværende. Fra 1986 og til slutten av 1990-tallet økte andelen som var for legalisering fra to til rett under tolv prosent, mens de som svarte at de tenke seg å prøve cannabis økte fra fem til nesten 14 prosent. Deretter var det en nedgang frem til 2008, hvor prosentandelene henholdsvis var syv prosent for legalisering og tolv prosent for villighet til å prøve cannabis (Vedøy & Skretting, 2009).

2.6 Ungdata og Ung i Telemark

Hva sier så nyere forskning om norsk ungdom? Fortsatt foretas det jevnlig landsomfattende spørreundersøkelser, kalt Ungdata, blant elever på ungdomsskole og videregående skole. Hensikten med Ungdata er å gi et innblikk i hvordan det er å være ung i dag, og ved bruk av denne kunnskapen bidra til et bedre forebyggingsarbeid for ungdom, forskning, undervisning og politikk. Undersøkelsen tilbys alle kommuner og fylkeskommuner i Norge (Ungdata, 2016). Ifølge Ungdatas nasjonale resultater fra 2019 kan det se ut til at det har skjedd betydelige endringer vedrørende cannabis på kort tid – fra 2015 til 2018 er det registrert en økning i cannabisbruk blant både gutter og jenter på videregående skole. Blant gutter har andelen økt fra 14 til 18 prosent, og for jenter har andelen økt fra 9 til 11 prosent. Generelt ser man en kjønnsforskjell ved bruk av cannabis, hvorav andel gutter som bruker er større enn jenter. På ungdomsskolen derimot, har 96% av elevene i undersøkelsen ikke prøvd cannabis, og mindre enn to prosent har prøvd to ganger eller mer. Det skjer altså en stor endring fra ungdomsskole til videregående, hvor halvparten av gutter og hver tredje jente i siste året på videregående skole har blitt tilbudt cannabis (Bakken, 2019). I likhet med hva Mæland (2010) skriver om rusbruk og sosial status, har også antallet som oppgir økt status ved bruk av cannabis steget (Bakken, 2018).

Ifølge Ungdata-resultater fra 2019 er det på Vg3 andelen som har prøvd cannabis er høyest, gjeldende for begge kjønn. 25 prosent av gutter og 13 prosent av jenter har prøvd cannabis det siste året. I tillegg viser undersøkelsen at det er hos ungdom med

høyere sosioøkonomisk bakgrunn som har toppet statistikken (Bakken, 2019). Dette er interessant med tanke på antakelsen om at ungdom med lavere sosioøkonomisk bakgrunn har større risiko for å bruke rusmidler (T. Simonsen, 2016). Utover temaet cannabis, viser dog Ungdata 2019 at hovedparten av ungdom i Norge har det bra og er veltilpasset. Det vil si at de aller fleste har gode relasjoner med foreldrene sine, har nære venner, trives på skolen, holder seg unna rusmidler, færre drikker alkohol og har god psykisk og fysisk helse. Selv om undersøkelsen tyder på en økning i både cannabisbruk og kriminalitet, gjelder dette likevel et mindretall av hele bildet (Bakken, 2019).

Undersøkelsen Ung i Telemark er en fullverdig rapport av Ungdata-resultatene for Telemark fylke. Denne undersøkelsen er svært relevant for oppgaven ettersom jeg har intervjuet ungdom på videregående skole i Telemark. Hva gjelder cannabis så viser tallene at tre prosent av ungdomsskoleelevene og elleve prosent av elevene på videregående skole har brukt cannabis minst én gang det siste året. Videre er det rapportert at tre prosent av elevene på videregående skole har svart at de har brukt cannabis minst seks ganger det siste året. I likhet med Ungdata-rapporten ses en overrepresentasjon av gutter, hvor 21 prosent av guttene på siste året av videregående har prøvd cannabis minst én gang det siste året, mot 11 prosent av jentene. I de fleste skolene som deltok i undersøkelsen har andelen som har prøvd cannabis økt siden 2015. Det kommer også frem at å røyke hasj øker statusen i vennemiljøet i Telemark, med to prosent økning siden 2015. I tillegg viser tallene at også i Telemark blir stadig flere tilbudt cannabis – med en økning på fem prosentandeler siden 2015. Ytterligere belyses rapporten en økning i cannabisbruk blant ungdom på alle klassetrinn fra 2015 til 2018, bortsett fra jenter på Vg1 (Aase et al., 2018). For å oppsummere er det med andre ord tydelig at cannabisbruken øker både i Telemark og på landsbasis, og statistikken begynner sakte å likne tallene fra 1970 og til rundt tusenårsskiftet.

2.7 Endring i kontrollpolitikk

I forbindelse med debatten vedrørende kontrollpolitikken som ble nevnt tidligere, er det i dag fortsatt en pågående diskusjon om hvorvidt legalisering og avkriminalisering er den riktige veien å gå eller ei. Særlig blant ungdomspolitiske partier er det en hovedvekt

som stiller seg positive til dette, hvor KrFU per tidspunkt er det eneste ungdomsparti som fortsatt stiller seg bak forbudet. I politikken generelt er det så langt kun Miljøpartiet De Grønne og Venstre som har vedtatt politikk mot cannabis. De stiller seg positive til at en regulert omsetning er løsningen for cannabis, som de plasserer under betegnelsen «lettere rusmidler». Det bør nevnes at de fleste norske politiske partier er enige i at det er tid for en grunnleggende kursendring i narkotikapolitikken.

2.8 Avsluttende kommentarer

Etter et relativt langt kapittel med mye fakta, er det nødvendig med en oppsummering. Kapittelet startet med en gjennomgående redegjørelse for cannabis som rusmiddel og medisin. Deretter ble det gjort greie for oppvekst og ungdomstid i den postmoderne verden, epoken vi nå befinner oss i. Det viktigste å ta med seg fra dette er at ungdommene i dag er oppvokst med større muligheter til å forme fremtiden sin enn hva de hadde tidligere. Samfunnet de vokser opp i er preget av individualisering og kompetanse, og medfører både fordeler og ulemper. For dem som mestrer kompetansekravene og drar fordel av muligheten til å forme sin egen fremtid, er dette positivt. Fokuset på utdanning og kompetanseutvikling er derimot ikke like positivt for alle, og for dem som ikke mestrer disse kravene kan konsekvensene være omfattende. Det moderne samfunn preges også av teknologi som sosiale medier og andre medier som TV-serier, dokumentarer, nettaviser og så videre og er blitt en del av ungdommens dagligdagse liv. Her eksponeres de for mye informasjon og kunnskap som for dem kan være vanskelig å bedømme relevansen av.

Videre er det blitt gjort rede for inntoget av cannabis i Norge og hvordan dette forløp seg. På 90-tallet var det en høy andel ungdom som var for legalisering av stoffet og viste en åpen holdning til bruk. Denne andelen sank igjen frem til 2008. Deretter økte bruk og positive holdninger i perioden fra 2015 til 2018. Flere oppga også å ha blitt tilbudt cannabis enn tidligere, samtidig som en kunne se en liten økning i hvor mange som oppga høyere sosial status ved bruk. Til sist ble det kort presentert om cannabis sin posisjon i dagens politikk. Flere ungdomspolitiske partier er positive til legalisering, og vi går mot en endring i norsk narkotikapolitikk.

3 Holdningsdannelse

Å vite hvilke komponenter som inngår i dannelsen av holdninger er grunnleggende for å besvare problemstillingen, og derfor vil dette kapittelet redegjøre for hvordan holdninger dannes. En holdning er enkelt forklart en positiv eller negativ tilnærming til et objekt, person, institusjon eller situasjon – også kalt holdningsobjekt. Det er også viktig å nevne at en holdning må skilles fra atferd. Dette er to atskilte begreper, men som på folkemunne har en tendens til å flyte over i hverandre (Ajzen, 2005). Mens atferd er observerbare handlinger, er ikke en holdning mulig å observere. Holdninger kan derfor være utfordrende å måle. En løsning til dette er for eksempel å spørre om ulike aspekter ved holdningsobjektet og ut fra responsene og derunder positive eller negative evalueringer, utlede personens holdninger til holdningsobjektet. Ajzen (2005) understreker også at det vil være fordelaktig å kategorisere disse responsene i underkategorier, hvilket jeg kommer tilbake til i analysedelen av oppgaven. En kjent modell

Holdninger skapes ut ifra en tanke om egenskapene til holdningsobjektet. Kunnskapen man har om holdningsobjektet og hvorvidt man ut ifra denne kunnskapen vurderer at holdningsobjektet har positive eller negative attributter, har stor påvirkning på holdningen man danner seg. Det vil ikke nødvendigvis bety at dersom man vurderer at holdningsobjektet har negative sider vil ha en negativ holdning til det – tyngden av de negative og positive sidene veies opp mot hverandre og det som veier tyngst kan avgjøre holdningen. Videre er det ikke slik at en persons holdninger vil være de samme gjennom hele livet. Vi mennesker eksponeres for utallige faktorer gjennom livsløpet som former holdningene våre, og disse vil med all sannsynlighet endre seg i takt med nye erfaringer, situasjoner, bekjentskaper, kunnskap og så videre (Ajzen, 2005). Holdning til rusmidler er som nevnt et eksempel på dette, hvor ungdom tenderer til å tilegne seg en mer utforskende og nysgjerrig tilnærming og i så måte endrer sin holdning (Pedersen, Fjær, Gray & Soest, 2016).

I tillegg til kunnskap, har tilgjengeligheten for kunnskapen og/eller informasjonen i minnet stor betydning for holdninger (Ajzen, 2005). Dette har å gjøre med menneskets kognisjon og evne til å gjenkalle informasjon. Jo oftere man eksponeres for informasjon,

det være seg verbalt eller i form av tekst – desto større er sannsynligheten for at denne informasjonen lagres seg i langtidshukommelsen. Dette kalles for primacy-effekten (Reisberg, 2016). Dette innebærer også at ved gjentatt eksponering for informasjon som deretter lagres i langtidshukommelsen, vil informasjonen være lettere å gjenhente og dermed innvirke på holdningsdannelsen.

Det finnes nærmest utallige modeller og teorier om holdningsdannelse, og holdningsdannelse er en kompleks prosess som påvirkes av en rekke faktorer. De ulike modellene og teoriene har forskjellige perspektiver å forstå denne prosessen på, og de som anses som mest relevante for å forstå ungdoms holdningsdannelse for cannabis og rusmidler vil redegjøres for i de neste avsnittene. En kjent og svært utbredt atferdsmodell er Knowledge-Attitude-Practice-modellen (KAP-modellen). Perspektivet i denne modellen er at «kunnskap påvirker holdning, som igjen påvirker atferd» (Mæland, 2010, s. 111). Dette var lenge en regjerende antakelse, frem til 1960-tallet da denne antatte sammenhengen ble forsket ytterligere på, og det ble tydelig at det ikke er noen kausal sammenheng mellom holdninger og atferd allikevel (Reisberg, 2016). Det finnes imidlertid bevis som tyder på at holdning til en handling kan predikere atferd (Ajzen, 2005).

Det er som nevnt flere faktorer som påvirker holdningen til et holdningsobjekt. Vanligvis forstås holdninger i sammenheng med atferd, og derfor vil de neste avsnittene presentere en teori som hovedsakelig omhandler atferd, men som likevel er nyttig i forståelsen av holdninger.

3.1 Theory of Reasoned Action

Teorien om overveide handlinger, eller the Theory of Reasoned Action (TRA) er en atferdsmodell som har vært vanlig å anvende i forståelsen av ungdoms handlinger. TRA går ut på at en planlagt handling utspringer fra en handlingsintensjon, og denne intensjonen påvirkes av hovedsakelig to faktorer: personlige holdninger og subjektive normer. Personlige holdninger er ifølge TRA oppbygget av hva personen selv tenker om handlingen, hvilke mulige konsekvenser handlingen kan gi, og personens vurdering av dette. Subjektive normer betegner hva man tror andre mennesker, ofte jevnaldrende

og familie, vil tenke om å gjennomføre handlingen (Ajzen, 2012). Med andre ord et opplevd sosialt press, enten det er et fysisk-verbalt press eller en implisitt, subjektiv opplevelse (Mæland, 2010). Mæland (2010) skriver i forbindelse med dette at flertallsmisforståelser er noe som viser seg gjentakende blant flere ungdomsundersøkelser. Det refererer til at man har en tendens til å skape seg sannheter om hva som er vanlig atferd og holdninger blant jevnaldrende, selv om det ikke nødvendigvis er slik. Ofte kan man danne seg et slikt inntrykk selv om det faktisk kun gjelder et fåtall jevnaldrende.

3.2 Avsluttende kommentarer

For å forstå ungdoms holdninger til cannabis anses betydningen av kunnskap for holdningsdannelsen som meget utslagsgivende. Som Ajzen (2005) understreker, er kunnskap og hvor tilgjengelig denne kunnskapen er i en persons hukommelse trolig de mest betydningsfulle faktorene for holdninger. I tillegg viser TRA

4 Forskning på tema

Å ha innsikt i hva slags forskning som er gjort på ungdoms holdninger til cannabis fra før var grunnleggende, både for bakgrunnsforståelsen av temaet og utarbeidelsen av intervjuguiden. En omfattende oversikt over temaet som skal forskes på er essensielt, og gir en orientering om hva slags forskning som allerede er gjort. I tillegg kan det gi inspirasjon til ens egen forestående forskning (Bordens & Abbott, 2014). Tjora (2017) beskriver hvordan internett har flere roller i samfunnsforskningen, blant annet som verktøy for forskning. Gjennom hele skriveprosessen har internett blitt benyttet hyppig som et forskningsverktøy for innsamling av data. Å bruke internett har vært til stor fordel på grunn av muligheten til å finne både publiserte forskningsartikler, tidsskrifter, rapporter og statistikker som har vært nyttige for oppgaven (Bordens & Abbott, 2014). Hvordan forskningslitteraturen som presenteres i dette kapittelet er anskaffet vil beskrives i avsnittet om litteratursøk, før sammendrag av de ulike studiene vil legges frem.

4.1 Litteratursøk

Gjennomførelsen av de utallige litteratursøkene jeg foretok varierte. Først og fremst startet jeg med å søke i databaser og mitt universitetsbibliotek. Da ble som regel følgende søkeord benyttet: «ungdom og cannabis», «ungdom og holdninger til cannabis», «adolescents and attitudes towards cannabis» og lignende. Å bruke engelske søkeord er grunnleggende for også å finne frem til internasjonal forskning (Grønmo, 2016). Flere kombinasjoner og variasjoner av søkeord ble også brukt, med de nevnte som utgangspunkt. Dette førte i flere tilfeller til artikler som ikke nødvendigvis handlet om temaet, men som ledet meg til andre nyttige kilder gjennom å se på den oppførte referanselisten. Dette omtales av Bordens og Abbott (2014) som «den grunnleggende strategien» (egen oversettelse) for litteratursøk. Denne metoden for å oppdage relevant forskning ble den mest brukte, ettersom søkeresultatene med de ovennevnte søkeordene som oftest ikke ledet til forskningsartikler som var relevante. Med det menes at det fantes flere studier som har undersøkt holdninger til cannabis, men dette var som regel med voksne deltakere og/eller at studiene var foretatt i eksempelvis USA, Canada og andre land hvor resultatene ikke er overførbare til norsk ungdom.

Aller først var målet for litteratursøket å finne studier som hadde undersøkt ungdoms holdninger til cannabis, både i Norge og Europa. Grønmo (2016) påpeker at både forskning gjort i det landet som vår egen undersøkelse skal gjennomføres i, i tillegg til internasjonal forskning er nødvendig. Et av inklusjonskriteriene i litteratursøket var dermed forskning foretatt i Europa og Norge. Som nevnt i forrige avsnitt ble derfor amerikansk, kanadisk, australsk forskning m.m. ekskludert. Det ble raskt tydelig at det var mangel på slike undersøkelser fra Norge, men europeiske og nordiske studier ble funnet. Dette førte til en utvelgelse av hovedsakelig fire studier. Disse er alle gjennomført i Norden og Storbritannia og anses derfor som overførbart til norsk ungdom, blant annet ettersom cannabisbruken blant unge er relativt lik på tvers av landene. Danmark har imidlertid et noe høyere bruk enn Norge, Sverige, Finland og Storbritannia (Sirus, 2015). Videre ønsket jeg i utgangspunktet å inkludere forskning som kun hadde deltakere i ungdomsalder. Én av de fire studiene som ble inkludert hadde likevel et aldersspenn blant deltakerne på 18-70 år, men ble ansett som anvendelig på bakgrunn av at undersøkelsen hadde som formål å utforske hvilke holdninger deltakerne hadde til cannabis. Jeg vurderte at å sammenlikne resultatene fra den studien med de andre tre studiene samt intervjuene ville være interessant selv om de ikke er direkte overførbare med hensyn til alder.

Søkeordene «cannabis» og «ungdom» og tilsvarende på engelsk genererte utallige søkeresultater. Det ble tydelig at å ta bort ordet «holdning» i søket produserte langt flere treff enn å inkludere det. Likevel var ordet nødt til å beholdes i søkestrengene for å holde søket snevert og relevant. Holdningsbegrepet var med andre ord naturlig nok et inklusjonskriterie, selv om å kutte ut ordet genererte flere treff. Til sist var det ønskelig at forskningen skulle være forholdsvis ny. Det vil si at jeg først siktet på å finne forskning som var gjort de siste ti årene. Det viste seg at dette kriteriet ble vanskelig å oppfylle med et tema som fra før av var utfordrende å innhente forskning om. Derfor bortfalt dette kriteriet, og gjorde at jeg inkluderte forskning fra 90-tallet og senere. Ellers hadde jeg ingen krav til hvilken type forskningsmetode som var anvendt for studiene jeg ville inkludere.

Gjennom å benytte meg av universitetsbibliotekets søkemotor Oria fikk jeg tilgang til forskningsartikler som en ellers måtte ha betalt for tilgang til. Dette åpnet for en rekke nyttige kilder både i form av relevant forskning og andre kilder som har vært fordelaktige for oppgaven. Ellers brukte jeg også Google for å utvide søkeresultatene, hvilket var hjelpsomt for å føre an veien videre med tanke på mulige anvendbare kilder. Dersom Google-søkene ledet til titler som jeg anså som interessante for oppgaven, søkte jeg ofte opp disse i Oria hvor det vanligvis var åpen tilgang. I det følgende vil de fire studiene som jeg endte opp med presenteres.

4.2 Britiske studier om ungdom og holdninger til rusmidler

I en studie gjennomført i Storbritannia i 2002 ble holdninger til illegale rusmidler blant ungdom og voksne studert (Pearson & Shiner, 2002). Dette var to spørreundersøkelser, én for skoleelever fra 11 til 16 års alder, mens den andre hadde målgruppen voksne i alderen 16 til 59 år. Hensikten med studien var å se nærmere på generasjonsgapet i forbindelse med holdninger til illegale rusmidler. Noen av funnene viste at barna i 11-års alder anså alle rusmidler som like farlige, men jo eldre de ble skilte cannabis seg ut fra resten. Det viste seg nemlig at ved 15- og 16-års alder hadde andelen som anså cannabis som et farlig rusmiddel sunket med mer enn 50 prosent. I undersøkelsen ble også ungdommene spurt om de kjenner noen på deres egen alder som har røyket eller røyker cannabis, hvor kun 15% svarte «nei». Dette gjaldt på tvers av kjønn, skole og sosial bakgrunn. Undersøkelsen fremviser funn som forteller noe om hvordan ungdom anser cannabis og andre rusmidler, og særlig hvordan en slik holdning og vurdering endrer seg gjennom ungdomstiden.

En annen britisk studie med formål om å anvende the Theory of Planned Behavior (TPB), en utvidelse av TRA som er redegjort for tidligere i teksten, i en undersøkelse om cannabis blant unge. I likhet med TRA fremheves subjektive normer som en viktig del av TPB. Studien hovedsakelig om å undersøke intensjonene bak og bruksfrekvensene av cannabisbruk blant en gruppe studenter. TPB innebærer dog en holdningskomponent, og studien undersøkte derfor også hvordan ungdommenes holdning til cannabis predikerte bruk av stoffet. Deltakerne besvarte et spørreskjema som blant annet ba deltakerne rangere hvorvidt bruk av cannabis de neste tre måneder vil være positivt

eller negativt. Det viste seg at gjennomsnittet var mer positive til stoffet enn de var negative. Det skal også nevnes at gjennomsnittet samtidig viste at deltakerne brukte og hadde planer om å bruke cannabis på månedlig basis (Conner & McMillan, 1999).

4.3 Nordisk studie om holdninger til cannabis

En kvantitativ, komparativ spørreundersøkelse gjennomført i de nordiske landene Norge, Finland, Danmark og Sverige undersøkte både bruk og holdninger til cannabis på tvers av landene. Undersøkelsen foregikk fra 1993-1995, hvilket gjør at muligheten for at funnene ville vært annerledes dersom den ble foretatt i nyere tider er til stede. Det skal også nevnes at deltakerne for undersøkelsen var i aldersspennet 18-70 år, slik at funnene ikke direkte kan overføres til gruppen som går under «ungdom» (Hakkarainen, 1996). Likevel anses studien som et relevant supplement til denne oppgaven, da den undersøker samme tema som min problemstilling beskriver. I det følgende vil noen av de norske resultatene presenteres. Funnene i studien viser at 13 prosent av de norske respondentene var av den oppfatning at cannabis ikke er avhengighetsskapende, og at en fint kunne bruke stoffet uten å være i fare for å bli avhengig. Nesten ni av ti norske respondenter svarte at de var imot legalisering av stoffet, mens fire prosent var positive til en liberalisering. På spørsmål om hvordan de stilte seg til å prøve eller bruke cannabis dersom det var lovlig, svarte fem prosent av nordmennene at de var positive til dette. Hovedparten svarte altså det motsatte. Disse funnene viser at i 1993 hadde flesteparten av de norske respondentene negative holdninger til cannabis, både angående legalisering og bruk. Det er imidlertid viktig å nevne at flertallet av respondentene i hele studien var ukjente med cannabis, og hadde ingen erfaring med cannabisbruk eller kjennskap til brukere. De aller fleste som hadde positive holdninger til cannabis var enten aktive brukere eller hadde tidligere erfaringer med stoffet (Hakkarainen, 1996).

4.4 Dansk studie om normalisering av cannabisbruk blant unge

I en longitudinell studie gjennomført i Danmark fra 2004 til 2008, ble det brukt fokusgruppeintervjuer for å observere utviklingen av ungdoms holdninger til cannabisbruk. I løpet av disse årene ble årlige intervjuer utført med gruppene fra de var ved 14-15-års alder og frem til 18-19-års alder (Järvinen & Demant, 2011). Studien

handlet om å identifisere nøytraliserings teknikker ungdommene bruker mens de gjennomgår endringen fra å anse cannabis som et farlig rusmiddel og til å se det som et rusmiddel som er normalt å bruke. I de første fokusgruppeintervjuene fremkom det at ungdommene så på cannabis som et rusmiddel «de andre» brukte, og ikke dem. Selv drakk de alkohol på fest, men cannabisbruk var ikke velkomment rusmiddel på disse festene. På dette stadiet ble de som bruker cannabis stadig omtalt som «de andre». Cannabisbruk ble også omtalt som misbruk, mens overdreven alkoholdriking ikke ble plassert i samme kategori.

I neste runde av intervjuene, ett år senere, hadde det tilsynelatende utviklet seg en mer åpen holdning til cannabisbruk. En av informantene fortalte at hun hadde prøvd det, og at det var en morsom opplevelse. Hun var dog preget av ambivalens, hvor hun både var enig med de andre i fokusgruppeintervjuet at rusmiddelet er farlig, samtidig som hun uttrykte at det absolutt var gøy å prøve det. De andre i hennes gruppe anbefalte henne imidlertid at hun burde holde seg til alkohol. I en annen gruppe hadde hoveddelen av gruppen forsøkt rusmiddelet siden forrige intervju. Særlig i denne gruppen ble det tydelig at det var skjedd endringer i holdningene deres i løpet av det siste året.

Ved siste runde av intervjuer var informantene 18-19 år, og cannabis var nå ansett av de fleste informantene som et «normalt» rusmiddel. Det fremkom at rusmiddelet ble differensiert fra andre rusmidler, blant annet ved at de mente at effektene er mer kontrollerbare enn ved andre rusmidler og at bruken er situasjonsbetinget. Det vil si at cannabis ble vurdert til å være et rusmiddel som er passende for rolige, intime sammenkomster i hjemmet fremfor å være et typisk «partydop». Det ble også understreket at det var en forskjell mellom spontant, eksperimentelt bruk og regelmessig bruk knyttet til avhengighet. Førstnevnte bruksmåte ble ansett som akseptabelt, mens sistnevnte ble ansett som uakseptabelt og farlig. Likevel var cannabis ikke ansett som like farlig som andre, tyngre rusmidler. Alt i alt ble det sett en tendens til at informanter som i utgangspunktet stilte seg negativ til cannabis, i løpet av årene utviklet en mer åpen holdning til rusmiddelet der det ble ansett som en normal del av ungdomskulturen. Forskerne ser denne normaliseringen som et resultat av flere faktorer: tidsperioden fra 14-19 år er en tid hvor de fleste som eksperimenterer med

rusmidler har sin debut, i tillegg til at holdningene og oppfatningene som den sosiale gruppen en befinner seg i er preget av, har en stor innvirkning på holdninger og oppfatninger hos individet (Järvinen & Demant, 2011).

4.5 Oppfatning av skaderisiko forbundet med rusmidler blant norske og britiske studenter

Pedersen et al. (2016) foretok en studie for å undersøke hvilke oppfattelser norske og britiske studenter har av skaderisiko forbundet med alkohol, tobakk og cannabis. Dette var en spørreundersøkelse som 945 studenter deltok i, hvorav en 50/50 prosent fordeling av briter og nordmenn. Resultatene viste at studentene i begge land anså tobakk som mest helsefarlig i form av fysisk ødeleggelse og avhengighet. Når det kom til vold og skader, ble alkohol rangert høyest på risikoskalaen. Av disse tre substansene, var cannabis ansett som den mest skadelige i forbindelse med negative konsekvenser for den mentale helsen. Alt i alt viste undersøkelsen at alkohol ble oppfattet som den mest helsefarlige substansen sammenlagt. Interessant for denne oppgaven er at de norske studentene rangerte cannabis som mer skadelig enn hva de britiske studentene gjorde. Det viste seg også at de kvinnelige deltakerne i undersøkelsen anså alle tre substansene av en mer skadelig karakter enn hva de mannlige deltakerne gjorde, uavhengig av land. Her fant forskerne at kjønnsforskjellen viste seg mest fremtredende for cannabis.

4.6 Avsluttende kommentarer

Forskningen som er redegjort for er av både kvantitativ og kvalitativ karakter. De kvantitative undersøkelsene gir nyttig kunnskap ettersom de har større grad av generaliserbarhet og dermed kan appliseres til den generelle ungdomspopulasjonen, mens den kvalitative studien ga en dypere innsikt i holdningsendringen som artet seg (Grønmo, 2016). Til sammen gir studiene nyttig innsikt i forståelsen av ungdom og deres holdning til cannabis. Særlig interessant anses holdningsendringen som hos mange oppstår i løpet av ungdomsperioden. Ytterligere viser det seg gjentakende at risikovurderingen av cannabis er lavere sammenliknet med andre rusmidler, hvilket kan ses som en bekreftelse på det som ble nevnt innledningsvis, nemlig det mediene skriver

om ungdoms cannabisholdninger i dag. Likevel – hvorvidt disse holdningene faktisk er et nytt fenomen slik det omtales i medier eller ikke, er usikkert. Ifølge forskning på temaet og eksisterende litteratur om ungdomsperioden synes ikke dette å være en ny omstendighet.

Med tanke på hvor mye omtale cannabisbruk og holdninger til dette blant ungdom har fått de siste årene, finnes det forholdsvis lite forskningslitteratur om temaet, og spesielt lite kvalitativ forskning. Særlig i nordiske land er dette mangelfullt. Mulige årsaker til det kan eksempelvis være at det er blitt gjennomført studier, men at disse ikke har tilfredsstillt kriteriene som må til for at de skal publiseres. Det kan også hende at slike studier er pågående, men ikke er fullførte ennå og dermed ikke blitt publisert i tidsrommet som denne oppgaven skrives. Uansett hva som er årsaken til mangelen på forskning er det tydelig at det er et behov for å belyse *hva* som gjør at cannabis tilsynelatende er i ferd med å normaliseres blant ungdom, både med hensyn til holdninger og bruk. Forhåpentligvis kan denne masteroppgaven bidra til mer kunnskap om hvordan disse holdningene skapes hos enkeltpersoner.

5 Teoretisk rammeverk

Dette kapitlet tar sikte på å begrunne valget av det teoretiske rammeverket for oppgaven, samt redegjørelse av dette rammeverket. I tråd med samfunnsvitenskapelig forskning, vil det anvendes sosiologisk teori i denne oppgaven. Aakvaag (2008, s. 16) beskriver sosiologisk teori som «all beskrivelse av og all refleksjon over samfunnet». Denne definisjonen forklarer hensikten og fordelene med å anvende teori i samfunnsvitenskapen, nemlig som et redskap som kan belyse en bedre forståelse av samfunnslivet. All sosiologisk teori er oppbygget med den hensikt å være generell – den skal kunne appliseres til alle sider ved samfunnslivet. Med andre ord vil ikke disse teoriene være anvendbare på kasuser, eller enkelttilfeller av hendelser. Som problemstillingen hentyder, er hensikten med oppgaven å belyse et generelt fenomen i den grad at det omhandler ungdommer på samfunnsnivå, hvilket gjør forståelse gjennom generelle teorier egnet. I kapittel 2.2 er samfunnet som ungdommene og resten av befolkningen for øvrig lever i, beskrevet. De står i større grad alene med ansvar for egen fremtid, samtidig som at både akademiske og sosiale krav er i stadig økning. Etter å ha intervjuet de fem ungdommene ble det tydelig at også de preges av dette. Derfor var det viktig å ha dette i bakhodet mens jeg forsøkte å finne en passende teori som er nyttig for å forstå både ungdommene og datamaterialet.

Det teoretiske rammeverket for oppgaven vil bestå av teoretikerne Pierre Bourdieu og Anthony Giddens sine synteser. De er begge en del av den generasjonen av sosiologer som vokste frem i den tredje fasen i moderne sosiologisk teori: synteseperioden – hvilket refererer til perioden fra 1980-tallet og utover (Aakvaag, 2008). Ved å bruke to teoretiske perspektiv vil flere aspekter ved intervjuundersøkelsen og problemstillingen kunne belyses, og dermed øke innsikten i de forskjellige sidene ved ungdoms holdninger til cannabis. En kombinasjon av teoretiske perspektiver kan i noen tilfeller være mer hensiktsmessig enn hva det enkelte perspektiv kan bidra til alene, noe jeg har vurdert å være tilfellet for min oppgave (Grønmo, 2016). De påfølgende avsnitt vil redegjøre for de elementer ved Bourdieu og Giddens' synteser som anses å være relevante for oppgaven.

5.1.1 Aktør/struktur-problemet

En velkjent diskusjon innenfor sosiologisk teori handler om hvorvidt det er aktøren, altså individet, eller strukturene i samfunnet som dominerer samfunnslivet. En rekke teoretikere har fremstilt teorier som begrunner hvorfor de sosiale strukturene strukturerer aktørens handlinger, og omvendt – hvorfor strukturene eksisterer på grunn av aktørene. Formålet med utviklingen av slike teorier er å forklare sammenhengen mellom aktør og struktur, og det såkalte aktør/struktur-problemet handler om hvordan best forklare denne sammenhengen. Å finne en felles enighet er utfordringen blant teoretikerne, hvilket er årsaken til at det omtales som et problem (Aakvaag, 2008).

5.2 Bourdieus sosioanalyse

Formålet med sosioanalysen er ifølge ham selv å kaste lys over de sosiale begrensningene for frihet og selvutfoldelse, og han illustrerer den som en samfunnsmessig psykoanalyse (Bourdieu, 1995). Bourdieu var en anerkjent fransk sosiolog som har studert store deler av samfunnet og utviklet flere teorier for å forstå og avdekke ulike former for makt og dominans som vi lever under (Aakvaag, 2008). Bourdieu er det som kalles en typisk konfliktteoretiker, hvilket vil si at han mener at samfunnslivet er styrt av sosial ulikhet og makt (Grønmo, 2016). Han befinner seg videre på struktursiden av aktør/struktur-diskusjonen, noe som kommer til syne gjennom hans perspektiv på aktøren gjennom begrepene sosiale rom og felt, kapital og habitus som vil redegjøres for om litt (Aakvaag, 2008). Som nevnt, utspringer Bourdieu sine teorier fra Frankrike. Likevel påstås det at det er overførbart til Norge, som i likhet med Frankrike anses som et relativt egalitært samfunn. Egalitært refererer til likhet, og begrepet brukes gjerne for å beskrive likhetsorienterte samfunn (Bourdieu, 1995; Eide et al., 2009). Med hensyn til aktør/struktur-diskusjonen, er Bourdieu et sentralt bidrag med hans engasjement for å avdekke makt og sosial ulikhet i samfunnet (Aakvaag, 2008). Hans kapitalbegrep anses som særs relevant, og vil redegjøres for i neste avsnitt.

5.2.1 Sosiale rom og kapital

I Bourdieus syntese om samfunnsforholdene med hensyn til aktør og struktur, forklarer han at aktørene befinner seg i sosiale rom. Et sosialt rom beskrives slik:

«... er det sosiale rommet definert gjennom den gjensidige utelukkingen (eller atskillelsen) mellom posisjonene som utgjør det, det vil si som en struktur som oppstår gjennom sammenstilling av sosiale posisjoner» (Bourdieu, 1996, s. 150)

Det sosiale rommet utviser altså en strukturerende funksjon der aktørene alltid vil posisjoneres ut ifra deres forhold til hverandre eller objekter. Det kan sammenliknes med klasser. Bourdieu forklarer videre at de sosiale strukturer gjennom tid inkorporeres i «mentale strukturer og preferansesystemer» (Bourdieu, 1996, s. 153). Det sosiale rom spiller derfor en betydelig rolle i aktørens habitus, som vil redegjøres for om litt.

Innenfor det sosiale rommet, eksisterer det flere sosiale felt. Et sosialt felt kan betegne en arena, institusjon eller sfære som befinner seg innenfor det sosiale rom (Aakvaag, 2008). For å tydeliggjøre skillet mellom det sosiale rom og et sosialt felt: i det sosiale rom er sosiale posisjoner bygget på mengde og sammensetning av de ulike kapitalene, mens i sosiale felt baseres posisjonen på den feltspesifikke kapitalen. Det vil si at hvert felt har en egen kapitaltype.

De ulike kapitalene Bourdieu har konstruert er økonomisk, kulturell og sosial kapital. Ifølge Bourdieu er kapital «det som gir innflytelse på et felt» (Aakvaag, 2008, s. 155). Økonomisk kapital refererer hovedsakelig til penger, eiendom, aksjer og lignende – med andre ord aktørens økonomiske situasjon. Kulturell kapital handler ikke bare om evnen til å mestre den overordnede kulturen i samfunnet, men også å få til dette i nesten alle arenaer i samfunnet – utdanningssystemer, arbeidsmarkeder, politikk og sosiale miljøer m.m. Den kulturelle kapitalen erverves hovedsakelig gjennom familie og oppvekst. Til sist er den sosiale kapitalen, hvilket betegner sosialt nettverk og tilhørighet i viktige sosiale grupper slik som familie, venner, kolleger, medstudenter og lignende. Ifølge Bourdieu er denne kapitaltypen viktig i den forstand av at et sosialt nettverk kan hjelpe aktøren med å etablere andre fordelaktige kontakter, som for eksempel jobbforbindelser (Aakvaag, 2008). Kapital gir aktøren mulighet til å ta avstand fra

aktører og objekter/situasjoner som er ufordelaktige, og motsatt (Bourdieu, 1996). Det understrekes dessuten at sosial kapital i ulike former også er utslagsgivende for et menneskes trivsel og velvære, noe både psykologiske og sosiologiske perspektiver enes om (Sommer, 2014; Aakvaag, 2008).

5.2.2 Habitus

Habitus er et begrep Bourdieu har konstruert for å beskrive grunnlaget for menneskelig handling. Begrepet beskriver en kroppsliggjort, og dermed ubevisst, varig grunnsøyle i et menneskes identitet (Aakvaag, 2008). Bourdieu eksemplifiserer habitus blant annet ved å trekke frem at vi alle har hver vår egen skrift. Særegenhetene i skriften vår forblir de samme selv om det er endringer i materiale vi skriver på, og uavhengig av hva vi skriver med. På samme måte er habitus vår iboende, vedvarende sammensetning av både personlighet, handlingsmønster, preferanser og lignende. Den utspiller seg tydelig i kultur, utdanningsvalg, symbol som materielle eiendeler (Bourdieu, 2006). Begrepet har ingen klar, enkel definisjon og er derfor utfordrende å forklare på en lettvinntype måte. Hovedelementene begrepet er oppbygget av er forkortet dette: en persons habitus er integrert i et menneskes væremåte og avgjør hvilke valg personen tar, i alle arenaer – og er dermed en viktig del av menneskets identitet.

Ut ifra det som til nå er blitt gjort rede for, kan det virke til at habitus er aktør-orientert. Dette er ikke tilfellet, for Bourdieu konstruerte begrepet med en forklaring om at habitus er klassespesifikk og strukturert. Dermed styres aktøren av ytre betingelser som sin posisjon i det sosiale rom og felt. Handlingsalternativer og tilgjengelige valg styres derfor ut ifra habitus som i sin helhet er betinget av klasse (Aakvaag, 2008). Habitus muliggjør aktørens mestring og tilpasning i sosiale rom og felt (Bourdieu, 1996). Bourdieu tar likevel aktørens påvirkning på strukturen i sine betraktninger. Han mener at de sosiale strukturene ikke ville eksistert uten opprettholdelse og anvendelse fra aktørene. Han bruker samtidig begrepet kompetent i sin teori, hvor han forfekter at aktørene er kompetente i hvordan de anvender strukturene. På denne måten er aktør og struktur både gjensidig begrensende og muliggjørende (Aakvaag, 2008).

5.3 Giddens strukturasjonsteori

Giddens er særlig kjent for to teoretiske synteser, strukturasjonsteorien og modernitetsteorien. Disse ble utviklet som følge av et formål om å skape en ny og forbedret samfunnsontologi – hvilket skulle gjøres ved å foreslå en løsning til aktør/struktur-problematikken. Målet med strukturasjonsteorien er i så måte jevne ut skillet mellom aktør og struktur. Teorien fastslår at aktøren er fri og har handlingskompetanse, og at de sosiale strukturer aktøren befinner seg i er mulighetsbetingelser for deres handlinger. I motsetning til Bourdieus sitt perspektiv på ytre strukturer som begrensende for aktøren, argumenterer altså Giddens for at forholdet mellom aktør og struktur er gjensidig avhengig av hverandre. Denne gjensidigheten kaller Giddens for strukturens dualitet. Gjennom strukturasjonsteorien hevder han videre at de sosiale strukturene eksisterer gjennom å anvendes og reprodusert av aktørene. Aktører og strukturer er dermed gjensidig muliggjørende. I henhold til strukturasjonsteorien refererer sosiale strukturer her til de underliggende regler og ressurser i samfunnet som gjør sosial praksis mulig (Aakvaag, 2008).

Giddens var uenig i den generelle forståelsen av strukturbegrepet, hvilket var årsaken til at han både bruker begrepet om sosial struktur og begrepet om sosiale systemer. Sosiale systemer refererer til «når bestemte samhandlingsformer standardiseres og gjentas på tvers av store spenn i tid og rom» (Aakvaag, 2008, s. 140). Begrepet kan skape assosiasjoner med kulturbegrepet, sett bort fra kravet om at samhandlingsformene fortsetter på tvers av tid og rom (Klausen, 1992). Ifølge Giddens inngår institusjoner som familien, staten, utdanningsinstitusjoner og så videre i sosiale systemer (Aakvaag, 2008). Med andre ord splittes det tradisjonelle struktur-begrepet i to, hvor sosiale systemer og strukturer betegner hver sin side av begrepet, hvilket Giddens anser som mer hensiktsmessig for å forstå forholdet mellom aktør og struktur og følgelig samfunnet.

Handlingsbegrepet er et av de sentrale områdene ved strukturasjonsteorien som er av relevans for tolkning av intervjuene samt drøfting av problemstillingen. Giddens foreslår at menneskelig handling innebærer to spesifikke elementer: kyndige aktører og handlingskapasitet. Kyndighet innebærer å ha kunnskap om situasjonen man befinner

seg i, og evnen til å anvende denne kunnskapen for å foreta handlinger. Med andre ord innebærer kyndighet at all handling er bevisst og gjennomtenkt. Videre betegner handlingskapasitet til å være i stand til å intervensere i situasjoner. Summert gjør kyndighet og handlingskompetanse aktøren kompetent – og dette er ifølge Giddens basis for all menneskelig handling (Aakvaag, 2008).

5.3.1 Modell for handling

Ut ifra det ovennevnte har Giddens utviklet en treleddet handlingsmodell. Ifølge modellen innebærer handling refleksiv handlingsregulering, handlingsrasjonalisering og handlingsmotivasjon. Refleksiv handlingsregulering vedkommer bevisstheten rundt handlingsutførelsen, og hvilket inkluderer en kontinuerlig overvåkning av situasjonen vi er i. Aakvaag (2008, s. 132) beskriver det slik at aktøren vet «hva slags situasjon hun befinner seg i, hva hun ønsker å oppnå, hvordan hun skal oppnå det, hvem de andre aktørene er, hvordan hun skal forholde seg til dem». Én av informantene fortalte eksempelvis detaljert om hva hun gjorde og hvorfor en gang hun befant seg på en fest hvor det var hyppig bruk av cannabis. Det andre leddet i modellen, handlingsrasjonalisering, poengterer at aktøren bestandig er klar over hvorfor vedkommende gjør som han eller hun gjør. Til sist omhandler handlingsmotivasjon ifølge Giddens både de bevisste og de mer underliggende og ubevisste årsakene til aktørens handlinger. Han peker på at selv hverdagslige handlinger inngår i større livsprosjekter (Aakvaag, 2008). For eksempel hadde flere av informantene jeg intervjuet klare fremtidsplaner og fortalte i detalj om hvordan de skulle nå dem.

5.3.2 Modernitetens dynamikk og det refleksive selvet

Mens handlingsmodellen tilhører strukturasjonsteorien, ble teorien om det refleksive selvet utformet i arbeidet med modernitetsteorien noen år senere. Giddens har blant annet postulert at det moderne samfunnet er dynamisk, og endrer seg i en helt annerledes og raskere hastighet enn hva de tidligere samfunnene gjorde (Aakvaag, 2008). Et eksempel på dette er den digitale revolusjonen som har ført til den naturlige tilhørigheten av teknologi i våre hverdagsliv (Sejersted, 2019). Moderniteten preges blant annet av globalisering, og Giddens dannet i forbindelse med dette begrepet om utleiring. Begrepet betegner hvordan moderniteten kjennetegnes av sosiale relasjoner

som foregår utover begrensningene av tid og rom. Utleiringen har to mekanismer: symbolske tegn og ekspertsystemer. Penger er et eksempel på symbolske tegn, som et «kontekstuavhengig utvekslingsmedia» (Aakvaag, 2008, s. 273). Ekspertsystemer er teknologiske systemer som for eksempel nettaviser og -forum, sosiale medier, mobiltelefoner m.m. (Aakvaag, 2008). Systemene muliggjør i så måte tilgang til informasjon og eksponering for påvirkninger på tvers av tid og rom.

Videre hevder Giddens at institusjonell refleksivitet er en grunnleggende del av det moderne samfunn. Dette innebærer at det foregår en kontinuerlig produksjon og evaluering av kunnskap (Aakvaag, 2008). Med andre ord er moderniteten preget av forskning og kunnskapsutvikling – og ikke minst at denne informasjonen til stadighet deles med offentligheten gjennom medier, vitenskapelig publikasjon, utdanningsinstitusjoner eller hva det enn måtte være. Ungdommen, så vel som resten av befolkningen, vokser derfor opp med en løpende strøm av eksponering for ulik informasjon. Følgelig har dette sammenheng med det velkjente begrepet *kompetansesamfunnet*, hvilket betegner nettopp fokuset på kunnskap, kompetanse og prestasjoner som karakteriserer det moderne samfunnet (Frønes, 2018).

Som vi har vært inne på tidligere i oppgaven, er aktøren i det moderne samfunnet i større grad enn tidligere ansvarlig for egen fremtid og identitet. Dette er bakteppet for Giddens' konstruksjon av det refleksive selvet, som forklarer at aktørens identitet tildannes av aktørens refleksive valg. Gjennom «selvfortellinger» reflekterer aktøren over tidligere erfaringer, fremtidsmål og hvem vedkommende ønsker å være. Også kroppen inkluderes i teorien om det refleksive selvet, hvor blant annet trening, klesstil, frisyre og så videre inngår i refleksiviteten. Til sammen utgjør identitetsvalgene aktørens livsstil, hvilket er et grunnleggende ledd i aktørens livsplan. Livsstilen gjenspeiler aktørens mål i livet, og kroppen er en del av dette uttrykket. Giddens understreker at livsstilen må uttrykke autentisitet – den må reflektere aktøren (Aakvaag, 2008).

5.4 Avsluttende kommentarer

Begge samfunnssyntesene består av flere komponenter enn de som til nå er redegjort for, men av relevans for oppgaven var det begrenset hva som var nødvendig å inkludere

i redegjørelsen. Likt for både Bourdieu og Giddens er at deres synteser begge understreker aktørens påvirkning i samfunnslivet. Aktøren omtales som kompetent og handlekraftig i begge teorier. Giddens treleddede handlingsmodell kan belyse hva som ligger bak ungdoms holdninger til cannabisbruk. Likeledes kan Bourdieus teorier om habitus, kapital og sosiale felt/rom være nyttige for å forstå de samme mekanismene. Teoriene har dog sine begrensninger. Bourdieu sin sosioanalyse er eksempelvis utformet med bakgrunn i den franske kulturen som i langt større grad er preget av klassestrukturer og kulturliv enn det norske samfunnet kan sies å være (Jonvik, 2017). Grunnlaget for overførbarhet kan derfor argumenteres imot. Likevel har sosioanalysen blitt anvendt en rekke ganger i forståelsen av ungdom og rusmidler (Backe-Hansen, 2010; Sandberg & Pedersen, 2006; Skrobanek & Kuglstatter, 2019; Aagre, 2014). Giddens kritiseres på sin side blant annet for at han utelater hvordan ressurser ikke er likt fordelt blant aktørene, og dermed vil påvirke i hvilken grad aktøren har handlingskapasitet. Sosial ulikhet og aktørenes forskjeller i handlingsressurser inkluderes ikke, og anses som en av svakhetene ved syntesen (Aakvaag, 2008).

I motsetning til Bourdieu, utelater Giddens sosial ulikhet og makt fra sin syntese. På sin side inkluderer han dog et større fokus på moderniteten og hva denne tiden fører med seg av konsekvenser for aktørene. Dette er et nyttig bakteppe å ha med seg i forståelsen av holdningsdannelse. Ved å bruke to teoretiske fremstillinger, vil de på hver sin måte øke innsikten i de underliggende faktorene ved holdningsdannelse og hvordan forstå dette både i lys av ungdomstiden og epoken vi befinner oss i.

6 Metode

Begrepet metode betyr veien til målet, og betegner fremgangsmåten for en vitenskapelig undersøkelse (Grønmo, 2016; Kvale & Brinkmann, 2009). For å undersøke problemstillingen har jeg som nevnt valgt et kvalitativt, semistrukturert intervju. Grimen (2003) beskriver kvalitativ forskning som en egnet metode for å studere hvordan enkeltmennesker tenker, mener og vurderer ting. Dette kapittelet vil redegjøre for begrunnelse for valg av metode, gjennomføring samt refleksjoner og opplevelser rundt dette. I det menneskelige samspillet som et kvalitativt intervju innebærer, er det flere etiske hensyn som må tas og betraktninger som må gjøres. Disse vil redegjøres for og drøftes i et eget underkapittel. Avslutningsvis vil styrker og svakheter ved metodens gjennomføring løftes frem.

6.1 Metodologisk tilnærming

Metodologi må ikke forveksles med begrepet metode, og betegner hva som ligger bak valget av metode. Det handler om «fortolkning og forståelse av metoder» (Grønmo, 2016, s. 43). I tråd med formålet om å forstå hva som ligger til grunn for ungdoms holdninger, vil metoden bero på en hermeneutisk tilnærming. Grønmo (2016, s. 437) beskriver at en hermeneutisk tilnærming «legger vekt på å tolke og forstå hvilken mening som knytter seg til ulike handlinger». Dette er deskriptivt for målet med min oppgave, som nok gjentatte ganger frem til nå er blitt skrevet – nemlig hvordan forstå en økt aksept til cannabis blant ungdom. Som jeg skrev innledningsvis må alle fenomener forstås ut ifra en større helhet. Dette er en forutsetning for en hermeneutisk tilnærming, og anses som grunnleggende for å forstå hva som ligger bak ungdoms holdninger til et rusmiddel (Grønmo, 2016).

Ellers har metodearbeidet fulgt en induktiv metode. Begrepet betegner forskning som fortolker empiri for å kunne opparbeide en teoretisk forståelse av fenomenet (Grønmo, 2016). En induktiv metode innebærer en nysgjerrig tilnærming til det som skal undersøkes, gjennom hele prosessen. Målet med metoden er også å kunne generere en felles forståelse av fenomenet som studeres, selv om kunnskapen som produseres i undersøkelsen er utredet fra et begrenset antall informanter (Tjora, 2017). Prosessen i

min oppgave har artet seg slik at det empiriske datamaterialet har dannet utgangspunktet for valg av teori. Det var naturlig nok ikke før etter gjennomførte intervjuer og gjennom analysen av datamaterialet at valget av teori ble tatt. Til og med mot slutten av skriveprosessen la jeg til enda et teoretisk perspektiv, Giddens sin syntese, fordi det på dette tidspunktet ble tydelig for meg at ved å kun anvende Bourdieus syntese ville jeg ikke fått belyst aspektene ved datamaterialet så godt som ønskelig.

6.2 Valg av metode

Årsaken til valget om å anvende en kvalitativ forskningsmetode er et resultat av flere faktorer. Problemstillingen innebærer et spørsmål rundt hva slags holdninger ungdom har til et sensitivt tema. I forbindelse med det kan det argumenteres for at en kvantitativ, anonym undersøkelse ville vært et mer etisk forsvarlig valg. Det kan også være at en slik fremgangsmåte også ville ha gitt et annet bilde av ungdommenes holdninger. Ulempen er imidlertid at man ikke vet hvem som svarer, om de er oppriktige i svarene sine og at man ikke får vite bakgrunnen for svarene. Det kan også hende at et kvalitativt intervju vil medføre feilaktige funn som følge av at ungdommene kan oppleve det ubehagelig for å berette om egne holdninger til et illegalt rusmiddel, særlig ettersom de fortsatt befinner seg i skolevesenet. Likevel, etter å ha overveiet fordeler og ulemper ved begge metoder, falt valget til slutt på å samle inn data gjennom personlige intervju. Noe av det som ble utslagsgivende i dette valget var muligheten til å få et dypdykk i ungdommenes tanker for å videre kunne benytte dette i det forebyggende arbeidet. Thagaard (2018) understreker at å forstå informantenes bakgrunn for deres holdninger og antakelser er selve formålet med et intervju. I tillegg vil analyse av intervjuene i etterkant kunne skape både en dypere forståelse og videre implikasjoner for det forebyggende arbeidet. Ikke minst vil ungdommene selv få muligheten til å ytre hva de selv mener bør gjøres i forebyggingsarbeidet, og hva som mangler eller allerede fungerer.

6.2.1 Det kvalitative forskningsintervju som metode

Et intervju beskrives i Thagaard (2018) som en fortolkende praksis hvor begge parter som deltar, bidrar til å utvikle forståelse av intervjupersonens erfaringer. I dette

prosjektet, hvor målet er å tilegne kunnskap om holdninger til et spesifikt fenomen og resonnementene som ligger bak slike holdninger vurderes denne metoden som et passende verktøy å bruke for å oppnå dette. Kvarv (2010) skriver eksempelvis at det kvalitative forskningsintervjuet er hensiktsmessig å benytte seg av for å fange opp holdninger hos de som intervjues. Det er samtidig huske på at empirien som innhentes er erfaringsbasert informasjon, og disse erfaringene oppleves gjennom sansene. Empirien er derfor påvirket av sansene som er brukt under de aktuelle forholdene (Grønmo, 2016).

Det finnes flere former for kvalitative intervjuer, og utformingen jeg valgte er et semistrukturert intervju. Denne typen intervju kjennetegnes av at en følger en intervjuguide med spesifikke temaer og spørsmål som skal spørres, samtidig som at intervjuet er av en åpen samtale-karakter (Kvale & Brinkmann, 2009). Ettersom jeg var en uerfaren forsker og intervjuer fremstod denne intervjuformen riktig og trygg, med både satte spørsmål/temaer samt mulighet for å snakke om temaer som oppstår underveis. Ytterligere kan en semistrukturert intervjuguide åpne for innspill til temaer i analysen som informantene eller forskere i tidligere prosjekter ikke har berørt. Viktig å nevne er også at det gjennom denne metoden arbeides hermeneutisk, det vil si fortolkende. Begrepet hermeneutikk ble kort nevnt tidligere i teksten, og i forbindelse med dette prosjektet refererer det til at det hele veien vil søkes å forstå, fortolke og finne mening bak det informantene forteller og særlig gjennom transkriberingsfasen (Kvarv, 2010).

Når en skal foreta denne type intervju er forskerens ferdigheter og personlige tolkninger utslagsgivende både for intervjuets og analysens kvalitet. Grundig kunnskap om temaet for intervjuet er svært viktig, både for at forskeren skal kunne stille oppfølgingsspørsmål underveis og for å så godt som mulig forstå hva intervjupersonen forteller om. Disse faktorene vil igjen påvirke kvaliteten på dataene som produseres gjennom intervjuet. Dette underbygger betydningen av forskerens rolle i intervjuet, som er hovedinstrumentet i denne formen for forskning. For å oppnå god intervju-kvalitet, understreker Kvale og Brinkmann (2009, s. 175) særlig tre punkter:

«Idealintervjuet blir i stor grad tolket mens det pågår.

Intervjueren forsøker i løpet av intervjuet å verifisere sine fortolkninger av intervjupersonens svar.

Intervjuet er «selvkommunerende» - det er i seg selv en fortelling som ikke krever særlig ekstra kommentarer og forklaringer»

Ifølge forfatterne bør altså et godt intervju innebære at forskeren i stor grad fortolker det som blir sagt gjennom hele intervjuet, samt sørge for at slike fortolkninger verifiseres av intervjupersonen i løpet av intervjuet. Forskeren bør også ha evne til å skape en trygg, avslappet intervjusituasjon slik at intervjuet kan utspille seg som en mer hverdagslig samtale eller fortelling (Kvale & Brinkmann, 2009).

Hvem som skal intervjues avgjør forskerens tilnærming til intervjupersonen (Kvale & Brinkmann, 2009). Valg av informanter og tema vil også påvirke etiske betraktninger ved undersøkelsen, noe som vil drøftes i kapittel 6.4 om etiske hensyn.

Intervjupersonene i denne undersøkelsen er ungdom over 15 år. Dette gjør at de selv kan skrive under på informert samtykke for deltakelsen (NSD, 2019). Valget falt på å intervju ungdommene personlig, fremfor å eksempelvis snakke med fagpersoner eller bruke kvantitative undersøkelser. Årsakene til dette er at ungdommene selv får muligheten til å beskrive sine livsverdener og perspektiver – og ikke minst at man i et forebyggingsperspektiv får muligheten til direkte samhandling med de man faktisk ønsker å forbedre situasjonen til (Backe-Hansen & Frønes, 2012). Det kan kalles en vinn-vinn-situasjon, der ungdommene får belyst sine perspektiver og behov, som fagpersoner videre kan bruke i forebyggingsarbeidet. Det er imidlertid visse retningslinjer for intervjuing av ungdom og særlig vedrørende sensitive temaer, hvilket inkluderer området rus som gjelder for dette tilfellet. Selv om ingen av spørsmålene skal berøre hvorvidt intervjupersonen har forsøkt eller bruker cannabis, kan det likevel oppleves som et sensitivt og ubehagelig tema for en ungdom å skulle snakke om til en ukjent person.

6.2.2 Rekruttering av informanter

Utvalget ønsket for undersøkelsen var elever på videregående skoler i lokalområdet. Det var ønskelig at de befant seg i fra 15 års alder og oppover slik at de selv kunne signere på samtykkeskjema i henhold til Norsk Senter for Forskningsdata (NSD) sitt reglement (NSD, 2019). Dersom ungdom under 15 år hadde ønsket å være med, ville det muligens vanskeliggjort prosessen av rekruttering til en viss grad, da de ville ha trengt underskrift fra foreldre for å delta. Det var rett og slett enklere både for meg som forsker og informantene at de var over 16 år og dermed selv kunne samtykke til å delta. Etter at jeg på forhånd hadde søkt NSD om tillatelse til å igangsette prosjektet (se Vedlegg 1: tilbakemelding fra NSD), kunne jeg sette i gang rekrutteringsprosessen. Ettersom det kan være vanskelig å rekruttere et adekvat antall informanter ble ikke kjønn vektlagt i forbindelse med antall jenter og gutter. Utvalget ble dermed det som kalles for et tilgjengelighetsutvalg, hvilket betegner at utvelgelse av informanter avhenger av hvem som er tilgjengelige for forskeren (Thagaard, 2018).

Informantene ble rekruttert via en kontaktlærer ved en videregående skole i Telemark. Gjennom en telefonsamtale med henne informerte jeg kort om prosjektet, hva det innebærer og at jeg ønsket mellom fire til seks informanter dersom det var mulig. En av fordelene ved å rekruttere via en tredjeperson er at informantene har mulighet til å si nei, uten å svare forskeren direkte. Dette bevarer både anonymitet og det etiske ved rekruttering (Thagaard, 2018). Vi ble enige om å utføre intervjuene på skolen, og hun tilbød seg å utelate de aktuelle elevene fra undervisningen slik at det ville bli lettere å gjennomføre, både med tanke på deltakelse og det organisatoriske. En ukes tid senere sendte denne kontaktlæreren meg navn og telefonnummer til fem elever fra hennes klasse som meldte interesse. Jeg kontaktet dem via SMS, hvor jeg spurte om det stemte at de ønsket å være med på intervju, hvilket de alle fem bekreftet. Deretter avtalte vi tid og sted.

Informantene jeg intervjuet bestod av fire jenter og en gutt. Alle jentene var 17 år, og gutten var 19 år. De fire jentene var i samme vennegjeng, noe som ikke kom frem før det første intervjuet hvor informanten fortalte dette. Dette var trolig en konsekvensene

av å benytte et tilgjengelighetsutvalg (Thagaard, 2018), og vil tas opp i avsnittet om styrker og svakheter ved metoden.

6.2.3 Intervjuguide

I forkant av intervjuene forberedte jeg en veiledende intervjuguide. Kjennetegnene ved et semistrukturert intervju ble nevnt i et tidligere avsnitt, hvilket naturligvis avgjør hvordan intervjuguiden utformes. En semistrukturert intervjuguide skal inneholde spesifikke temaer som er relevante for studien (Grønmo, 2016). I tabellen nedenfor ser man at intervjuguiden min inneholdt tre hovedtemaer, med mer spesifiserte punkter under hvert tema. Disse kom jeg frem til med hjelp av veileder. Ved å ha disse punktene under hvert tema, fikk jeg både sikret at hver informant ble spurt om det samme, samtidig som det var rom for å gå i dybden der dette ble en naturlig utvikling i samtalen. I tillegg bidro guiden til systematisering av svarene gjennom koding og deretter kategorisering, hvilket er beskrevet i analysekapittelet.

Bakgrunnsvariabler	- Alder - Klassestrinn - Fritidsaktiviteter
Holdninger	- Hasjrøykeren o Kjenner du noen som røyker cannabis? o Hvem ser du for deg som hasjbruker? Beskrivelse av hasjrøykeren, kjennetegn. Den som bruker og den som ikke bruker - Samtaler om cannabis o I hjemmet o På skolen o Blant venner - Holdninger blant venner - Cannabis vs andre rusmidler
Ungdomskultur	- Husker du første gang du ble «introdusert» for cannabis? - Beskrivelse av fest eller annen hendelse hvor det har vært cannabis i omløp o Hvis ikke egen opplevelse, har du hørt historier?
Egen fremtid og rus	- Legalisering. Kjent med tema? - Tanker rundt tema? - Beskrivelse av diskusjoner/samtaler om tema - Beskrive hvordan en slik endring vil påvirke samfunnet

6.2.4 Datainnsamling

Begrepet data er latin, og oversatt betyr det «de tingene som er gitt» (Repstad, 2014). Datainnsamlingen er med andre ord prosessen hvor informantene ga meg som forsker deres informasjon og kunnskap. De fem intervjuene varte i gjennomsnitt 25 minutter hver. På forhånd hadde jeg forventet at intervjuene ville ta fra rundt 45 minutter og opp til én time. For å sikre at all informasjon ble fanget opp ble det benyttet lydopptaker. Ifølge Dalen (2011) anbefales dette sterkt i kvalitative intervjuer. Bruken av lydopptaker ga også muligheten til å konsentrere seg om å være til stede i intervjuet og fortolke underveis, fremfor å eksempelvis notere ned det informanten svarte på en notatblokk. Å notere ned på en slik måte kunne også ha påvirket informanten i den forstand at han eller hun ville blitt mer selvbevisst gjennom å se at alt hun eller han sier skrives ned. I forkant av intervjuet ble informantene informert om bruk av lydopptak, samt oppbevaring og senere sletting av opptakene. Dette i tråd med NSD og USN sine reglement og retningslinjer for behandling av personvernopplysninger og lydfiler. De ble også gitt et informasjonsskriv og bedt om å signere samtykkeskjema før intervjuet, noe alle sammen gjorde. I informasjonsskrivet (se Vedlegg 2: informasjonsskriv og samtykkeskjema) står det at informanten har rettighet til innsyn i dataene, rett til å be om å få deler av eller hele intervjuet redigert eller slettet i tillegg til at det når som helst er helt greit å trekke seg fra intervjuet.

Ettersom dette var min første erfaring med en intervjusituasjon der jeg selv var intervjuer, hadde jeg ingen spesielle forventninger på forhånd av intervjuet. Det jeg hadde tenkt mest på var min rolle som intervjuer og hvordan den vil kunne påvirke intervjusituasjonen, og at målet var å få informantene til å føle seg komfortable. For å gjøre dette forsøkte jeg å imøtekomme noe av deres språkbruk, bruk av latter der det passet og ikke minst understreket at jeg utførte intervjuet med nysgjerrighet og åpenhet. Jeg var også bevisst min forforståelse og antakelser i forkant, hvilket var en av årsakene til at jeg flere ganger i løpet av intervjuene tydeliggjorde at jeg spurte ut fra nysgjerrighet. I tråd med det Kvale og Brinkmann (2009) skriver om iscenesettelse av et intervju, startet jeg med en brifing av informantene. I tillegg til informasjonsskriv og samtykkeskjema som ble nevnt i forrige avsnitt, fortalte jeg kort om formålet med intervjuet. Jeg forsikret dem om at jeg ikke kom til å spørre om de har egne erfaringer

med bruk av cannabis eller andre rusmidler, og at jeg kun ønsket å forstå hva slags holdninger til de har til rusmiddelet.

Intervjuene foregikk som nevnt i skoletiden. De varierte fra å foregå fra klokken åtte om morgenen til kl. 12.30 på ettermiddagen. Informantene opplevdes som opplagte og våkne under alle intervjuene. Spørsmål ble stilt ut fra intervjuguiden, i tillegg til oppfølgingsspørsmål underveis avhengig av hvordan samtalen forløp og hva som følt passende. Vanlige fraser jeg brukte i slike oppfølgingsspørsmål var eksempelvis som dette: «kan du fortelle mer om..», «kan du fortelle om en situasjon hvor..» og lignende. Oppfølgingsspørsmål anses viktige for å stimulere til mer konkrete beskrivelser og dermed være med på å øke forståelsen for informantens livsverden og erfaringer (Thagaard, 2018). Gjennomgående i alle intervjuene anvendte jeg også prober. Med det begrepet menes tilbakemeldinger som «ja...», «hmm...» og lignende, og ble anvendt for å vise informanten at jeg lyttet samt for å vise at jeg var interessert i å høre det de fortalte (Thagaard, 2018).

Flere av informantene fremstod noe sjenerte eller ukomfortable ved første håndhilsning og under de første generelle spørsmålene. Da vi kom inn på temaet virket det imidlertid som at alle informantene var mer avslappet, muligens som en årsak av at de på forhånd hadde forberedt hva de hadde lyst til å dele av sine tanker og meninger rundt cannabis. Dette er kun egen refleksjon rundt årsak, uten at det behøver å stemme overens med virkeligheten. Kvale og Brinkmann (2009) beskriver de første minuttene av et intervju som avgjørende for resten av intervjuet, og at i løpet av disse minuttene bedømmer informantene intervjueren før de medgir sine personlige svar. De fleste av informantene ga god blikkontakt og satt rolig i stolen. Særlig én informant fremstod svært engasjert i temaet og hadde mye å fortelle. Denne informanten hadde lange, utfyllende svar på det meste og jeg opplevde at hun hadde et behov for å «få frem sin sak». En annen informant som til stadighet fiklet med en egen eiendel gjennom intervjuet, hadde noe jeg tolket som en litt nervøs stemme – men fremstod ikke nervøs i sine svar. Thagaard (2018) påpeker at dersom slike uoverensstemmelser mellom informantens svar og kroppsspråk oppstår, er ikke dette noe som bør påpekes i intervjusituasjonen. Dette av etiske årsaker, både for å beskytte tillitsforholdet mellom

intervjuer og informant, og fordi informanten muligens ikke er klar over hvilke signaler han eller hun sender gjennom kroppsspråket. Dermed påpekte jeg ikke slike observasjoner i noen av intervjuene. Jeg la derimot frem noen av mine tolkninger av informantenes utsagn, for å bekrefte eller avkrefte at de stemte. Selv opplevde jeg at det var uproblematisk for intervjusituasjonen, men Fog (referert i Thagaard, 2018) understreker at det er umoralsk i henhold til informantens samtykke, da det ikke fremgår av samtykket at informanten også skal motta fortolkninger av han eller hun sine utsagn.

I en intervjuundersøkelse er det informantenes verbale utsagn som utgjør hovedtyngden av data (Dalen, 2011). Intervjuene ble derfor i etterkant transkribert til skriftlig form slik at de er klargjort til videre analyse. Transkribering betegner prosessen å omgjøre muntlig verbal tale (Kvale & Brinkmann, 2009). Da intervjuene var av relativ kort varighet, gikk transkriberingen nokså raskt. Ordlyder som «eh» og «hm» ble inkludert i transkriberingen av alle intervjuer, i tillegg til at latter ble skrevet ned der det ble vurdert som betydningsfullt for tolkning av utsagnene. Intervjuene ble holdt på grupperom på skolen, og gjorde at det var lite støy i opptakene. Det at både lydopptakeren var av god kvalitet og at informantene snakket klart og tydelig, gjorde at transkriberingen forløp uproblematisk. Både lydopptak og tydelighet derunder er to krav for transkribering (Kvale & Brinkmann, 2009). De to siste intervjuene ble transkribert én til to uker i etterkant av opptakene, men mens jeg hørte på dem husket jeg til en viss grad tilbake til stemningen, slik som Kvale og Brinkmann (2009) skriver at er vanlig når forskeren selv transkriberer egne intervjuer. Det oppmuntres dessuten sterkt til at forskeren foretar transkriberingen selv, da dette gir en unik mulighet til å bli kjent med egen intervjustil, egne data samt reflektere over intervjuets kvalitet (Dalen, 2011). Med det forholdsvis lille utvalget jeg hadde og med hensyn til at dette er en individuell masteroppgave, var det ikke et alternativ å vurdere hjelp til transkribering. Utover lydopptakene ble det ikke benyttet ytterligere notater underveis eller refleksjonsnotater i etterkant av intervjuene. Årsaken til at det ikke ble notert tilleggsnotater under intervjuene er at jeg var redd for at det skulle virke forstyrrende for informanten eller at det skulle gjøre meg mindre oppmerksom på hva informanten fortalte. Refleksjonsnotater ble ikke foretatt av den grunn at jeg ikke var klar over

fordelene med dette før en god stund etter intervjuene var gjennomført. Dette peker på en noe mangelfull forberedelse av intervjuundersøkelsen.

6.3 Analyse

I dette delkapittelet skal analysen av datamaterialet redegjøres for. Denne fasen av prosjektet dreier seg om fortolkning av datamaterialet, og er essensielt for å kunne si noe om empirien (Dalen, 2011). Dette vil gjøres gjennom koding, hvis mål er å utskille vesentlig empiri, redusere volum og utarbeide analytiske temaer (Dalen, 2011; Tjora, 2017). For å gjøre dette har metoden for koding inspirert av Grounded Theory (GT) blitt anvendt. Dette er en kjent tilnærming innen forskning, som vektlegger betydningen av å forankre teoriutvikling i datamaterialet (Glaser og Strauss, referert i Dalen, 2011, s. 17). Valget falt på denne metoden fordi den går hånd i hånd med den induktive tilnærmingen jeg har valgt for prosjektet, nettopp ved at man i GT arbeider ut ifra det empiriske datamaterialet. Kodingsprosessen som GT har inspirert til anses derfor som en adekvat metode for å tolke datamaterialet (Nilssen, 2012). Gjennom denne prosessen ble memos, eller refleksjonsnotater, anvendt for å øke den analytiske verdien av hele prosessen (Dalen, 2011).

Før jeg startet med kodingsprosessen leste jeg gjennom intervjuene flere ganger for å få en god oversikt over materialet. Samtidig brukte jeg markeringstusjer i ulike farger for å kategorisere grovt hvilke deler av intervjuene som berørte ulike temaer, i tillegg til å understreke utsagn jeg anså som spesielt interessante og relevante. Dette var nyttig forarbeid før oppstart av den faktiske kodingsprosessen.

Første nivå i prosessen er åpen koding. Her skrev jeg ned en mengde begreper, eller koder, som dukket opp mens jeg leste gjennom utskrifter av de fem intervjuene. Eksempler på begreper jeg fant var konsekvens, generasjon, «de andre» med mer. Begrepene oppsto som følge av ord, utsagn og meninger som syntes å være gjentakende gjennom intervjuene. Kvale og Brinkmann (2009) kaller dette for datastyrt koding, noe som ofte brukes i GT. Flere av kodene jeg skrev ned var også et resultat av en felles idédrotting i klassen under et analyseseminar. Her hadde vi studenter muligheten til å på forhånd av seminaret levere inn anonymiserte utdrag fra

datamaterialet, for deretter å øve på koding i fellesskap. Dette var til svært god hjelp for meg, som ikke hadde noen erfaring med denne typen analyse fra før av.

Etter å ha gjennomført åpen koding, ventet neste nivå – aksial koding. Dette nivået i kodingsprosessen dreier seg om å se sammenhenger mellom begrepene, og innsnevre dem ved å lage nye, overordnede kategorier som de kunne plasseres innunder (Dalen, 2011). Her ble begrepene organisert i kategorier, i tillegg til at noen ikke ble ansett som like relevant likevel. Hver kategori innebar en samling av sitater som hadde felles egenskaper (Grønmo, 2016). Et eksempel er koden legalisering, som i stedet for å være en av hovedtemaene, heller ble organisert innunder et tema. Det samme med «kroppen», hvilket var noe som ble nevnt i alle intervjuene, men heller ble organisert under temaet «identitet». Til slutt resulterte prosessen i det aksiale nivå i fire overordnede analytiske temaer for siste nivå, selektiv koding. Temaene ble identitet, kunnskap og legalisering. Disse tre temaene ble ansett som adekvate for å favne over de koder og kategorier som ble konstruert i de to andre nivåene.

Etter å ha gått gjennom de tre kodingsnivåene, var neste og siste steg å kode datamaterialet med disse fire temaene for å bekrefte at de var anvendelige. Dette er ifølge Nilssen (2012) en deduktiv tilnærming, og illustrerer den empiribaserte teoriutviklingen (Thagaard, 2018). Gjennom denne prosessen oppstod et behov for å gjøre endringer i de analytiske temaene. Det ble tydelig at alle informantenes uttalelser om hva de tenker er holdningene til cannabis blant ungdom generelt eller ungdom rundt dem behøvde et eget tema. Dette førte til valget om å slå sammen temaene konsekvens, kunnskap og legalisering, samt legge til temaet «oppfatning av jevnaldrenes holdninger». Konsekvens og legalisering ble organisert under «kunnskap». De analytiske temaene ble dermed til slutt de følgende: identitet, kunnskap og oppfatning av jevnaldrenes holdninger. Disse vil benyttes i kapittel 7: presentasjon av empiri.

Grønmo (2016) bemerker bruk av idealtyper i analyse av kvalitative data som et godt verktøy for å få frem de særpregede trekkene ved fenomenet som studeres. Typisk for metoden er å fremheve visse aspekter av datamaterialet ut ifra hva som passer best

med det valgte teoretiske perspektivet. Det kan dermed føre til et overdrevent fokus på innhold som muligens ikke er fullt så interessant for den helhetlige forståelsen av fenomenet. Ved bruk av idealtyper mister man også noe av nærheten til empirien, noe som kan være en ulempe. (Grønmo, 2016). Jeg valgte derfor å ikke benytte meg av idealtyper, men heller analytiske temaer med det formål å skape en større grad av helhetlig forståelse.

6.4 Ethiske hensyn

Både før, under og etter metoden må det tas etiske betraktninger i gjennomføringen av en forskningsundersøkelse (Kvale & Brinkmann, 2009). «*Etikk* kommer av det greske *ethos*, som betyr karakter, og det ble oversatt til det latinske *mores* (derav ordet moral), som også betyr karakter, skikk eller vane» (Annas, sitert i Kvale og Brinkmann 2009, s. 80). I en intervjuundersøkelse bør det altså tas forhåndsregler som sikrer at en handler ut fra disse egenskapene, og dermed både ivaretar informant og gruppen de representerer. Videre er formål, vitenskapelig verdi og konsekvenser er faktorer som bør reflekteres over før igangsettelse. I dette tilfellet hvor formålet er å innhente informasjon om holdninger til et rusmiddel, er dette med bakgrunn i ønsket om å oppdrive verdifull vitenskapelig data som kan bidra i forebyggingsarbeidet vedrørende ungdom og rus. Med andre ord gjennomføres undersøkelsen med den hensikt å forbedre den menneskelige situasjonen som er aktuell.

Forskningsetikk handler om at en forskningsundersøkelse alltid skal være moralsk forsvarlig (Grønmo, 2016). For å sørge for dette er det utformet en rekke forskningsetiske normer, og innen samfunnsvitenskapen er spesielt noen normer av større betydning. Årsaken til det er at samfunnsvitenskapelig forskning handler om mennesker, og i mange studier er mennesket forskningsobjektet. Dette medfører etiske problemstillinger som må tas hensyn til, slik at forskningen ikke går på bekostning av menneskets well-being. Derfor skal følgende normer etterfølges: deltakerne i undersøkelsen skal på forhånd informeres om formål og fremgangsmåte. Deltakerne skal samtykke til deltakelse, og har rett til å avbryte deltakelsen når som helst. Gjennomføringen av undersøkelsen skal ikke medføre risiko eller konsekvenser for deltakeren, hverken av fysisk eller psykisk art. Og til sist – personopplysninger skal

behandles konfidensielt (Grønmo, 2016). Informantene i min intervjuundersøkelse fikk utdelt et samtykkeskjema (Vedlegg 2: informasjonsskriv og samtykkeskjema) som ble underskrevet før intervjuets start. I dette skjemaet ble informantene informert om det ovennevnte. Tjora (2017) trekker frem hvordan de nevnte forskningsetiske normene er spesielt viktige innen kvalitativ forskning på grunn av at man i slike metoder har en spesiell nærhet til studiens deltakere, og får tilgang til deres personlige sfære og indre livsverden.

6.4.1 Tillatelse til igangsettelse av prosjektet

I henhold til Personopplysningsloven § 10 (2018) skal behandling av personopplysninger basert på samtykke rådføres før igangsettelse. Derfor måtte jeg i forkant søke om tillatelse hos Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) til å foreta intervjuundersøkelsen. NSD er et norsk senter for forskningsdata, som i tillegg til å være et arkiv for forskningsdata er et nasjonalt kompetansesenter for personvern innen forskning. Senteret vurderer om ulike forskningsprosjekter som innebærer behandling av personopplysninger innfrir kravene i henhold til personopplysningsloven (NSD, 2020). Da søknaden min ble godkjent, kunne jeg dermed være sikker på at prosjektet mitt oppfylte disse kravene, samt at både jeg og informantene var ivaretatt med hensyn til loven. Utover dette har Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) utformet forskningsetiske retningslinjer som jeg har fulgt gjennom prosjektet. Disse omhandler blant annet om at «forskeren skal arbeide ut fra en grunnleggende respekt for menneskeverdet» (Kalleberg, 2006). Det vil si at jeg som forsker må vise respekt både med tanke på valg av tema, overfor informantene mine og måten jeg velger å presentere dataene på. Retningslinjene peker også på personvern, ansvaret for å informere og krav til samtykke. Dette er en godkjenning fra NSD med på å sikre, da en slik søknad både krever informasjon om hvordan personvernet skal ivaretas, og at et ferdig informasjonsskriv og samtykkeskjema må legges ved i søknaden. De to sistnevnte dokumentene legges ved oppgaven.

6.4.2 Ivaretagelse av informantene

Som jeg nevnte innledningsvis i dette delkapittelet medfører det å intervju ungdom om et illegalt rusmiddel noen spesielle etiske problemstillinger. For det første kan et

illegalt rusmiddel karakteriseres som et sensitivt tema, hvorpå å bli spurt om holdninger til dette kan oppleves som ubehagelig av informantene. Det å direkte spørre noen om å delta i et intervju, særlig som omhandler et sensitivt tema, anses uetisk i den forstand at personen kan føle seg presset til å takke ja eller føle seg for ukomfortabel til å tørre å takke nei. Med den hensikt å overholde det etiske hensynet i forbindelse med dette, ble informantene rekruttert gjennom et mellomledd. De ble informert om prosjektet i fellesskap i klasserommet gjennom deres kontaktlærer, og de som ønsket å delta meldte dermed sin interesse til læreren. Kontaktlærer meldte videre fra til meg, og på dette viset ble informantene rekruttert på en etisk forsvarlig måte.

I starten av intervjuet understreket jeg overfor informantene at jeg ikke skulle spørre om deres egne erfaringer med bruk av rusmiddelet og at dette ikke var noe de behøvde å fortelle om. Alle intervjuene ble også innledet med å fortelle om hensikten med intervjuet, i tillegg til å informere om deres rettigheter som informant gjennom å gå gjennom informasjonsskriv og samtykkeskjema. Jeg tydeliggjorde at de kunne avbryte intervjuet når som helst, og at deres anonymitet vil overholdes. Etter å ha fått signaturene deres på samtykkeskjemaet, noe de selv kunne gjøre ettersom de var over 15 år, kunne intervjuet starte (NSD, 2019).

Én ting er de formelle etiske hensynene. En annen er det faktum at man har fått tilgang til menneskers indre livsverden og personlige meninger og erfaringer. Å gjengi slik personlig informasjon i tekstform, og ikke minst drøfting og diskusjon av dette krever at forskeren behandler informantene og informasjonen med respekt, også i forbindelse med datafremstillingen. Kanskje blir informantenes uttalelser fremstilt på en måte som de ikke ville vært forenlig med, eller at anvendelsen av teori fører til en annen forståelse enn hva informanten selv forsøkte å bringe frem (Thagaard, 2018; Tjora, 2017). For å ta hensyn til dette foretok jeg som tidligere nevnt en så detaljert og fullkommen transkribering som mulig, og inkluderte faktorer som latter og ordlyder for å få med konteksten av utsagnene. I presentasjon av datamaterialet forsøker jeg også å forklare kontekst så godt det lar seg gjøre, slik at man som leser bedre kan forstå omstendighetene rundt de aktuelle utsagn og sitater.

6.5 Forskningens kvalitet

Innenfor kvalitative forskningsmetoder har man tre kriterier som sier noe om kvaliteten på forskningen – pålitelighet, gyldighet og generaliserbarhet (Tjora, 2017). Pålitelighet innebærer både at det er en sammenheng gjennom hele prosjektet – det vil si at krav til datainnsamling, analysen og implementering av teorier, i tillegg til å være transparent om hvordan forkunnskap og erfaringer vil påvirke dette – tydeliggjøres for leser gjennom presentasjonen av forskningen. En detaljert fremleggelse av alle disse punktene vil dermed være med på å øke forskningsprosjektets pålitelighet. Hva gjelder gyldighet innen kvalitative metoder, refererer dette til at man faktisk undersøker prosjektets problemstilling – altså at det er en sammenheng mellom funnene en kommer frem til og det som var formålet med undersøkelsen. Hvorfor jeg valgte et kvalitativt intervju som metode for å besvare problemstillingen er argumentert for i et tidligere avsnitt, under valg av metode. Begge disse begrepene, pålitelighet og gyldighet, refereres gjerne til som *reliabilitet* og *validitet*. Ifølge Thagaard (2018) er disse faktorene utslagsgivende i vurderingen av forskningsprosjektets kvalitet.

6.5.1 Reliabilitet

Innenfor kvalitative metoder kan reliabilitet være vanskelig å argumentere for, ettersom det ikke er mulig å etterprøve kvalitative forskningsmetoder helt nøyaktig. Et intervju vil for eksempel med stor sannsynlighet utspille seg annerledes avhengig av hvem som er forsker og hvordan han eller hun fremstår for informanten. Ikke minst vil erfaring med å intervju ha mye å si med tanke på forskerens ferdigheter. Noe som kan styrke reliabiliteten i en kvalitativ undersøkelse er å presentere fremgangsmåten for metoden, og hele veien være transparent gjennom å beskrive egne refleksjoner gjennom prosessen (Tjora, 2017). Dette har jeg forsøkt å gjøre så godt som mulig gjennom å beskrive datainnhentingprosessen detaljert, sammen med refleksjoner rundt gjennomføringen av den.

Thagaard (2018) trekker videre frem at å være flere forskere i et prosjekt som styrkende for reliabilitet. I en mindre undersøkelse som en masteroppgave var ikke dette aktuelt, men regelmessig og til tider hyppig kontakt og meningsutvekslinger med veileder har bidratt i vurderingene som er blitt gjort underveis. En annen faktor som er av betydning

er informantenes relasjon til forskeren, samt ytre kjennetegn som kjønn og alder (Thagaard, 2018). Dette viser igjen viktigheten av forskerens egenskaper og erfaring. Som tidligere nevnt manglet jeg erfaring med intervjuing, men likevel opplevde jeg selv å komme i en posisjon der informantene tok lett til orde, var åpne og meddelsomme.

6.5.2 Transparens og validitet

En måte å styrke en kvalitativ studie på er som nevnt ved å fremheve transparens (Thagaard, 2018; Tjora, 2017). Dette har blitt forsøkt å etterkomme ved å gjennomgående beskrive fasene i både metode og analyse. Ved bruk av memos styrkes også forskningens validitet, slik jeg gjorde gjennom analysen (Kvale & Brinkmann, 2009). Likevel kunne jeg ha benyttet meg av memos under intervjuprosessen også, slik at det kunne vært argumentert for en ennå større grad av transparens i denne delen. Det har dog vært forsøkt å etterstrebe transparens ved å gjennomgående i kapittelet tydeliggjøre refleksjoner rundt eget arbeid. Validitet handler også om hvorvidt de tolkninger som er gjort reflekterer virkeligheten som er studert. Transkriberingen ble som nevnt foretatt ordrett, med ordlyder og andre elementer som latte der det ble ansett som relevant for fortolkningen. Dette kan være med på å bidra til at materialet som fortolkes er virkelighetsnært, og dermed gjør fortolkningen nærere virkeligheten. Likevel er det slik at en som forsker vil være farget av subjektive forforståelser og erfaringer, uansett hvor objektiv eller nøytral en forsøker å være. Dette vil prege både tolkningen underveis i intervjusituasjonen, samt analysen i etterkant (Nilssen, 2012). For å vise refleksivitet i min rolle som forsker, presenterte jeg derfor i begrunnelsen for valg av tema nettopp litt av min forforståelse og bakgrunn, i tillegg til at dette med forskerrollen ble skrevet om i avsnittene om styrker og svakheter.

6.5.3 Generaliserbarhet

Generaliserbarhet innen kvalitativ forskning er annerledes enn når det gjelder kvantitative metoder. Å kunne generalisere funn fra en kvalitativ undersøkelse til en hel befolkning eller gruppe, er ikke realistisk når man i slike metoder har langt færre deltakere enn i kvantitative metoder. Generaliserbarhet handler her om hvor relevant forskningen på temaet er for andre enn akkurat de som forskes på i studien. Det vil si at forskningen vil føre til resultater som gir større innsikt i eller forståelse for et fenomen

som er samfunnsaktuelt (Tjora, 2017). Temaet for min masteroppgave argumenteres for å være meget samfunnsaktuelt, på grunn av alle faktorene som ble redegjort for innledningsvis i oppgaven – som for eksempel stadig omtale i media, rusreformen og rapporter som for eksempel Ungdata. Videre finnes det ifølge Tjora (2017) finnes tre former for generaliserbarhet: naturalistisk, moderat og konseptuell generalisering. Sistnevnte er formen som trolig er mest aktuell for min undersøkelse. Med konseptuell generalisering er målet å oppnå innsikt i et spesifikt fenomen, og ut ifra dette utformer begreper/kategorier som fremstiller sentrale trekk ved forskningsdataene. I kodingsprosessen beskrevet i analysen var det nettopp dette jeg gjorde – sammenfattet kategorier ut ifra sentrale temaer og aspekter ved intervjuene. Ellers er anvendelsen av tidligere forskning og teorier typisk for konseptuell generalisering, og styrker undersøkelsens gyldighet og generaliserbarhet (Tjora, 2017).

På tross av at kvalitative forskningsmetoder ofte blir betraktet som en metode hvor funnene ikke lar seg generalisere, argumenterer altså Tjora (2017) for det motsatte. Ved å vise til relevant forskning på temaet har jeg økt undersøkelsens grad av generaliserbarhet. Gjennom å anvende relevant teori likeså. Det å utforme kategorier ut fra datamaterialet gjør analysen mer avansert og spennende, og hever undersøkelsens kvalitet – fremfor en enkel oppramsing av sitater og tekstutdrag (Tjora, 2017).

6.6 Styrker og svakheter ved metoden

Både valg av forskningsmetode innebærer styrker og svakheter, så vel som selve gjennomførelsen av metoden. Disse er nødvendige å betrakte, både for å øke transparens og for å drøfte metodegjennomførelse. Kommunikasjon mellom intervjuer og informant er eksempelvis et aspekt som naturligvis er av stor betydning for datainnsamlingen. I forbindelse med dette vil jeg trekke frem rollen som forsker og ikke minst førstegangsintervjuer. Det at forskerens egenskaper og kvalifikasjoner tillegges såpass mye ansvar med hensyn til datainnsamlingen kan være både en styrke og en svakhet (Kvale & Brinkmann, 2009; Thagaard, 2018). Selvtillit i intervjusituasjonen pekes på som en av faktorene som er viktigst (Thagaard, 2018). Disse faktorene påvirker i stor grad hvordan kommunikasjonen forløper. Av den grunn at jeg aldri hadde intervjuet noen på denne måten tidligere, manglet jeg nettopp denne selvtilliten som kreves for å

gjøre et godt intervju. Jeg var usikker på at jeg som forsker hadde gjort godt nok forarbeid i forkant av intervjuene og om jeg hadde god nok kunnskap om både intervjuing og temaet.

Det er sannsynlig at disse omstendighetene har hatt innflytelse på dataene som ble samlet inn. På den annen side har jeg erfaring med sosiale situasjoner hvor en skal opprettholde en hel samtale med en man nettopp har møtt, som følge av at jeg jobber i en institusjon hvor det er en relativt hyppig gjennomfart av pasienter. Dette kommer godt med i settinger som for eksempel en intervjusituasjon, hvor det er grunnleggende å få informanten til å føle seg komfortabel nok til å dele om sine private erfaringer og holdninger til en fremmed (Kvale & Brinkmann, 2009). Som jeg nevnte tidligere, opplevde jeg at informantene var komfortable i settingen og likeledes meddelsomme. Likevel er det sannsynlig at jeg som førstegangsintervjuer gikk glipp av relevant informasjon underveis, både grunnet manglende intervjuerfaring og kvalifikasjoner (Grønmo, 2016; Thagaard, 2018).

I tillegg til at dette var første gang jeg foretok en intervjuundersøkelse, var dette også en prosess jeg stod i relativt alene. Selvfølgelig hadde jeg veileder som besvarte alle mine spørsmål og bekymringer, men likevel er det en mulighet for at prosjektet ville vært av bedre kvalitet dersom jeg hadde en skrivepartner.

6.6.1 Utvalget

Utvelgelsen av informanter gjennom å bruke et tilgjengelighetsutvalg medfører visse svakheter. Thagaard (2018) trekker blant annet frem at de som takker ja til deltakelse i et tilgjengelighetsutvalg kan ha en opplevelse av mestring av egen livssituasjon i forbindelse med fenomenet som studeres. Dette kan samtidig medføre at de elevene som muligens har opplevd eller opplever utfordringer med temaet ikke ønsker å delta. Utvalget kan dermed gi uriktig grunnlag for studiens resultater og konklusjoner. Dette er en vanlig utfordring ved alle studier, men særlig der sensitive temaer er sentrale. En annen utfordring ved utvalget er at de som ønsket å delta i intervju fikk tillatelse til å utebli fra undervisning for varigheten av intervjuet. Dette kan ha vært en positiv forsterker til å takke ja til å deltakelse. Tidspunktene for noen av intervjuene måtte

imidlertid endres kort tid før gjennomførelse, og flere av informantene gjennomførte derfor intervjuet i fritimer. Hvorvidt muligheten for å utebli fra undervisning var en utslagsgivende faktor for å takke ja til deltakelse er dermed vanskelig å si noe om. Videre befant fire av fem informanter seg i samme vennegjeng. Dette kan ha hatt en påvirkning i deres refleksjoner i form av konformitet – hvordan vi påvirkes av sosiale normer. Konformitet øker sannsynligheten for at flere svarer det samme, og kan være en forklaring på de like holdningene som utspilte seg hos hver enkelt av de fire informantene (Svartdal, 2011).

Generelt sett vil alltid de som deltar i studier ha erfaringer og bakgrunner som vil influere hvordan de svarer. Som i intervjuene gjennomført i denne studien, svarte informantene ut fra deres erfaringer, kunnskap og fortolkninger av fenomenet. Særlig det faktum at de fire jentene kom fra samme vennegjeng kan ha en negativ innvirkning på studiens resultater, i forbindelse med muligheten for å innhente et mer variert datamateriale. Selv om jeg ikke var klar over deres tilknytning til hverandre før jeg hadde gjort et par intervjuer, er det mulig at ved å forsøke å innhente nye informanter kunne datamaterialet og resultatene vært annerledes. Da denne informasjonen om informantenes tilknytning gikk opp for meg, var dette noe jeg reflekterte over men samtidig ikke gjorde noe med. Årsaken til dette er nok sannsynligvis at det ville ført til mer arbeid og likeledes krevd mer tid, noe jeg nok ikke var villig til å gi ved det tidspunktet.

6.6.2 Mangel på notater

Som det ble nevnt tidligere i teksten ble det ikke benyttet hverken notater under intervjuene eller refleksjonsnotater i etterkant. Dette anbefales å gjøre for å underbygge og supplere i analysen av datamaterialet (Dalen, 2011; Kvale & Brinkmann, 2009; Thagaard, 2018). Årsaken til at dette ikke ble gjort er et mangelfullt forarbeid. Dette kan være med å svekke kvaliteten på arbeidet og undersøkelsens resultater. Likevel vil jeg fremheve det Dalen (2011) skriver om at lydfiler kan utgjøre hovedtyngden av data, samt at det ble brukt memos i analysen av datamaterialet.

6.6.3 Andre begrensninger

Selv om empiribasert teoriutvikling anses som en god metode, har Alvesson og Sköldberg (referert i Thagaard, 2018) tydeliggjort begrensninger ved metoden. Deres kritikk går ut på at å utvikle teorier basert på empiri kan, grunnet forskerens nærhet til dataene, gjøre at teorien som utvikles allerede er kjent – bare at den omtales i annen terminologi. Jeg påstår heller ikke at undersøkelsens resultater er banebrytende, men jeg vil likevel argumentere for at disse funnene sammen med den eksisterende forskningen på feltet som er blitt belyst, bidrar til en bedre innsikt i temaet. Det er mulig at ytterligere arbeid med å sette meg inn i teori tidligere i prosessen ville ha forbedret både intervjuguiden og intervjuene i seg selv, slik at jeg hadde et mer grunnleggende teoretisk bakteppe før jeg satte i gang med undersøkelsen. Dette kunne ha skapt en mer gjennomført undersøkelse med tanke på teori. Men – i tråd med den induktive tilnærmingen jeg har hatt til prosjektet, ble de teoretiske perspektivene mer tydelig etter hvert som prosessen forløp (Grønmo, 2016). I tillegg kunne et sterkt teorifokus ha påvirket både spørsmålsutforming og tolkning av svarene i negativ forstand, i form av at man kan gå glipp av relevant informasjon ved å være for farget av teori.

6.7 Avsluttende kommentarer

Kapittelet har beskrevet anvendelsen av det kvalitative forskningsintervju i undersøkelsen jeg har gjennomført. Analyse av datamaterialet ble gjort gjennom tre nivåer av koding, hvilket førte til de tre analytiske temaene: identitet, kunnskap og oppfattet holdning blant jevnaldrende. Flere betraktninger ved metoden er blitt redegjort for – forskningsetiske hensyn, styrker og svakheter og forskningens kvalitet. Neste kapittel vil presentere datamaterialet ut ifra de analytiske temaene.

7 Presentasjon av empiri

Hva kan være årsaken til at disse fem ungdommene tar avstand til rus? Gjennom intervjuene ble det samlet inn data som kan være nyttige for å forstå hvilke faktorer som ligger bak deres holdninger til cannabis. Dette vil presenteres i lys av utvalgt sosiologisk teori for å tilføre ytterligere kunnskap og forståelse av et tema som er av betydning i et samfunnsperspektiv. Sitater vil flere ganger presenteres i dette kapitlet, både fordi dette er nødvendig med tanke på å bruke teori og forskning for å belyse og forstå sitatene – i tillegg til at presentasjon av sitater og/eller utdrag fra intervjuer bringer leseren nærmere empirien (Tjora, 2017). Det vil også presenteres noe ny forskning i dette kapitlet. Årsaken til det er at denne forskningen ble relevant under analyseprosessen, gjennom koding og kategorisering. Temaer som jeg ikke var klar over ville være relevante tidligere i skriveprosessen ble i løpet av analysen tydelig at var relevante, og førte dermed til oppdagelsen av ytterligere relevant forskning. Disse tas med i kapitlet her fordi de anses som nyttige for å belyse egen empiri. Hvilken informant som er kilde til ulike sitater og gjengivelser av uttalelser vil gjennom teksten tilkjennegis slik: informant 1, informant 2 og så videre. Tallene refererer til rekkefølgen på intervjuene, slik at informant 1 var den første informanten som ble intervjuet – og på samme måte med resten av informantene.

7.1 Identitet

Gjennom kodingsprosessen kom jeg som tidligere nevnt frem til «identitet» som et av de analytiske temaene. Holdninger dannes blant annet av kunnskap om holdningsobjektet og hvilke konsekvenser tilnærmingen til holdningsobjektet trolig vil føre til, samt aktørens personlighet (Ajzen, 2005; Rosenberg, 1960). Mye av dette kom frem gjennom intervjuene, og informantene delte flere ting som skildret deres identitet og hvordan deres identitet gjør at de er negative til cannabisbruk.

Alle fem informantene oppga å være en del av en vennegjeng. Det er uvisst om den ene gutten som ble intervjuet har sin vennegjeng på samme skole. De fire jentene derimot, tilhører samme vennegjeng og gikk alle i samme klasse. Alle informantene ble spurt om deres fritidssysler. De fire jentene fortalte at de brukte mye tid på skolearbeid og

trening, mens gutten medga at fritiden hans som regel brukes på gaming og tid med kjæresten. Informantene fremstår med dette som gjennomsnittlige ungdommer (Bakken, 2019). Gjennom intervjuene ble det tydelig at informantene så på cannabis og andre rusmidler med et negativt blikk. For eksempel var det gjentagende at særlig de kvinnelige informantene distanserte seg selv og sin vennegjeng fra andre ungdom som røyker hasj, og at de hadde et felles syn på temaet: «vi har liksom like synspunkter på det» (Informant 5).

På spørsmål om hun og vennegjengen noen gang snakket om cannabis, svarte ei annen:

«ikke i min, he he. Vi holder oss unna det, vi» (Informant 2)

Det siste sitatet ble sagt i et tonefall som tydet på at å bare snakke om hasj var langt utenfor hennes vennegjeng sin verden. Sitatene er interessante fordi det tyder på et uttrykk for differensiering mellom deres vennegjeng og de som bruker cannabis. De skaper en distanse mellom deres egen gruppe og andre ungdomsgrupper. Gutten som ble intervjuet distanserte seg derimot tilsynelatende ikke i lik grad som jentene, og fortalte at han drikker alkohol. Selv holder han seg unna narkotiske rusmidler, men fortalte at han har et par venner som tidligere har røyket cannabis. Ifølge ham hjalp han og de andre i vennegjengen disse vennene å forstå alvoret i deres rusmiddelbruk.

Noe annet som var interessant, var et utsagn informant 2 kom med:

«Og jeg vil kanskje si at, kanskje de som går en yrkesrettet vei da, (...) det er mindre sannsynlighet for de å gjøre det da, siden de liksom har et mål ikke sant, liksom de ser fremtiden sin. Mens folk som går på studiespesialiserende for eksempel, som ikke vet hva de skal, de liksom er litt mer sånn.. ja, jeg vet ikke hva jeg skal si! For de er liksom litt mer sånn, de er ikke så nøye på ting, da. Det er liksom mer sannsynlig at de gjør sånne ting, da.»

Det informanten snakker om å «gjøre» er å bruke cannabis. Utsagnet er interessant fordi det ikke samsvarer med det typiske bildet av sammenlikningen av yrkesfag og

allmennfag. Ifølge Hernes (2010) er for eksempel yrkesfag den retningen hvor de fleste elevene faller fra. Det har i mange år vært en allmenn antakelse om at elever som velger yrkesfag er svakere i skolesammenheng enn elever som velger allmennfag, i tillegg til at yrkesfaglig utdanning er av lavere verdi enn andre retninger (FriFagbevegelse, 2017; Haaland, 2017; Norum, 2017). I lys av dette kan det tolkes som at utsagnet er et forsvar av seg selv og andre som har valgt yrkesfag. I likhet med henne, uttrykte også de andre tre jentene stolthet over sine fremtidsmål, arbeidsmengde og innsats i skolearbeidet samt valg av linje.

En av ungdommene skilte seg ut fra de andre ved at hun hadde en noe aggressiv, negativ holdning til cannabisbrukere. Hun fortalte at hun hadde flere bekjente som hadde havnet i et såkalt dårlig miljø, og ga tydelig uttrykk for hva hun syntes om dem. En gang hun hadde vært på fest, hadde hun valgt å reise fra festen på grunn av at et flertall av ungdommene der røyket cannabis. Hun ringte politiet og meldte ifra om situasjonen. Informanten uttrykte at hun fikk dårlig samvittighet av å se så mange ungdommer røyke cannabis, og at hun derfor så seg nødt til å ta tak i situasjonen.

Oppvekst er en kjent faktor i forståelsen av hvorfor noen velger rus og andre ikke. Dette er ikke noe nytt, ei heller er betydningen av jevnalderrelasjoner og tilhørighet ukjent for de som jobber i feltet. T. Simonsen (2016) understreker viktigheten av dette i sin bok om rusmiddelavhengighet, hvor ungdoms sosiale nettverk er en beskyttelsesfaktor mot utvikling av rusmiddelavhengighet dersom de fremviser tydelige, grensesettende holdninger til rusmiddelbruk. Informantene ble spurt om de hadde pratet om cannabis i hjemmet, blant venner og på skolen. Flere av dem svarte at de hadde snakket om det hjemme. En av informantene har for eksempel en mor som er lege, og fortalte at det har vært mye snakk om temaet hjemme. Hun fortalte at i samtaler om cannabis har begge foreldrene vært grensesettende og tydeliggjort risikoen som medfølger bruk av stoffet, samtidig som de har gjort det klart at de vil hjelpe henne dersom hun skulle befunnet seg i slike vansker. En annen fortalte at bestemoren hennes hadde tatt opp temaet med henne og advart henne mot å prøve cannabis og lignende. I motsetning til det nevnte, sa en av informantene at hennes foreldre hadde uttalt at å prøve cannabis

én gang er ikke farlig, og at medisinsk bruk er akseptabelt. Av alle informantene var det kun én som oppga å ikke ha snakket om cannabis hjemme med foreldrene sine.

Burdzovic Andreas, Pape og Bretteville-Jensen (2016) foretok en undersøkelse med det formål å belyse hva som kjennetegner norske ungdommer som takker nei til cannabis.

Det innebærer at disse ungdommene har fått tilbud, men har valgt å avslå.

Undersøkelsen baserte seg på en norsk spørreundersøkelse gjennomført i 2006, hvor 19 309 elever på ungdoms- og videregående skole deltok. I likhet med at jeg i mine intervjuer spurte informantene om de hadde snakket om cannabis i hjemmet, innebar denne spørreundersøkelsen blant annet spørsmål om hvorvidt foreldrene hadde snakket med deltakerne om risikoen ved rusmiddelbruk, i tillegg til andre spørsmål om foreldre-barn relasjon og monitorering. Resultatene viste at noe av det som kjennetegnet det de kalte de cannabis-resiliente ungdommene, var relasjonen mellom ungdom og deres foreldre. Jo bedre foreldre-barn-relasjon, desto høyere resiliens mot å takke ja til cannabis (Burdzovic Andreas et al., 2016). I intervjuene jeg foretok spurte jeg ikke om denne type relasjon, men jeg spurte som tidligere nevnt om de hadde snakket om cannabis hjemme. Blant de som svarte ja på dette, var det en gjenganger at cannabisbruk ikke er akseptabelt – hvorav noen også hadde snakket med foreldrene sine om medisinsk bruk og at det bør være greit. Dette kan sammenliknes med hvordan foreldre-barn-relasjonen i studien fremheves som et kjennetegn på motstandsdyktige ungdom. Videre var de mest fremtredende kjennetegnene ved de cannabis-resiliente ungdommene at de avstod fra tobakk og alkohol, og at de hadde negative holdninger til cannabis og andre rusmidler (Burdzovic Andreas et al., 2016). Igjen samsvarer dette med kjennetegnene ved mine informanter, hvor fire av fem avstod fra alkohol og fem av fem hadde negative holdninger til cannabis og andre rusmidler.

Avslutningsvis for delkapittelet vil jeg trekke frem de fysiske konsekvensene informantene nevnte som negative utfall av cannabisbruk. Utsagn som at «det ødelegger kroppen» og at det har en negativ påvirkning på hjerne og lunger er eksempler på hvordan de beskrev dette. En av dem sa også at hvis hun så et bilde av cannabis, tenkte hun at «det der dør man av». Jentene var som nevnt opptatt av trening og alle inkluderte dette som en del av fritidsaktivitetene sine.

7.2 Kunnskap

De påfølgende avsnitt vil både ta for seg informantenes resonnementer rundt sammenlikning av rusmidler, deres kilder til informasjon, hvordan de ser for seg en cannabisbruker samt meninger rundt legalisering. Alle temaene plasseres under kategorien kunnskap, på grunnlag av at alle aspektene inngår i hvordan informantene har dannet seg et kunnskapsbilde om cannabisbruk.

7.2.1 Sammenlikning av rusmidler

Informantene jeg intervjuet ble alle bedt om å sammenlikne cannabis med andre rusmidler. Hensikten med det var å gjennom å vurdere et rusmiddel i forhold til et annet, ville dette si noe om holdningen til cannabis, og rusmidler generelt. Et slikt spørsmål vil også kunne åpne for et mer nyansert svar. Å be deltakere sammenlikne rusmidler har vist seg gjennomgående i undersøkelser om samme tema, hvilket økte min tro på at dette var et viktig spørsmål å stille. Svarene varierte noe, men en felles betraktning blant alle var at cannabis er et rusmiddel som medfører negative konsekvenser. Videre kunne informantenes standpunkt deles i to – to av informantene, begge jenter, anså cannabis som det minst skadelige rusmiddelet sammenliknet med andre stoffer. De sammenlignet cannabis med eksempelvis kokain, ecstasy og heroin. Informant 2 svarte blant annet at «hasj er jo ikke like farlig som mye av det andre (...). Hvis du skal prøve et rusmiddel, så ville jeg vel kanskje gått for hasj, da.». Sandberg (2012) gjennomførte en kvalitativ undersøkelse med cannabisbrukere i Norge, hvor det ble sett liknende tendenser. Det er selvsagt forskjell på voksne cannabisbrukere og videregående elever som er imot cannabis, men fellestrekkene hos begge grupper er at cannabis anses som det mest ufarlige rusmiddelet sammenliknet med andre stoffer.

De tre øvrige informantene hadde mer eller mindre samsvarende resonnement seg imellom – de ga alle tydelig uttrykk for at cannabis er like helsefarlig og ødeleggende som andre rusmidler. Informant 4 (jente, 17 år) sa for eksempel at «hvis du starter med det ene, kan du like godt gjøre det andre». Informant 3 (gutt, 19 år) medga at cannabis i mindre grad preger utseendet i forhold til andre rusmidler, men at det uansett er skadelig på lik linje som øvrige rusmidler.

I Sandberg (2012) sin kvalitative undersøkelse om cannabis, viste det seg en fremtredende tendens blant samtlige informanter å sammenlikne rusmiddelet med alkohol. Gjentakende argumenter var i så måte at alkohol bidrar til aggresjon og voldsbruk, er mer avhengighetsskapende og på bakgrunn av dette en større byrde for samfunnet enn hva cannabis er. Til sammenlikning med mine intervjuer, var det kun én av informantene som tok opp dette. Det var en av de kvinnelige informantene som blant annet stilte spørsmål ved at cannabis er illegalt, samtidig som at alkohol er legalt og tilgjengelig i alle matbutikker – selv om alkohol kan være skadelig ved inntak av større mengder. De resterende informantene tok ikke opp alkohol i sammenlikningen av cannabis og andre rusmidler. Gutten drikker som tidligere nevnt av og til alkohol, mens de fire jentene var angivelig avholdende. Dessuten kunne det fremstå som at jentene anså alkohol på lik linje som cannabis og andre rusmidler, blant annet på bakgrunn av at samtlige fortalte at de ikke dro på fester, ikke hadde vært på fest tidligere og måten de snakket om dette.

7.2.2 Informasjonsseleksjon

Et interessant aspekt ved intervjuet med informant 5 er hvordan hun raskt endret sitt resonnement vedrørende holdning til cannabis. Fra å først svare at «jeg føler liksom at hasj kanskje ødelegger deg mer», til å så si at hasj er mindre farlig enn kokain – for deretter å konstatere at hun er for medisinsk bruk av stoffet og at det burde være mer tilgjengelig. Noe liknende viste seg hos informant 2:

«de aller fleste sier jo at hvis det hjelper folk med liksom smerter og.. medisinsk sett, da, så burde det jo være helt greit. Fordi, si det er en person som har helt syke smerter, da, og ingenting funker, også får de prøvd det, også funker det. Så er jo det dritbra for den personen. Så.. hvis du kan få det på resept, så. Og det hjelper deg, så er det ikke noe i veien for det, på en måte.»

Utsagnets første setning viser hvordan resonnementet er betinget av hva hun har hørt av andre. Det er derfor trolig at kunnskapen og holdningene hun uttrykker i dette utsagnet er et resultat av ytre påvirkninger – det være seg samtaler med jevnaldrende, media, sosiale medier og så videre. Bunnlinjen er at det fremstår ikke som at

informanten har kommet frem til konklusjonen helt og holdent på egenhånd. Den mannlige informanten som fortalte om hvordan han var med på å oppmuntre et par kamerater til å slutte med cannabisbruk, fortalte om hvordan han i forbindelse med dette hadde benyttet internett for innhenting av informasjon. De eneste arenaene han oppga å ha hentet informasjon fra var altså diskusjoner innad i vennegjengen og internett.

7.2.3 Hvem er cannabisrøykerne?

Alle informantene ble bedt om å beskrive hvordan de så for seg en typisk cannabisbruker. Stereotyper sier noe om kunnskapen man har (Myers, Abell & Sani, 2014). Spørsmålet ga relativt varierte svar. Den ene informanten trakk paralleller mellom bruk av cannabis, tobakk og alkohol, samt psykososiale forhold:

«Kanskje en som skulker skolen, og hvis de røyker til vanlig, sånn vanlig røyk, så kanskje det er de som kunne ha gjort det. Og.. kanskje drikker. Kanskje de har noen problemer hjemme, eller noe» (Informant 1)

En annen ga uttrykk for at han ikke så for seg en spesiell type, og la frem en ganske annerledes oppfatning av cannabisbrukere:

«Det kan jo være så forskjellig. Det kan jo være en person som du aldri hadde trodd at røyket hasj, men som faktisk gjør det. Også er det noen som du liksom, ser at er veldig annerledes. Veldig sånn, hvordan kan jeg si det.. På en måte treig og litt sånn groggy hele tiden. Ehm.. Jeg vil nok si at jeg ser for meg en person som er veldig.. Ikke bryr seg så veldig om hva andre tenker, men som gjør hva enn han vil, og rett og slett at det er derfor han røyker, da.

(...) Det er mer sånn.. Den type gutter og jenter som tror at de er bedre enn andre, da. At de er litt høye på seg sjøl» (Informant 3)

Denne ungdommen baserte sin oppfatning av en cannabisbruker tilsynelatende i stor grad på personlige trekk ved brukeren. I motsetning til informant 1, ble ikke faktorer

som vanskelige familieforhold eller andre mulige ytre årsaker nevnt. Dette med å kunne skue en cannabisbruker på utseendet var noe flere av ungdommene tok opp:

«Du ser jo på en måte hvem som gjør det, da. Det er jo veldig lett å på en måte kunne plukke de ut i en sånn line-up, da. Det blir jo sånn, skater-stil med tatoveringer. Men det kan jo også være folk som blir sett på som sosser, da, som gjør det fordi de har jo råd til det» (Informant 2)

Utsagnet trekker frem utseende og symboler som kjennetegn ved cannabisbrukeren. Her ble også sosioøkonomisk bakgrunn tatt opp. De karakteristiske kjennetegnene ved den typiske cannabisbrukeren ble altså sammenlagt nevnt (Sandberg & Pedersen, 2010).

7.2.4 Legalisering

Emnet om legalisering av cannabis ble inkludert i intervjuguiden på grunn av at det ville være interessant å høre informantenes tilnærming til denne debatten. Som en inngang til å snakke om dette, startet jeg som regel med å spørre dem om de hadde hørt om legaliseringsdebatten og deretter om de kunne fortelle om sine tanker rundt dette. Fire av de fem informantene ga til svar at ved medisinsk bruk burde det være lovlig. Disse fire er for øvrig jentene fra samme vennegjeng. Til og med jenta som uttrykte sterke, negative holdninger til cannabis – samme jenta som fortalte om situasjonen der hun ringte politiet som ble nevnt i kapittel 7.1.1., kom med følgende utsagn:

«hvis det må til i legemidler så er det greit. Men ikke til vanlig. Hvis det er veldig viktig for medisinsk, liksom. Da burde de være ganske strenge på det hvert fall» (Informant 4)

En annen informant resonnererte slik:

«(...) hvis du har veldig mye smerter da, og det kan hjelpe deg, så ser jeg ikke noen grunn til at du ikke skal få det på resept. Det gjør jeg ikke. Men jeg vet

liksom ikke helt hva jeg synes om å kunne bare gå på gata for eksempel å røyke hasj. Og liksom, hvis det skal bli helt lovlig da, folk kan bare gjøre det hvor de vil, så er det ikke sånn, si jeg står og venter på bussen da, så er det en som står ved siden av meg som står og røyker hasj, så har ikke jeg så lyst til å puste inn dens hasj. Det blir jo liksom, hvis noen skal begynne med det så blir det sånn at liksom, alle får pusta inn den lufta, på en måte. Gir det mening?» (Informant 2)

Hun ble deretter bedt om å se for seg at en persons årsak til cannabisbruk var smertelindring. Denne personen har ikke resept, og må derfor kjøpe cannabis illegalt. Så ble hun spurt om å dele hennes tanker rundt en slik situasjon:

«Det er litt vanskelig, egentlig. Jeg tenker, hvis du har smerter og det funker for deg, så kjør på, egentlig. Skal du gå rundt med kjempevondt da, eller skal du ta det og kanskje lindre smertene, så.. Hvis du tar det for å hjelpe deg på en måte da, så ser jeg ikke noe i veien for det.» (Informant 2)

Dette sier mye om hennes holdning til bruk av cannabis. Interessant er også forskjellen i disse to informantenes standpunkt til medisinsk bruk. Informant 4 understreker betydningen av strengt regulert medisinsk bruk. Informant 2 forklarer derimot at så lenge brukeren får lindret sine smerter, behøver bruken nødvendigvis ikke å være lovmessig regulert. Ingen av informantene var dog positive til en fullstendig legalisering.

Den eneste informanten som var imot både medisinsk bruk og legalisering av cannabis, var den mannlige informanten. Han oppga flere årsaker til det. Først og fremst trakk han frem at han kunne se for seg at det ville øke forbruket og skape risiko utvikling av avhengighet. Han anerkjente stoffets «helbredende virkninger» (sitat), men mente at et medisinsk bruk etter hvert ville utarte til en avhengighet. Ytterligere forklarte han sin negative holdning til medisinsk bruk og cannabis med konsekvenser det kan ha for politikk og samfunnet. Han avsluttet sitt resonnement med å uttale at:

«det er ikke noe kur mot kreft eller noe sånt, ikke sant. Så jeg tenker ikke at det er noe nødvendig i det hele tatt» (Informant 3)

Alt i alt viste resonnementet hans i sin helhet at han hadde gjort research på temaet, og tilegnet seg kunnskap om både stoffets virkninger og konsekvenser for politikk og samfunn – og gjort opp sin mening deretter.

7.3 Oppfattet holdning blant jevnaldrende

Informantene ble spurt om hvilke holdninger til cannabis som var utbredt blant deres jevnaldrende, ifølge deres inntrykk. Alle fem svarte at de har inntrykk av at cannabisbruk er mer akseptert, ufarliggjort og utbredt. Den ene jenta sa eksempelvis at

«jeg selv har liksom litt inntrykk av at det er liksom ikke så farlig lenger, på en måte. At mange syns det, men det er ikke sikkert at det stemmer» (Informant 2)

I dette utsagnet ligger det flere ting – det første er at det kan tolkes som at informanten selv har endret holdning til å tenke at cannabis ikke er så farlig som hun tidligere trodde. Videre legger hun frem at dette er en utbredt holdning blant hennes jevnaldrende. I en studie gjennomført blant europeiske universitetsstudenter, ble studenters oppfatning av jevnaldrenes holdninger til cannabis undersøkt og sammenliknet med studentenes egne holdninger og bruk. Undersøkelsen inneholdt flere elementer som viste seg å være relevante i analysen av mine egne intervjuer. Resultatene fra denne viste blant annet at flesteparten av studentene var av den oppfatning at deres jevnaldrende hadde større grad av aksept for cannabisbruk enn de selv hadde (Dempsey et al., 2016). Dette er tydelig overensstemmende med svarene noen av informanter ga, eksempelvis:

«De ser på det som vanlig røyk, rett og slett» (Informant 4)

«Den generasjonen som jeg er i er mindre varsom for at dette er farlig, denne generasjonen tenker ikke at det har noen konsekvens. Jeg tenker at de fleste ungdommer i dag ikke tenker på det som et problem» (Informant 3)

Videre ytret studentene i Sandberg (2012) sin undersøkelse at de mente at deres jevnaldrende hadde et større forbruk av cannabis enn dem selv, og at de trodde de hadde brukt stoffet minst én gang i løpet av de siste to måneder. Den nevnte studien presenterte ytterligere et påfallende funn – nemlig at studentene overvurderte deres jevnaldrende sine positive holdninger til cannabis og bruk av stoffet (Sandberg, 2012). Muligens kan den samme tendensen være gjeldene for mine informanter og flere ungdommer. En feilaktig, uforholdsmessig vurdering av andres atferd og holdning til noe kan skape en felles forståelse som ikke nødvendigvis er faktabasert (Mæland, 2010).

7.4 Avsluttende kommentarer

Fremstillingen av det empiriske datamaterialet er blitt gjort gjennom fremvisning av relevante sitater og gjengivelser av utsagn. Dette viste hvordan de kvinnelige informantene hadde en felles oppfatning av cannabisbruk, både i form av medisinsk bruk og rekreasjons- og problembruk. Det viste seg også å være en enstemmig negativ holdning til cannabisbruk blant alle fem informantene. Den negative holdningen nyanserte seg dog litt på tvers av informantene, avhengig av hvilke spørsmål som ble stilt. Det ble også tydelig at informantene savner et større fokus på cannabis og andre illegale rusmidler i skolen, både i form av undervisning og eksternt besøk fra relevante yrkesgrupper hvor de kan tilegne seg mer kunnskap om rusmidlene. Ellers var alle informantene imot legalisering av cannabis. Hva gjelder oppfattede holdninger blant jevnaldrende, var dette varierende. Noen opplevde at deres jevnaldrende anså cannabis som et sedvanlig rusmiddel, mens andre trodde at de delte den samme oppfatningen om at cannabisbruk er uakseptabelt. Neste kapittel tar sikte på å drøfte datamaterialet i lys av teori og forskning.

8 Diskusjon

Dette kapittelet omhandler kritiske refleksjoner rundt datamaterialet og fortolkning av det i lys av teori og eksisterende forskning. Selve gjennomførelsen av undersøkelsen vil også diskuteres, samt en kritisk vurdering av datamaterialet. Til sammen vil jeg i det følgende forsøke å sammenfatte alt dette i en helhetlig, oversiktlig og logisk tekst som drøfter hvordan ungdoms økende aksept av cannabisbruk kan forstås (Dalland, 2012). Jeg vil både drøfte hvordan informantenes holdninger kan forstås, samt hvordan en økt aksept av cannabis blant ungdom generelt kan forstås, i henhold til problemstillingen.

8.1 Drøfting av årsaker til informantenes holdninger

8.1.1 Sosialisering og identitet

Som det allerede er blitt nevnt, har oppvekst og hvem man omgås med betydning for utvikling av holdninger og personlighet. Med andre ord er *sosialiseringen* av grunnleggende betydning, og ifølge Bourdieu kan man forstå det som at informantene er sosialisert i sosiale klasser som i så måte har gitt dem kapital. Den kulturelle kapitalen de har tilegnet seg gjennom primærsosialiseringen vil dermed ifølge Bourdieu (2006) kroppsliggjøres i aktørens habitus og herunder identitet. På bakgrunn av at store deler av informantenes liv er preget av skolen, både i form av fysisk tilstedeværelse, fokus på skolearbeid og sosialiseringen som skjer gjennom skolen, vil *skolen* være det sosiale feltet som informantene ferdes i og stedet deres kulturelle kapital vil komme til nytte. I lys av Bourdieu kan en derfor tolke det dithen at informantene gjennom deres sosialisering har tilegnet seg kulturell kapital som gjør at de besitter en fornuftig, samfunnsadekvat handlingskompetanse som gjør dem i stand til å bedømme hvilke handlinger som vil være hensiktsmessige for deres posisjon i det sosiale feltet. Prioritering av skolearbeid er et eksempel på slike handlinger, hvilket flesteparten av informantene bruker mye tid på. Man kan forstå det slik at deres habitus både gjør at de vektlegger mestring av skole, og at den muliggjør slik mestring gjennom den kulturelle kapitalen som er innlemmet i habitus. mer aktørens habitus samsvarer med det sosiale feltets krav og verdier, desto større mestring av feltet og således besittelse av feltspesifikk kapital. Dermed kan det påstås at de gjennom sosialiseringen har tilegnet seg kulturell kapital og en habitus som gjør at de lettere mestrer skolen, og

videre gir dem en maktposisjon i feltet. Dette vil i tillegg ytterligere øke deres allerede tilegnede kulturelle kapital (Bourdieu & Passeron, 1990). Ifølge Bourdieu kan dette samtidig tolkes som at disse handlingene foretas på bakgrunn av at informantene vet at handlingene vil medføre en verdifull avkastning, ikke som følge av samfunnsbaserte normer. Denne meningen er dog kritiserbar – han mener at aktørene handler motivert av egen vinning, hvor denne vinningen vil være et positivt utfall for aktørens posisjon i feltet. Med andre ord er handlingene likevel dels motivert av samfunnsbaserte normer, rettere sagt strukturer.

Sosial klasse var ikke et fokusområde fra min side under intervjuene, ei heller hadde jeg i særlig grad reflektert over betydningen av dette på forhånd. I en samtale med veileder der vi summert etter de gjennomførte intervjuene, ble jeg gjort oppmerksom på betydningen av informantenes sosiale bakgrunn. Etersom jeg hadde fått deres tillatelse til å kontakte dem senere, sendte jeg derfor tekstmeldinger til dem hvor jeg spurte om dere foreldres utdanning og yrke. På den måten fikk jeg en anelig innsikt i deres sosiale klassetilhørighet, og ut ifra informasjonen kan det virke til at alle fem informantene kommer fra den alminnelige middelklassen. Dette vil i så måte påvirke informantenes preferanse for smak, som begrepsliggjørende for livsstil og sosial praksis (Bourdieu, 1995). Muligens er de kvinnelige informantenes resonnementer aller mest relevante i denne forbindelse, med tanke på deres bruk av tid på skolearbeid og trening – samt hvordan de uttrykker at alkohol og festing ikke er noe deres vennegjeng engasjerer seg i. Flere av dem beskrev i tillegg detaljerte fremtidsplaner, og hvordan de skulle nå målene sine gjennom hardt arbeid og ved å holde seg unna festing. I presentasjonen av empirien ble en av jentene sitert, hvor hun uttalte at hennes jentegjeng holder seg langt unna cannabis og lignende. Dette ble som nevnt sagt i et tonefall som avslørte en selvopplevd avstand mellom deres måte å leve på sammenliknet med cannabisbrukere. Flere av jentene var tydelige i deres uttrykkelser for at deres syn på festing, alkohol- og cannabisbruk, og hvordan de anså folk som festet eller bruker cannabis. I forbindelse med sosial og kulturell kapital er dette interessant – både fordi det muligens sier noe om jentenes selvoppfattede posisjoner i det sosiale feltet, samtidig som de illustrerer hvordan jentene skaper en distanse mellom seg selv og de som bruker cannabis. Jentenes responser kan dermed tolkes som et uttrykk for sosial differensiering

(Bourdieu, 1995). Ved å markere distansen mellom deres livsførsel og hva de snakker om i vennegjengen, differensierer de seg fra de som bruker cannabis. På denne måten strukturerer de samtidig sine egne posisjoner i det sosiale feltet.

Videre kan den ene informantens differensiering av studieretningene med hensyn til sannsynlighet for cannabisbruk forstås som en handling med det formål å forsvare og strukturere egen posisjon i feltet. Ved å uttale at elever som går på studiespesialiserende linje er mer disponert for å bruke cannabis på grunn av at de ikke har valgt en mer spesifikk studieretning og dermed «ikke vet hva de skal», plasserer hun seg indirekte høyere oppe i feltet enn elevene hun omtaler (Aakvaag, 2008). Hun, og andre som har valgt en yrkesfaglig studieretning, «har mål for livet» og det er derfor mindre sannsynlig at de ville brukt cannabis – ifølge informanten selv.

I sammenheng med sosialiseringens rolle i habitus, vil jeg trekke inn informantenes samtaler om cannabis med andre. Hvor mye informantene hadde snakket om cannabis i hjemmet varierte, hvor noen hadde diskutert dette mye med sine foreldre mens andre ikke hadde snakket om det i det hele tatt. Likevel hadde de alle negative holdninger til cannabis som rusmiddel. Dette kan tyde på at ervervelsen av den nære families moral og verdier muligens ikke er av avgjørende betydning for deres holdning til cannabis, hvilket i så måte vil argumentere imot Bourdieus syntese om familiens rolle i habitus, men heller forstås bedre gjennom Giddens' teori om refleksive aktører. Informantenes refleksivitet vil på denne måten gjøre at de danner holdninger og moral i tråd med hvordan de selv vil føre sine liv (Aakvaag, 2008). På den annen side kan familiens betydning for habitus og informantenes negative holdning til cannabis komme til uttrykk gjennom kulturell kapital og dens påvirkning i livsvalg som jeg diskuterte i de to foregående avsnitt (Bourdieu, 2008).

Trolig er betydningen av vennegjengen en del av forklaringen til deres avstand til cannabis og andre rusmidler. Alle informantene hadde tilhørighet i en vennegjeng der det tilsynelatende var en generell negativ holdning til rusmiddelbruk. Ettersom de kvinnelige informantene var fra samme vennegjeng kom det særlig frem hvordan deres gruppe hadde et felles standpunkt vedrørende cannabis. Dette kan både være et

resultat av at de alle har like habitus, og det kan som tidligere nevnt tyde på konformitet innenfor gruppen, hvilket vil ha stor betydning for deres holdninger og handlinger. Villighet til å opptre konformt motiveres som regel av et ønske om å motta belønning eller å unngå straff (Myers et al., 2014), og det er grunn til å tro at belønningen for å opptre konformt i denne sammenhengen er følelsen av at tilhørighet i gruppen og det sterke båndet som kan oppleves når alle står sammen om noe. Det skal nevnes at dette ikke er et postulat om at konformitet er årsaken til de kvinnelige informantenes holdninger, men heller en refleksjon over mulige årsaker til deres holdninger.

På den annen side kan teorien om refleksive selvet forklare hvordan informantene bevisst menger seg med mennesker som er like dem selv og med like mål og ressurser. Forsvaret av valg av studieretning, vektleggingen av skolearbeid og trening samt avhold fra alkohol – med andre ord deres livsstil, kan forstås som refleksive handlinger som til sammen skaper deres ytre gjenkjennelige identitet. Måten informantene er opptatt av å ta vare på kroppene sine og deres beskrivelser av konsekvensene cannabisbruk kan gi kan dermed belyse sammenhengen mellom deres identitet og negative holdning til cannabisbruk. Giddens forklarer hvordan kroppen er et kommunikasjonsmiddel for identitet og livsplan (Aakvaag, 2008). I tråd med det ytre uttrykket for identitet, kan det påstås at også valg av jevnaldergruppe er preget av informantenes refleksivitet, hvor menneskene man oppholder seg sammen med inngår i dette ytre symbolet på deres identitet.

Videre fortalte to av informantene historier som vitnet om deres besittelse av handlingskompetanse. Den ene informanten søkte etter informasjon på internett for å øke sin kompetanse slik at han kunne hjelpe sine to kamerater ut av et begynnende regelmessig cannabisbruk. Sammen med andre kamerater i vennegjengen engasjerte han seg i å hjelpe de to cannabisbrukerne til å slutte å bruke stoffet. Muligens var det en kombinasjon av han og de andres kapitalmengder og handlingskompetanse som bidro til at de klarte å se risikoen disse guttene tok, og dermed både klarte å motstå bruken, samtidig som at de engasjerte seg i å hjelpe guttene ut av dette (Bourdieu, 2008; Giddens, 1984).

Den andre informantens historie, som ble presentert i forrige kapittel, vitnet likeledes om en stor grad av handlingskapasitet i hennes habitus (Aakvaag, 2008). Da hun ringte politiet og ga dem adressen hvor festen foregikk, var dette på bakgrunn av at hun fikk dårlig samvittighet av å vite hva som foregikk og derfor følte behovet for å si ifra. Hun var med andre ord bevisst hva hun gjorde og hvorfor hun gjorde det. En kan også påstå at denne handlingen inngikk i informantens livsprosjekt ved at hun har en sterk, negativ holdning til cannabis og rusmidler og flere ganger gjennom intervjuet fortalte hvordan hun har kuttet relasjoner med jevnaldrende fordi rusbruk ikke samsvarer med hennes identitet. Historien illustrerer informantens identitet og således habitus, og hennes sterke holdning til cannabisbruk.

Frem til nå har Bourdieu sitt perspektiv i stor grad blitt anvendt. Habitus har vært særlig brukt. Ifølge Bourdieu er habitus strukturerende, og gjør informantene til kyndige og selvstendige aktører, hvilket også innebærer at de har tilstrekkelig – og ikke minst den riktige, kompetansen som kreves for å suksessfullt orientere seg og handle i den sosiale verden (Aakvaag, 2008). Jeg vil nå trekke frem flere faktorer som argumenterer for hvorfor Giddens' perspektiv muligens kan skape en mer treffende forståelse av informantenes holdninger til cannabis. Særlig med bakgrunn i samfunnets fokus på kompetanse kan informantenes negative holdninger til cannabis forstås gjennom teorien om det refleksive selvet. Ved å være negativ til cannabisbruk er de både tro mot sine identiteter og livsplaner. Det vil også være fordelaktig å holde seg unna cannabis og andre rusmidler i kompetansesamfunnet, ettersom rusmiddelbruk sjeldent samsvarer med tilegnelse av høy kompetanse. En negativ holdning til cannabis gjør at de bedre passer inn i kompetansesamfunnet, og er således del av deres kyndighet (Aakvaag, 2008).

Hvorvidt informantene opplevde at deres jevnaldrende hadde en positiv eller aksepterende holdning til cannabisbruk varierte. Noen var av den oppfatning at jevnaldrende ungdom anså cannabis normalt å bruke, på lik linje som at alkoholbruk lenge har vært relativt allment blant ungdom (Sabroe & Lindgaard, 1997). Andre mente at deres jevnaldrende delte deres holdning om at cannabisbruk er uakseptabelt. Ifølge

TRA vil subjektive normer, sammen med egen holdning, i stor grad påvirke ens egen tilnærming til holdningsobjektet eller handlingen. Dette kan forklare hvorfor hovedparten av informantene hadde de samme holdningene vedrørende medisinsk bruk av cannabis og rekreasjonsbruk. I tillegg belyser TRA hvordan ungdom kan ha et feilaktig inntrykk av hvilke holdninger deres jevnaldrende har, og dermed vil påvirke ungdommenes holdninger på uriktig grunnlag (Ajzen, 2012). Denne feilaktige oppfatningen viste seg som nevnt i forrige kapittel på samme måte i den europeiske undersøkelsen hvor deltakerne overvurderte forekomsten av positive holdninger til cannabis blant deres jevnaldrende (Pedersen et al., 2016). Kanskje gjelder dette også informantene i min undersøkelse. Samtidig kan det argumenteres imot gyldigheten av TRA for forståelsen av informantenes holdninger. Dersom de subjektive normene er av så stor betydning som teorien hevder, skulle trolig flere av informantene ha vært positive til cannabisbruk, på bakgrunn av hva de mener at deres jevnaldrende mener.

For disse utsagnene anses TRA-modellen som relevant å anvende for å forstå dem. Informantenes oppfattede holdninger blant deres jevnaldrende samsvarer godt med modellen, som understreker hvordan de subjektive normene kan skape en overdreven oppfattelse om hva som er den gjennomsnittlige holdningen blant jevnaldrende. Her kan det trekkes paralleller til det at hver og én av informantene mine oppga at de kjente eller visste om noen som bruker eller har brukt cannabis. Disse oppfatningene som både viste seg gjentakende i undersøkelsen blant europeiske studenter og mine informanter på videregående skole i Norge, kan være belysende i forståelsen av viktigheten av jevnaldrende og sosiale persepsjoner.

8.2 Kunnskapens rolle i holdninger

8.2.1 Savnet av undervisning om rusmidler

Mæland (2010) skriver at barne- og ungdomstiden er den perioden i livet hvor en stor del av den helserelaterte atferden etableres, og at dette gjerne skjer gjennom eksperimentering – det være seg rusmidler, atferd, endring i fysisk aktivitet og kosthold og så videre. Skolen har et omfattende ansvar når det gjelder å forberede barn og unge på voksenlivet, hvilket innebærer både kunnskapsformidling, holdningsdannelse,

refleksjoner og helsefremming m.m. De skal også tilegnes evner til mestring og evne til å ta helsebringende valg for seg selv. Både læringsplanen og forebyggingsanbefalinger fremhever dette, men hvorvidt det er gjennomførbart er en annen sak. Dette er temaer som vil gjennomgås i de neste avsnittene.

Noe som ble tydelig i intervjuene er ungdommenes opplevelse av mangel på kunnskapsformidling av rusmidler i skolen. I likhet med flere av informantene, svarte informant 2 for eksempel dette på spørsmål om rusmidler er noe de har snakket om i klassen:

«Ehm, ikke.. det var kanskje litt på ungdomsskolen, så ble det snakka litt om. Fordi da er det liksom, da er det den fasen hvor du har lyst til å eksperimentere litt, da. Men det er lenge siden det har blitt tatt opp. Syns kanskje det burde bli tatt opp igjen, liksom. At kanskje noen burde komme og snakke om det eller et eller annet, kanskje sånn en sykepleier eller et eller annet, og snakke litt om sånn, ting de har opplevd da, at liksom noen har kommet inn med overdose eller.. Si hvorfor det er så farlig, da»

Etter at den samme opplevelsen viste seg å være gjentakende blant alle fem informantene, ønsket jeg å undersøke dette ytterligere. Jeg gjennomgikk derfor læreplanen som gjaldt for den tidsperioden informantene ble intervjuet, hvilket er Kunnskapsløftet som ble innført i 2006 (Saabye, 2014). Ifølge denne læreplanen er kompetansemål i naturfag og samfunnsfag blant annet å diskutere helseskader og andre konsekvenser som følge av ulike rusmidler etter syvende årstrinn. Etter tiende årstrinn er også et av kompetansemålene innen samfunnsfag å kunne «beskrive utvikling og konsekvenser av tobakks- og rusmiddelbruk i Norge og diskutere holdninger til rusmiddel» (Saabye, 2014, s. 74). Hvorvidt skoler mislykkes i å gi ungdommer slik kompetanse har jeg ikke grunnlag for å diskutere, men i dette tilfellet hvor de fem informantene tydeliggjør at de ikke har fått tilstrekkelig informasjon og undervisning anses læreplanen som viktig å belyse. I utdanningsprogrammet som informantene var i, inneholdt ikke læreplanen deres kompetansemål som angår rusmidler etter vg1 eller

vg2 (Utdanningsdirektoratet, 2013a, b). Det vil si at informantene ikke vil få den kunnskapen de savner gjennom undervisning i løpet av utdanningsprogrammet deres.

Forskning og evaluering av forebyggingstiltak har vist at rusforebygging blant unge må innsettes i samsvar med utviklingsfaser. Dette kan være utfordrende, for tiltakene må settes inn i god tid før ungdommen begynner med eksperimentering, men samtidig ikke for tidlig da dette kan stimulere til økt interesse og oppmerksomhet rundt rusmidler (Mæland, 2010). I henhold til læreplanen Kunnskapsløftet (Saabye, 2014), skal elevene ha undervisning om rusmidler i syvende og tiende klasse. Mæland (2010) skriver at «de nyere forebyggende undervisningsoppleggene tar sikte på å øke ungdommenes evne til å *motstå det sosiale presset* for å bruke rusmidlet». For at ungdommene skal utvikle en slik evne fokuseres det på å påvirke subjektive normer, som tidligere nevnt refererer til oppfattelsen av andres holdninger, forventninger og handlinger. I tillegg må det fokuseres på å lære elevene de ferdigheter som er nødvendige for å kunne motstå ytre påvirkninger og press fra miljø. Det er imidlertid en rekke faktorer som avgjør om dette vil lykkes: det må settes av nok klasses timer til slik undervisning, og den må ledes av de ordinære lærerne som i tillegg må inneha tilstrekkelig kompetanse og være kvalifisert nok for denne type læring. I tillegg bør medelevene være aktive deltakere, og foreldredeltagelse er ønskelig (Mæland, 2010).

Ytterligere faktorer er blant annet at elevene får foreldres og læreres perspektiv på rusbruk blant unge, at de er klar over negative konsekvenser av rusmiddelbruk, at de diskuterer rusmiddelbruk med hverandre og at de har rollespill for å øve på å motstå rusmiddelbruk (Mæland, 2010). Et slikt undervisningsopplegg høres fint og flott ut, men er svært ressurskrevende. Spørsmålet er om dette er realistisk å oppnå i alle skoler i Norge? Ikke minst tyder dette på et avvik mellom helseundervisningens oppgaver og det som faktisk gjennomføres i skoler i Norge. Seniorrådgiver ved Korus Nord har uttalt at forebyggingsarbeidet mot rus i skolen foretas ulikt i skolene, og kaller det «litt for tilfeldig» hvordan dette gjennomføres (Macdonald, 2015). Som en motvekt til fokuset på forebygging i skolen, har seniorrådgiver ved Bergensklinikkene gitt uttrykk for at det er for mye fokus på de unge i det forebyggende arbeidet. Videre uttalte han at naturfagundervisningen er tilstrekkelig forebyggende mot bruk av rusmidler, og at

foreldrene bør stå for det mer omfattende forebyggingsarbeidet (Macdonald, 2015). Ved å komme med slike uttalelser nedvurderer han både informantenes uttalte behov for mer og grundigere undervisning om rusmidler, og skoles rolle i det forebyggende arbeidet. Ikke minst tilbringer ungdom store deler av tiden sin på skolen, hvilket gjør det naturlig at skolen har den ledende rollen i forebyggingsarbeidet (Forebygging.no/skole, 2020; Frønes, 2013). Riktignok vil det selvsagt fordelaktig å ha ungdommenes foreldre med på laget, slik som ble nevnt i forrige avsnitt.

Informantenes uttalelser kan tyde på at det er vanskelig for disse ungdommene å selektere ut rett informasjon om cannabis. Det ville i så fall ikke vært overraskende med tanke på alle arenaene som ungdommer befinner seg på i dag, som utgir ulik informasjon og presentasjon av rusmiddelet. Både samtaler på skolen, hjemme, blant jevnaldrende, informasjon i media og hvordan cannabis fremstilles på film, TV og i musikk vil være med å påvirke hva slags inntrykk og holdninger ungdom danner seg (Ajzen, 2005). TV-serier og filmer viser stadig cannabisbruk, og det ofte på en ufarliggjort måte. Når man ser slike aksepterende holdninger både i media og sosiale medier, vil dette gjøre noe med ens egen holdning til cannabis (Roditis, Delucchi, Chang & Halpern-Felsher, 2016). All denne ulike informasjonen man eksponeres for, vil naturlig nok gjøre det vanskelig å vurdere hva som er riktig og ikke.

Poenget er at det er en for enkel løsning å forstå en økt aksept for cannabisbruk gjennom å skylde på at ungdommen er uforsiktige og hensynsløse. Som samfunn bør det heller tas i bruk de ressurser og muligheter vi har til å forebygge slike holdninger, nettopp ved å bruke skolen som forebyggingsarena og et sted for dannelse, slik det er ment til å gjøre (Mæland, 2010).

8.2.2 Internettets muligheter og begrensninger

Internettbaserte tjenester er blitt en del av ungdoms hverdag. Sosiale medier anerkjennes en plass i sosialiseringen, og tiden brukt på skjermbaserte aktiviteter øker stadig (Bakken, 2019). Som jeg nevnte innledningsvis publiseres det eksempelvis artikler som fremmer legalisering av cannabis, og kampanjen «Legalize it» hadde de fleste informantene fått med seg. Videre finnes det utallige filmer og TV-serier hvor

cannabisbruk presenteres på en ufarliggjort og uproblematisk måte, slik som eksempelet til Skjælaaen (2019) om cannabisbruken i ungdomsserien Skam. Forskning har vist at medier som dette og deres fremstilling av aksepterende holdninger bidrar til at ungdommenes holdninger også blir mer åpne og aksepterende for cannabis og andre rusmidler (Roditis et al., 2016). Her kan også primacy-effekten trekkes inn, som gjør at jo flere ganger ungdommene eksponeres for eksempelvis pro-legaliseringsargumentasjon eller reklame, desto mer tilgjengelig vil denne informasjonen være i minnet, hvilket dermed vil påvirke deres holdning til legalisering (Reisberg, 2016).

Dahl (2019) skriver at hvordan «fortellingene» vi hører om cannabis fremstilles, påvirker hvordan vi tenker om bruk av det. Positive og/eller ufarliggjorte fortellinger kan både legitimere bruk og gjøre bruk attraktivt, og en effekt som attpåtil vil forsterkers dersom bruken assosieres med personer eller grupper man ser opp til – slik som for eksempel guttene som spiller i Skam-serien. Ungdoms tidsbruk på skjermbaserte aktiviteter øker dermed sannsynligheten for eksponering for fortellinger om cannabis, og kan forklare hvordan aksept av cannabisbruk øker. Samtidig gir som nevnt tilgangen til internett muligheten til å søke informasjon om det meste. En av informantene sa at han hadde brukt mye tid på å lese om cannabis på nettet, og derfra hentet sin kunnskap. Ifølge Giddens (1984) vil informanten dermed forstås som kompetent, hvilket gjør at han mestrer ekspertsystemene og gir han muligheten til å innhente informasjonen han ønsker. På den måten anvender han sin refleksivitet for å bruke ekspertsystemene til sin fordel. Likevel begrenses han av strukturen *skolen*, som ikke gir ham den informasjonen og kunnskapen han har sagt at han savner. En kan dermed påstå at han blir tvunget til å hente frem sin kyndighet og handlingskompetanse for å utvikle sin kompetanse om cannabis.

Innledningsvis presenterte jeg eksempler på hvordan media stadig skriver om hvordan ungdom anser cannabis som et «harmløst» rusmiddel og at flere tror det er lovlig å bruke. Man kan argumentere imot slike påstander ved å sikte til Ungdata (2019) som viser at det på ungdomstrinnet er 96 prosent som aldri har prøvd cannabis og på videregående 86 prosent. Dersom man skal anta at de som ser på cannabis som et

akseptabelt, ufarlig og lovlig rusmiddel er cannabisbrukere, er dette likevel en liten del av ungdomsbefolkningen (som har deltatt i Ungdata-undersøkelsen, vel og merke). Og – i følge TRA så behøver nødvendigvis ikke holdningene til et objekt å predikere handling (Ajzen, 2005). Man kan for eksempel være enig i at fysisk aktivitet er sunt og positivt, uten at man velger å handle etter denne meningen. Med andre ord må en ikke la seg villedes av mediens presentasjoner av virkeligheten, ettersom de ikke alltid stemmer med sannheten eller majoriteten av gruppen/befolkningen som presentasjonene handler om, samtidig som det skal nevnes at Ungdata-undersøkelsen for 2019 som sagt har vist en økning i cannabisbruk.

8.2.3 Oppfattede skadevirkninger

Informantenes begrunnelser for hvorfor de er så imot cannabis, var blant annet at det er helseskadelig og at de som gjør det «ødelegger livet sitt». Pedersen et al. (2016) sin studie hvor de norske deltakerne oppfattet cannabis som mer skadelig enn tobakk og alkohol kan sammenliknes med informantenes meninger. Informanten som oppga at han drikker alkohol og er sterkt imot både rekreasjonsbruk og medisinsk bruk av cannabis oppfatter dermed i likhet med Pedersen et al. (2016) sin studie cannabis som mest skadelig. En annen informant fortalte at hun holdt seg unna alkohol frem til russetiden. Dette tyder på at også hun er av samme oppfatning som førstnevnte informant og deltakerne i den nevnte studien, nemlig at cannabis er mer skadelig enn eksempelvis alkohol. Kanskje har disse oppfatningene sammenheng med den norske drikkekulturen, hvor alkoholbruk anses som en normal del av både ungdomstiden og voksenlivet (Horverak & Bye, 2007). Det vil i så fall være med på å begrunne det ulike synet på alkohol og cannabis.

Oppfattede skadevirkninger vil igjen betinges av kunnskap. Gjennom Giddens begrep om refleksivitet kan man forstå både informantenes negative holdning og en økende aksept hos andre ungdommer. Informantene sin kunnskap som omhandler negative konsekvenser av cannabisbruk, vil føre til en negativ holdning og avstand fra stoffet. På samme måte vil kunnskap som viser til positive effekter ved cannabis sannsynligvis skape en større grad av aksept for det. Som tidligere nevnt i forbindelse med hvordan cannabisbruk blir fremstilt i for eksempel en rekke filmer og TV-serier, og således på en

måte hvor brukeren oppnår positive effekter som avslappethet, nytelse og lignende vil dette sannsynligvis for mange med for lite nyansert kunnskap kunne bidra til positive holdninger. Særlig når kun de positive sidene ved cannabisbruk fremstilles, vil dette ha større sannsynlighet for å fremstå som både fristende og akseptabelt.

Da informantene ble bedt om å sammenlikne cannabis med andre rusmidler ble jeg presentert ulike slutninger. Noen anså cannabis som et av de mest skadelige rusmidlene, mens andre var av den oppfatning av at cannabis kanskje er det minst skadelige, selv om det er svært helsefarlig og de ikke var positive til det i det hele tatt. Noe som viste seg interessant var hvordan en av informantene gikk fra å først si at cannabis er dødelig, til å si at dersom man skal prøve et rusmiddel, ville cannabis vært det beste valget. Hva som er årsaken til at hun endret resonnetet sitt så drastisk, er vanskelig å si noe om, og jeg burde ha undersøkt dette i intervjuet. Ved å ikke utforske bakgrunnen for dette skiftet i perspektiv kan jeg ha gått glipp av interessant og nyttig informasjon. Likevel sier dette noe om at selv om en ungdom stiller seg negativ til cannabisbruk, så er det cannabis som er det mest aktuelle rusmiddelet å prøve dersom hun måtte velge. Sannsynligvis er dette et resultat av flere faktorer, som for eksempel eksponering for positive holdninger i ulike arenaer som nettartikler og TV-serier og hennes foreldre som har gitt uttrykk for at det ikke er farlig å prøve cannabis én gang. Det kan også være en illustrasjon av den stadige utbredelsen av aksepterende holdninger til cannabisbruk (Muller & Ames, 2018).

8.2.4 Medisinsk bruk

Temaene legalisering og medisinsk bruk av cannabis brakte frem flere interessante aspekter ved informantenes holdninger. Først og fremst var det interessant hvordan alle de fire nok en gang fremdeles hadde de samme meningene. De var alle enige i at de ikke er for legalisering, men medisinsk bruk av cannabis bør være greit. Dette tyder på at de har diskutert dette innad i gruppen, og kommet til en felles enighet om hvordan de forholder seg til det. I presentasjonen av empiri ble for eksempel også en av informantene sitert der hun begrunnet sin holdning til medisinsk cannabisbruk med hva andre har sagt om temaet. Da den ene informanten ble bedt om å drøfte hvorvidt det

ville utgjøre noen forskjell dersom en fiktiv person kjøpte cannabis illegalt for å bruke det mot smertelindring, svarte hun dette:

«Jeg tenker, hvis du har smerter og det funker for deg, så kjør på, egentlig. Skal du gå rundt med kjempevondt da, eller skal du ta det og kanskje lindre smertene, så.. Hvis du tar det for å hjelpe deg på en måte da, så ser jeg ikke noe i veien for det.» (Informant 2)

Hvis man skulle tolke dette gjennom TRA for eksempel, kan man tenke seg at hun vurderer den fiktive personens smertelidelser til å være verre enn eventuelle konsekvenser av å bruke cannabis illegalt. Holdningen til rusbruk er altså fortsatt negativ, samtidig som hun er åpen for et medisinsk bruk av cannabis, selv om cannabisen innhentes illegalt. Dette viser også at holdningen er nyansert, og noe situasjonsbetinget. Videre skilte den mannlige informanten seg ut ved at han stilte seg negativ både til legalisering og medisinsk bruk. Begrunnelsene for det var både at han så for seg at samfunnet ville fått særs negative konsekvenser, og at de medisinske effektene cannabis kan gi ikke er omfattende nok til at det bør brukes som medisin.

8.3 Økende aksept med økt alder

Sammenliknet med Pearson og Shiner (2002), Pedersen et al. (2016) og Ungdata (2016, 2018, 2019) sine undersøkelser som viser at jo eldre ungdom blir, desto mer aksepterende holdninger til rusmidler utvikler de, er dette ikke overensstemmende med informantene. Selv om de befinner seg på nest siste året på videregående har de fremdeles sterke holdninger imot cannabisbruk. Dog viser informantene likheter med Hakkarainen (1996) sin studie der flestparten av deltakerne var uerfarne med cannabis og imot legalisering. Likevel var ikke dette en undersøkelse rettet mot ungdom, og deltakerne var fra 18-70 år, og derfor kan ikke direkte sammenliknes med informantene i min undersøkelse.

8.4 Drøfting av de anvendte teoriene

Sammenfattet anses Bourdieu (2006, 2008) sin teori om habitus og kulturell kapital som funksjonell for å forstå informantenes motstand til cannabisbruk, særlig i lys av samfunnets strukturer. Begrensningene ved Bourdieu sin syntese er dog tydelige, både av den grunn at den ikke er anvendbar for alle betraktningene som må tas i besvarelsen av problemstillingen, og på grunn av forskjellen i kulturen som syntesen ble utarbeidet ut ifra og for. Det franske samfunnet på 1960-tallet var sannsynligvis svært annerledes enn dagens moderne, norske samfunn. Denne begrensningen i bruk på tvers av tid og rom er noe av kritikken mot teorien (Jonvik, 2017). Dette innebærer også at Bourdieus vektlegging av kulturell kapital, særlig i utdanningsinstitusjoner, nærmest annulleres grunnet kompetansefokus som har ført til at andelen som for eksempel tar høyere utdanning stadig forhøyes (Jonvik, 2017; Statistisk Sentralbyrå, 2019). På den annen side skriver Frønes (2018) om hvordan kompetansesamfunnet bidrar til sosial ulikhet, hvilket er i tråd med Bourdieus teori (Bourdieu & Passeron, 1990).

På den annen side er begrensningene ved Bourdieu sin syntese årsaken til at jeg valgte å anvende Giddens' teori i tillegg. På denne måten fikk jeg belyst aspekter ved datamaterialet og forståelsen for deres holdninger og handlinger på en annen måte enn ved å ha kun anvendt én teori. Giddens teori om kompetente og refleksive aktører bidro i tillegg til å understreke betydningen av modernitetens krav, muligheter og begrensninger hvilket anses som grunnleggende i tolkningen datamaterialet.

8.5 Kritisk refleksjoner rundt egen utførelse

En god diskusjon av datamaterialet innebærer blant annet at man behersker anvendelsen av valgt teori (Dalland, 2012). Hvorvidt jeg har fått til det er diskuterbart. Selv har jeg opplevd at anvendelsen av Bourdieu og Giddens har belyst datamaterialet på en interessant og logisk måte. På den annen side kan det være at andre teorier hadde vært mer hensiktsmessige å bruke, kanskje særlig fremfor Bourdieu på bakgrunn av at hans teori er utformet ut ifra en nokså annerledes kultur enn det som gjelder for ungdommer i Norge. Ikke minst er det mulig at jeg kunne ha anvendt teoriene på en annen og mer formålstjenlig måte.

Jeg ser også at jeg muligens har viet mer oppmerksomhet i datamaterialet fra de fire kvinnelige informantene sammenlignet med den mannlige. Årsaken til det er nok at jentene tilhører samme jevnaldergruppe og fremstilte mye av den samme informasjonen, hvilket på et vis gjorde det noe lettere å fortolke og diskutere. Deres relasjoner til hverandre var for eksempel nyttig for å drøfte hva som kan ha betydning for deres negative holdninger til cannabisbruk. Uansett kunne jeg ha forhindre dette noe ensartede fokuset på jentene ved for eksempel å ha forberedt meg bedre på forhånd og dermed hatt et større fokus på betydningsfulle relasjoner for informantene. Ytterligere er det empiriske datamaterialet noe lite nyansert. Dersom jeg hadde arbeidet hardere med å få en mer variert gruppe informanter, ville nok dette ha skapt et større mangfold i resultatene. På den annen side kunne dette vært både uetisk og biased å systematisk skaffe informanter som med en åpen holdning til cannabisbruk. Ettersom problemstillingen min er nokså «åpen», var det ikke et krav om å rekruttere informanter som er positive til cannabisbruk. Det er dog ikke til å legge skjul på at det kunne ha gitt prosjektet en noe større grad av spenning og variasjon. Jo lenger jeg kom i denne skriveprosessen, desto mer har jeg sett at jeg både burde og kunne ha gjort annerledes, hvilket naturlig nok er en del av prosessen.

8.6 Avsluttende kommentarer

Det empiriske datamaterialet har blitt belyst og tolket ved bruk av både sosiologisk teori gjennom Bourdieu og Giddens, samt holdningsteorien TRA. Hvordan den moderne oppveksten og alt den innbefatter påvirker ungdommenes holdninger er forklart. Dette innebærer blant annet påvirkningen av internettbaserte medier som TV-serier, nettartikler, sosiale medier og så videre. Hvordan cannabis fremstilles i disse mediene anses som en betydelig bidragsyter i hvilke holdninger ungdommer danner seg. Positive fremstillinger kan gjøre cannabisbruk både legitimt og attraktivt. Videre har betydningen av samtaler med jevnaldrende og familie blitt understreket som viktige arenaer for holdningsdanning. Gjennom diskusjoner og samtaler blir man presentert for annen kunnskap og andre perspektiver enn hva man selv fra før er kjent med, hvilket både kan og etter all sannsynlighet vil gjøre noe med egen holdning.

Ytterligere er det blitt drøftet hvordan holdningen til cannabis kan være situasjonsbetinget, og derfor kan endre seg ut ifra hvilket perspektiv man ser det fra. I den forbindelse ble særlig informanten som uttalte at cannabis ville være det beste valget dersom hun måtte prøve et rusmiddel. Til sist fulgte en kort drøfting av egen anvendelse av teoriene, samt kritiske refleksjoner rundt egen utførelse. Det er mye som man i etterpåklokskapen ser at kunne og burde vært gjort annerledes.

9 Oppsummering

Denne masteroppgaven har forsøkt å skape en forståelse av ungdoms holdninger til cannabisbruk. Gjennom kvalitative forskningsintervjuer med fem informanter på videregående skole ble det innhentet nyttig informasjon som belyste ulike aspekter ved deres holdninger, samt hvordan informantene selv opplevde at andre ungdom tenker om cannabisbruk. Så – hvordan kan vi forstå ungdoms holdninger til cannabisbruk? Undersøkelsen førte ikke til et entydig, klart svar på problemstillingen. Ut ifra problemstillingens åpne formulering ville det trolig også vært urimelig å forvente et enkelt svar. Det kan likevel virke til at de mest betydningsfulle faktorene som har bidratt i informantenes negative holdning til cannabisbruk er samtaler og kunnskap om temaet, identitet, fremtidsplaner og jevnaldergruppen. Særlig ga jentene et inntrykk av at betydningen av jevnaldergruppen, spesielt de man omgås mest, er av stor betydning for hvilke holdninger man selv utvikler.

Hva gjelder delproblemstillingen, finnes det heller ikke et absolutt svar til hvordan vi kan forstå ungdoms økende aksept for cannabisbruk. Til tross for det kan det på bakgrunn av forskning og annen litteratur hevdes at internettbasert media som TV-serier, filmer, sosiale medier, dokumentarer og artikler er av stor betydning. En ensidig eksponering for de positive sidene ved cannabisbruk gjør det legitimt og attraktivt. Både den mer eller mindre dagligdagse presentasjonen av cannabisbruk i slike arenaer og politisk argumentasjon i favør av legalisering gjør noe med ungdoms holdninger.

Oppsummert er det en rekke faktorer som spiller inn i holdningsdannelse.

Ungdomstiden er preget av utforskning og eksperimentering, og det er ikke uvanlig at holdningene til rusmidler endrer seg i løpet av denne tiden. I tillegg har det helt siden inntoget av cannabis i Norge på 60-tallet har det vært store svingninger i både bruk av og holdninger til cannabis blant ungdom. Med andre ord er det ikke overraskende at det i disse dager på ny ses en økning. Likevel betyr ikke dette at man ikke bør ta den økende aksepterende holdningen alvorlig. Ut ifra undersøkelsens empiriske datamateriale bør det særlig fokuseres på å forebygge ved å forbedre kunnskapsformidlingen om cannabisbruk og risikoen det medfører. Både på grunnlag av informantenes uttrykte savn av mer undervisning og behov for mer kunnskap om

temaet, og det uendelige havet av informasjon som er tilgjengelig på internett. Å skulle bedømme hvilken informasjon som er til å stole på og ikke er forståelig nok utfordrende i den store strømmen av informasjon som ungdom utsettes for til daglig.

Til sist fremheves behovet for å utvide den eksisterende forskningslitteraturen på feltet. For å forstå ungdoms holdninger til cannabisbruk bedre er det nødvendig med mer forskning på temaet. Dersom man ønsker å få en bedre forståelse for hva som gjør at flere og flere ungdommer har positive holdninger til cannabis, må man også studere de «normale» ungdommene som ikke nødvendigvis bruker cannabis selv. Dette vil skape et mer nyansert bilde enn det som til nå har vært tilfellet, nemlig å studere ungdommer som allerede er etablerte cannabisbrukere. Ved å systematisk studere ungdoms holdninger både ved bruk av kvalitative og kvantitative metoder, vil man få til dette og gjennom en bredere forståelse av hva som bidrar til mer aksepterende holdninger kunne forbedre og utvikle forebyggingsarbeidet.

10 Litteraturliste

- Ajzen, I. (2005). *Attitudes, personality and behaviour* (2. utg.). Maidenhead: Open University Press.
- Ajzen, I. (2012). ADVANCING REASONED ACTION THEORY: Martin Fishbein's Legacy: The Reasoned Action Approach. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 640, 11-173.
- Bachs, L. & Havig, S. M. (2019). Cannabis og de akutte virkningene av inntak. I J. G. Bramness & A. L. Bretteville-Jensen (Red.), *Cannabisboka* (s. 69-84). Oslo: Universitetsforlaget.
- Backe-Hansen, E. (2010). *Sosial kapital og andre kapitaler hos barn og unge i Norge: flervitenskapelige politikk- og forskningsutfordringer*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Backe-Hansen, E. & Frønes, I. (2012). *Metoder og perspektiver i barne- og ungdomsforskning*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Bakken, A. (2016). *Ungdata 2016: Nasjonale resultater*. Oslo: NOVA.
- Bakken, A. (2018). *Ungdata 2018: Nasjonale resultater*. Oslo: NOVA.
- Bakken, A. (2019). *Ungdata 2019: Nasjonale resultater*. Oslo: NOVA.
- Bordens, K. S. & Abbott, B. B. (2014). *Research Design and Methods: A Process Approach* (9. utg.). New York: McGraw-Hill Higher Education.
- Bourdieu, P. (1995). *Distinksjonen: en sosiologisk kritikk av dømmekraften* (A. Prieur, Overs.). Oslo: Pax.
- Bourdieu, P. (1996). *Symbolsk makt: artikler i utvalg* (A. Prieur, Overs.). Oslo: Pax.
- Bourdieu, P. (2006). Habitus og livsstilenes rom. *Agora*, 24(1-2), 74-111.
- Bourdieu, P. (2008). The Forms of Capital. I(s. 280-291). Oxford, UK: Oxford, UK: Blackwell Publishers Ltd.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.-C. (1990). *Reproduction in education, society and culture* (2. utg.). London: Sage.
- Bramness, J. G. (2019). Cannabis som medisin. I A. L. Bretteville-Jensen & J. G. Bramness (Red.), *Cannabisboka*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bramness, J. G. & Bretteville-Jensen, A. L. (2019). *Cannabisboka*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Bramness, J. G. & Rossow, I. (2019). Skader etter cannabisbruk. I A. L. Bretteville-Jensen & J. G. Bramness (Red.), *Cannabisboka* (s. 97-112). Oslo: Universitetsforlaget.
- Bretteville-Jensen, A. L. & Skretting, A. (2019). Cannabisbruk. I A. L. Bretteville-Jensen & J. G. Bramness (Red.), *Cannabisboka*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Burdzovic Andreas, J., Pape, H. & Bretteville-Jensen, A. L. (2016). Who are the adolescents saying “No” to cannabis offers. *Drug and Alcohol Dependence*, 163, 64-70. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2016.03.025>
- Conner, M. & McMillan, B. (1999). Interaction effects in the theory of planned behaviour: Studying cannabis use. *Br. J. Soc. Psychol.*, 38, 195-222.
- Cunningham, H. (1996). *Barn og barndom: fra middelalder til moderne tid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Dahl, S. L. (2019). Korleis blir cannabisbruk attraktivt og akseptabelt? I A. L. Bretteville-Jensen & J. G. Bramness (Red.), *Cannabisboka*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode* (2. utg. utg.). Oslo: Universitetsforl.
- Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving for studenter* (5. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Dempsey, R. C., McAlaney, J., Helmer, S. M., Pischke, C. R., Akvarder, Y., Bewick, B. M., ... Mikolajczyk, R. T. (2016). Normative perceptions of cannabis use amongst European University students: associations between perceived peer use and peer attitudes with personal use and attitudes. <https://doi.org/10.15288/jsad.2016.77.740>
- Ditlefsen, H. (2019, 05.07.2019). Flere unge tester cannabis: - Det har blitt kult. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/sorlandet/flere-unge-bruker-cannabis-1.14606478>
- Eide, K., Qureshi, N. A., Rugkåsa, M. & Vike, H. r. (2009). *Over profesjonelle barrierer: et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Fauske, H. & Øia, T. (2003). *Oppvekst i Norge*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Folkehelseinstituttet. (2018, 18.09.18). Behandling for narkotikaproblemer i spesialisthelsetjenesten. Hentet 15.04.20 fra <https://www.fhi.no/nettpub/narkotikainorge/tiltak-og-behandling/behandling-for-narkotikaproblemer-i-spesialisthelsetjenesten/>

- Forebygging.no/skole. (2020). Sentrale elementer for rusforebyggende arbeid i skolen. Hentet 17.05.20 fra <http://skole.forebygging.no/Stottemateriell-Rusforebyggende-arbeid-i-skolen---forslag-til-laringsaktiviteter/Sentrale-elementer-for-rusforebyggende-arbeid-i-skolen/>
- FriFagbevegelse. (2017, 17.11.2011). Yrkesstolthet og yrkesfag: Hvorfor er det sånn at du som velger yrkesfag på videregående blir sett ned på? Hentet 24.03.2020 2020 fra <https://frifagbevegelse.no/meninger/hvorfor-er-det-sann-at-du-som-velger-yrkesfag-pa-videregaende-blir-sett-ned-pa-6.185.498563.3b95d1ed7c>
- Frønes, I. (2013). *Å forstå sosialisering*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Frønes, I. (2018). *Den krevende barndommen: om barndom, sosialisering og politikk for barn*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: outline of the theory of structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Grimen, H. (2003). *Samfunnsvitenskapelige tenkemåter* (2. utg.). Oslo: Universitetsforl.
- Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder* (2. utg.). Bergen: Fagbokforl.
- Gullestad, M. (1996). *Hverdagsfilosofier: verdier, selvforståelse og samfunnssyn i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforl.
- Hakkarainen, P. (1996). Use of Cannabis and Attitudes Towards Cannabis in the Nordic Countries. *Nordisk Alkoholtidskrift*, 13, 51-58.
- Helfo. (2020). Prisfastsettelse for tjenester omfattet av ordningen Fritt behandlingsvalg per 1.1.2020. Hentet 16.04.20 fra https://www.helfo.no/fritt-behandlingsvalg/fbv-dokumenter/Priser%20og%20prisregler%20FBV%20per%201.1.2019.pdf/_attachment/inline/65ded43a-8316-4558-b786-3a51b56caa26:c07c97f977df83faeabecfe95a62eb3d236d88f8/Priser%20og%20prisregler%20FBV%20per%201.1.2020.pdf
- Helland, H. & Øia, T. (2000). *Forebyggende ungdomsarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Helsedirektoratet. (2017, 04.02.19). Rekvirering av cannabisrelaterte legemidler og produkter. Hentet 18.04.20 fra <https://www.helsedirektoratet.no/tema/legemidler/rekvirering-av-legemidler/rekvirering-av-cannabisrelaterte-legemidler-og-produkter>

- Hernes, G. (2010). *Gull av gråstein : tiltak for å redusere frafall i videregående opplæring*. Oslo: Fafo.
- Horverak, Ø. & Bye, E. K. (2007). *Det norske drikkemønsteret: en studie basert på intervjudata fra 1973-2004*. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Hundeide, K. (2017). Diskurser, redskaper og kontrakter i barns utvikling: Et kulturpsykologisk perspektiv. I L. M. Gulbrandsen (Red.), *Oppvekst og psykologisk utvikling* (2. utg., s. 284-303). Oslo: Universitetsforl.
- Haaland, T. N. (2017, 10.02.2017). Yrkesfag: et ufortjent dårlig rykte. *Stavanger Aftenblad*. Hentet fra <https://www.aftenbladet.no/lokalt/i/GEpKQ/yrkesfag-et-ufortjent-darlig-rykte>
- Jonvik, M. (2017). Diskusjonar om Distinksjonen, og distinksjonar i diskusjonen. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 58(2), 210-223.
<https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2017-02-04>
- Järvinen, M. & Demant, J. (2011). The normalisation of cannabis use among young people: Symbolic boundary work in focus groups. *Health, Risk & Society*, 13(2), 165-182. <https://doi.org/10.1080/13698575.2011.556184>
- Kalleberg, R. (2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: Forskningsetiske komiteer.
- Klausen, A. M. (1992). *Kultur: mønster og kaos*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Kristiansand Kommune & Politiet. (2019). *Trendrapport 2019: Ungdom og kriminalitet i Kristiansand*.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kvarv, S. (2010). *Vitenskapsteori: tradisjoner, posisjoner og diskusjoner*. Oslo: Novus.
- Macdonald, L. S. (2015). Enquête: 5 om skolenes forebyggende arbeid mot rus. *Rus & samfunn*, 9(3), 43-44.
- Muller, A. E. & Ames, H. M. R. (2018). Kan vi forebygge ungdoms cannabisbruk? Omtale av andres forskning. Hentet fra <https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/cochrane/omtale-cannabis.pdf>
- Myers, D., Abell, J. & Sani, F. (2014). *Social Psychology* (2. utg.). New York: McGraw-Hill Higher Education.

- Mæland, J. G. (2010). *Forebyggende helsearbeid: folkehelsearbeid i teori og praksis* (3. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Nilssen, V. L. (2012). *Analyse i kvalitative studier : den skrivende forskeren*. Oslo: Universitetsforl.
- Nordahl, T. (2010). *Eleven som aktør: fokus på elevens læring og handlinger i skolen* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Norum, M. L. (2017, 27.07.2017). Mange tror at det å gå yrkesfag gir en sosial status lik null, men det gjør jo virkelig ikke det. *Østlandets Blad*. Hentet fra <https://www.oblad.no/tuva-moflag/yrkesfag/ski/mange-tror-at-det-a-ga-yrkesfag-gir-en-sosial-status-lik-null-men-det-gjør-jo-virkelig-ikke-det/s/5-68-300221>
- NOU 2019:26. (2019). *Rusreform - fra straff til hjelp*. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/dfae684e627f4df29c800352bfc4d768/nou-2019-26-rusreform---fra-strauff-til-hjelp.pdf>
- NRK. (2016). *Folkeopplysningen: Cannabis*. NRK. Hentet fra <https://tv.nrk.no/serie/folkeopplysningen/2016/KMTE50009615>
- NSD. Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning (SIFA): Endringshistorie. Hentet 30.04.20 fra <https://nsd.no/polsys/data/forvaltning/enhet/7650/endringshistorie>
- NSD. (2019). Vanlige spørsmål. Hentet fra <https://nsd.no/personvernombud/hjelp/index.html>
- NSD. (2020). Om NSD. Hentet 10.09.19 fra <https://nsd.no/om/index.html>
- Parker, H., Aldridge, J. & Measham, F. (1998). *Illegal Leisure: The Normalization of Adolescent Recreational Drug Use*. London: Routledge.
- Pearson, G. & Shiner, M. (2002). Rethinking the generation gap. *Criminal Justice*, 2(1), 71-86. <https://doi.org/10.1177/17488958020020010401>
- Pedersen, W. (1998). *Bittersøtt: ungdom, sosialisering, rusmidler*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pedersen, W., Fjær, E. G., Gray, P. & Soest, T. V. (2016). Perceptions of Harms Associated With Tobacco, Alcohol, and Cannabis Among Students From the UK

- and Norway. *Contemporary Drug Problems*, 43(1), 47-61.
<https://doi.org/10.1177/0091450916638578>
- Personopplysningsloven. (2018). *Lov om behandling av personopplysninger (LOV-2018-06-15-38)* (§ 10). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/2018-06-15-38/>§10
- Reisberg, D. (2016). *Cognition: Exploring the Science of the Mind* W.W. Norton.
- Repstad, P. (2014). *Sosiologiske perspektiver for helse- og sosialarbeidere* (3. utg. utg.). Oslo: Universitetsforl.
- Roditis, M. L., Delucchi, K., Chang, A. & Halpern-Felsher, B. (2016). Perceptions of social norms and exposure to pro-marijuana messages are associated with adolescent marijuana use. *Preventive Medicine*, 93, 171-176.
<https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2016.10.013>
- Rosenberg, M. J. (1960). A structural theory of attitude dynamics. *Public Opinion Quarterly*, 24(2), 319-340. <https://doi.org/10.1086/266951>
- Sabroe, K.-E. & Lindgaard, H. (1997). *Skolealder og alkohol: en undersøgelse af seks- til sekstenårige børn og unges liv med alkohol*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Sandberg, S. (2012). Is cannabis use normalized, celebrated or neutralized? Analysing talk as action. *Addiction Research and Theory*, 20, 372-381.
<https://doi.org/10.3109/16066359.2011.638147>
- Sandberg, S. & Pedersen, W. (2006). *Gatekapital*. Oslo: Universitetsforl.
- Sandberg, S. & Pedersen, W. (2010). *Cannabiskultur* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Sejersted, F. (2019, 07.04.19). Norsk historie etter 1990. Store Norske Leksikon. Hentet 25.03.20 fra [https://snl.no/Norsk historie etter 1990](https://snl.no/Norsk_historie_etter_1990)
- Simonsen, A. (2016). 10 grunner til å legalisere cannabis. Hentet 15.04.20 fra <https://fpu.no/2016/01/05/10-grunner-til-a-legalisere-cannabis-16/>
- Simonsen, T. (2016). *Rusmiddelavhengighet: lærebok for helse- og sosialfag*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sirus, O. (2015). Europeisk narkotikarapport 2015: trender og utvikling. Rapport fra EUs narkotikabyrå (EMCDDA). I.
- Skjælaaen, Ø. (2019). Den norske cannabisdebatten. I J. G. Bramness & A. L. Bretteville-Jensen (Red.), *Cannabisboka*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Skrobanek, J. & Kuglstatler, V. (2019). Class, Lifestyle and Substance Use among Adolescents: A Bourdieusian Perspective. *Young*, 27(2), 140-163.
<https://doi.org/10.1177/1103308818774984>
- Sommer, D. (2014). *Barndomspsykologi: små barn i en ny tid* (2. utg.). Bergen: Fagbokforl.
- Statens legemiddelverk. (2016, 30.01.19). Prosedyre for behandling med medisinsk cannabis innenfor dagens regelverk. Hentet 18.04.20 fra
<https://legemiddelverket.no/bivirkninger-og-sikkerhet/rad-til-helsepersonell/behandling-med-medisinsk-cannabis-innenfor-dagens-regelverk>
- Statistisk Sentralbyrå. (2019). Befolkningens utdanningsnivå. Hentet 01.05.20 fra
<https://www.ssb.no/utniv/>
- Svartdal, F. (2011). *Psykologi: en introduksjon* (2. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Sznitman, S. R., Bretteville-Jensen, A. L. & Sznitman, S. R. (2015). Public opinion and medical cannabis policies: examining the role of underlying beliefs and national medical cannabis policies. *Harm Reduction Journal*, 12(1), 46-46.
<https://doi.org/10.1186/s12954-015-0082-x>
- Saabye, M. (2014). *Læreplanverket for Kunnskapsløftet: grunnskolen* ([7. utg.]. utg.). Oslo: Pedlex.
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitative metoder* (5. utg.). Bergen: Fagbokforl.
- Tjora, A. H. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Ungdata. (2016, 10.08.16). Hva er Ungdata? Hentet 24.04.20 fra
<http://www.ungdata.no/Om-undersokelsen/Hva-er-Ungdata>
- Unge Venstre. (2019). Informasjon om «Legalize»-kampanjen. Hentet fra
<https://www.ungevenstre.no/post/informasjon-om-legalize-kampanjen>
- Utdanningsdirektoratet. (2013a). *Læreplan i naturfag* (NAT1-03). Hentet fra
<http://data.udir.no/kl06/NAT1-03.pdf>
- Utdanningsdirektoratet. (2013b). *Læreplan i samfunnsfag* (SAF1-03). Hentet fra
<http://data.udir.no/kl06/SAF1-03.pdf>

- Vedøy, T. F. & Skretting, A. (2009). *Ungdom og rusmidler: resultater fra spørreskjemaundersøkelser 1968-2008*. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning, SIRUS.
- Woodman, D. & Wyn, J. (2015). *Youth and generation: rethinking change and inequality in the lives of young people*. London: Sage.
- Øia, T. & Fauske, H. (2010). *Oppvekst i Norge*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Aagre, W. (2014). *Ungdomskunnskap: hverdagslivets kulturelle former* (2. utg.). Bergen: Fagbokforl.
- Aakvaag, G. C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forl.
- Aase, K. N., Kristiansen, R., Vardheim, I., Bentsen, A., Bunting, M. & Krane, V. (2018). *Ung i Telemark 2018*. Skien: Telemark fylkeskommune / Kompetansesenter rus - region sør. Hentet fra <https://www.telemark.no/Vaare-tjenester/Folkehelse/Ung-i-Telemark>

Vedlegg 1: tilbakemelding fra NSD

Det innsendte meldeskjemaet med referansekode 338975 er nå vurdert av NSD.

Følgende vurdering er gitt:

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg den 15.11.2019, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 20.5.2020.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet -

lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

Vedlegg 2: informasjonsskriv og samtykkeskjema

Vil du delta i forskningsprosjektet ”en kvalitativ undersøkelse av holdninger til cannabisbruk blant ungdom”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hva slags holdninger ungdom har til bruk av cannabis. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med prosjektet er å oppnå kunnskap om ungdommers holdning til cannabisbruk. Gjennom individuelle intervjuer ønskes bedre innsikt i tematikken. Intervjuene vil kretse rundt holdning til cannabisbruk. Undersøkelsen skal inngå som del av en masteravhandling. Alt av personlig informasjon vil anonymiseres.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Sørøst-Norge er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Det er ønskelig å intervju ungdom i videregåendealder. Derfor ble din kontaktlærer kontaktet, for å undersøke om noen i din klasse kunne tenke seg å bli intervjuet. Du uttrykte interesse for dette, og derfor får du dette skrivet.

Hva innebærer det for deg å delta?

Vi skal foreta et intervju som vil vare i ca. 1-1,5 time. Intervjuet vil følge en intervjuguide, men det vil i tillegg gis rom for mer åpen dialog. Spørsmålene vil dreie seg om cannabis, cannabisbruk og dine synspunkter på temaet. Intervjuet vil foregå i form av en god samtale. Hele intervjuet vil registreres via lydopptak, som kort tid etter intervjuene vil bli slettet.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke deg fra samtalen og ta samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Hvis du velger å fullføre vil alle opplysninger om deg bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Kun masterstudent og veileder vil ha tilgang
- Navnet og kontaktopplysningene dine vil erstattes med en kode som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrige data
- Datamaterialet vil både krypteres og låses inn når det ikke er i bruk

Som deltaker vil du ikke kunne gjenkjennes i den publiserte oppgaven. Det er mulig at din alder vil tas med i opplysningene som publiseres, men navn, bosted og etnisitet vil ikke inkluderes. Heller ikke andre opplysninger som vil kunne kjennetegne deg som person skal inkluderes i oppgaven. Det som er interessant for oppgaven er holdninger, synspunkt og meninger. Personopplysninger utover alder anses som uvesentlig og vil derfor ikke publiseres.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 20.05.2020. Personopplysninger og lydopptak vil da slettes fra alle enheter.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Sørøst-Norge har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Sørøst-Norge ved masterstudent Marte Bjaaland (martebjaaland@gmail.com) eller veileder Kjersti Røsvik (kjersti.rosvik@usn.no).
- Vårt personvernombud: Paal Are Solberg.
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig
(Forsker/veileder)

Student

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «en kvalitativ undersøkelse av holdninger til cannabisbruk blant ungdom», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju
- at jeg har fått informasjon om prosjektet og har gjort meg kjent med mine rettigheter og plikter som informant, og hva de dataene som samles inn skal brukes til.
- at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 20.12.2019.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)